

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

ΕΠΑΜ. ΜΕΤΑΞΑ: Μὲ τοὺς κορυφαίους τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς: ΜΑΣ ΜΙΛΑΕΙ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ.— ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ: Τὴ ὥρα νᾶναι (ποίημα).— ΝΙΚΟΛΑΣ ΒΕΡΔΙΑΕΦΦ: «Ἡ γενικὴ γραμμὴ» τῆς Σοβιετικῆς φιλοσοφίας (μελέτη).— ΡΑΪΝΕΡ ΜΑΡΙΑ ΡΙΑΚΕ: Ἐπὶ τὰ «Τελευταία Τραγούδια» (ποίημα) ἀπόδοσις Γ. Θ. Καρανικολοῦ.— ΔΕΩΝΙΔΑ ΠΑΥΛΙΔΗ: Ἡ προβηγκιανὴ ἀναγέννησις (μελέτη).— ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ: Οἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ἁγίου Ὁρους (μελέτη).— ΝΙΚΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗ: Πρόξες τοῦ καλοκαιριοῦ (πρόζα).— Ζ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Μοῖρα τοῦ πολιτισμοῦ μας (μελέτη).— Α. ΑΥΕΡΧΕΝΚΟ: Οἱ Μουζικοί (διήγημα) ἀπόδοσις Ν. Η. Καραλόπουλου.— ΚΩΣΤΗ ΝΕΧΑΛΙΩΤΗ: Μήνυμα σὲ νοσταλγικὸ τραγουδιστὴ (ποίημα).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

(1—15 Μαΐου 1945)

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Ἄκόμα μὰ φορὰ.— Γιὰ τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα.— Καὶ οἱ ὑπόλοιποι.— ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΜΕΤΑΞΑ: Μέρει ἀποφασιστικῆς.— ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΓΝΩΜΕΣ: ΑΝΤ. ΜΩΡΑΤΟΥ: Νικ. Στρατάκη: «Λεύτεροι παλμοί» (ποίηματα).— ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΟΠΙΑ: ΓΙΑΝΝΗ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ: Πόλεμος καὶ πνεῦμα.— Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: Ε. Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ: Σύνθεσις.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28 — ΤΗΛ. 55-536 — ΑΘΗΝΑΙ

Τιμή τεύχους Δραχ. 125

Ἀθήνα 15 Μαΐου 1945

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ	Δραχμές.	3 000.—
ΕΞΑΜΗΝΗ	>	2 000.—

Γράμματα, βιβλία, συνεργασίες, ἐμβάσματα κλπ.
«Φιλολογικά Χρονικά» Γ'. Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνα.

Κριτική γράφεται γιὰ τὰ βιβλία ποὺ μᾶς στέλ-
νονται σὲ δυὸ ἀντίτυπα. Ὅσα στέλνονται σὲ ἓνα
ἀντίτυπο μόνο ἀναγγέλλονται.

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Βιβλία ποὺ λάβουμε :

ΓΕΩΡΓΟΥ ΣΑΚΚΑ : Ἀλβανία, Ἀθήνα 1945. — ΧΑΒΕΛΟΚ ΕΛΛΙΣ,
Ἡ γενετήσια διαστροφή στὶς γυναῖκες, μετά-
φραση Χ. Α. Βασιλειάδη.

Περιοδικὰ κι' ἐφημερίδες :

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ, τοῦχος 1 Μᾶης 1945, — ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Β',—ΤΟΜΟΣ Γ',—ΤΕΥΧΟΣ 27

ΑΘΗΝΑ, 15 ΜΑΪΟΥ 1945

ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΣ ΖΩΗΣ

ΜΑΣ ΜΙΛΑΕΙ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς προσωπικότητος τοῦ Πα-
ναγιώτη Κανελλόπουλου εἶναι ἡ συνθετικὴ πολυμέρεια. Κοι-
νωνιολόγος, μυθιστοριογράφος, ποιητῆς, δοκιμιογράφος, πο-
λιτικός. Σὲ ἐποχὲς ἀποφασιστικὰ μεταβατικῆς σὰν τὴ δική
μας, ἐποχὲς γκρεμίσματος καὶ οἰκοδόμησης, οἱ συνθετικῆς
προσωπικότητες εἶναι ὁ ὠραιότερος καρπὸς τῆς ἱστορίας, εἶναι
οἱ μορφὲς ποὺ ὄχι μόνον δικαιώνουν τὴν τραχιὰ ὄλο πάθος
ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πολυμέρειά τους δραματίζονται
τὸ «ἐρχόμενον» καὶ χτίζουν τὸ σημερινό. Τέσσαρα βασικὰ στά-
δια ἐξέλιξης μποροῦμε νὰ δοῦμε στὴν προσωπικότητά του. Τὸ
πρῶτο: Νωρὶς ξυπνάει τὸ πνεῦμα του. Δίνει τοὺς πρώτους
του στίχους. Ἐνα μυθιστόρημα. Μελέτες ἀπάνω στὸ Δίκαιο.
Προσανατολισμὸς τῆς σκέψης του πρὸς τὴν κοινωνιολογία.
Πρῶτος καθηγητῆς τοῦ μαθήματος στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθη-
νῶν. Βασικὰ κοινωνιολογικὰ ἔργα: «Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ
κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις». «Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας». «Φι-
λοσοφία τῆς ἱστορίας» καὶ ἄλλα πολλά.

Τὰ ἔργα του διαπνέονται ἀπὸ μιὰ ἔντονη παιδαγωγικὴ
πνοή. Ἡ διδασκαλία του φωτίζει συνειδήσεις, πλάθει ψυχές,
διαμορφώνει γνήσιους πνευματικούς ἀνθρώπους.

Τὸ δεύτερο στάδιο: Τὸ 1935 εἶναι ἡ τελευταία ὥρα καὶ
γιὰ τὴν Εὐρώπην καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις
τῆς βίας ὑψώνουν ἀπειλητικὸ καὶ ἄγριο τὸ μαῦρο τους ἀνά-
στημα ἀπάνω στὴν ἡπειρό μας. Σὲ μεγάλες πολιτεῖες ἀντηγεῖ
βαρύνγδουπο τὸ βῆμα τῶν λεγεόνων τῆς βίας. Ἡ Ἑλλάδα μι-

κρολογεί, διχασμένη σὲ δυὸ παρατάξεις, πὸν μὲ τὴ στάση τους, τῆς ἀνοίγουν τὸν τάφο. Ἡ βία καιροφυλακτεῖ μὲ τὸ ἐγχειρίδιο στὸ χέρι.

Τότε ἀκριβῶς ἡ πολιτικὴ του βούληση διαμορφώνεται καὶ ξεσπάει γεμάτη ὄρμη καὶ πάθος.

Τὸ τρίτο στάδιο: Ἡ ἀπόφαση τοῦ ἀγώνα, ἡ θυσία, τὸ μαστίγωμα τῶν κακοποιῶν δυνάμεων τοῦ τόπου μας «πληρώνονται». Ἡ ἐξορία. Ἡ ἀπόλυτη μοναξιά. Ἡ εὐκαιρία τοῦ «πρώτου ἀπολογισμοῦ». Ἡ μοναξιά γιὰ ἓνα ἄξιο πνεῦμα εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ. Σ' ἓνα νησί ἢ σὲ μιὰ παραλία βλέπει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος μὲ ἀπόλυτη καθαρότητα τὸν πόλεμο πὸν ἔρχεται, τὴν ὑπέρογα ἀξία τῆς ἐλευθερίας, τὸ χρέος τῆς Ἑλλάδας. Αἰσθάνεται ὅτι μὲ τὸ χτύπημα τοῦ σήμαντρου τῆς ἱστορίας πὸν θὰ σημαίνει τὸν πόλεμο, ἡ Εὐρώπη ὄλικά τουλάχιστο θὰ βυθιστεῖ στὴν καταστροφή. Καὶ τότε τί θὰ μείνει; Τὸ Εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα μόνο νὰ φτερουγίζει ἀπάνω ἀπ' τὰ ἐρείπια. Στὸ βιβλίον του «Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος»,—ἔχει κυκλοφορήσει μόνο ὁ πρῶτος τόμος,—μὲ εὐφράδεια καταπληκτικὴ, μὲ γνώση, μὲ μιὰ γλώσσα γεμάτη μουσικότητα, μᾶς μιλάει γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Στέκεται ὅμως πολὺ περισσότερο σὲ κείνους καὶ σὲ κείνα πὸν ἀγαπάει. Ὅλο αὐτὸ τὸ ἔργο,—ἔργο πὸν πλουτίζει τὰ εὐρωπαϊκὰ γράμματα,—θὰ τὸ ἔλεγα μιὰ ἐξομολόγηση. Ἡ ἐξομολόγηση εἶναι ἡ ἀνώτατη μορφή τῆς τέχνης. Ὁ πνευματικὸς αὐτὸς ταξιδευτὴς τριγυρνᾷ μὲ πάθος ἀγάπης στοὺς πνευματικὸς «τόπους» τῆς Εὐρώπης καὶ μᾶς τραγουδάει τὴν ἀγάπη του.

Παράλληλα στὴ μοναξιά τῆς ἐξορίας γράφτηκαν ἓνα μυθιστόρημα, ποιήματα, μελέτες, βιογραφίες, μεταφράσεις, ἓνα ἱστορικὸ δράμα ὁ «Ὀλιβερο Κρόμβελ» καὶ ἓνα ἱστορικοκοινωνικὸ γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ πραγματικότητα τὸ «1919—1935», ὅλα ἀνέκδοτα, ἐκτὸς ἀπ' τὰ ἐξαισία ποιήματα «Οἱ ἀπλοὶ φθόγγοι», πὸν βγήκαν μὲ ψευδώνυμο. Ἡ βία δὲν ἐπέτρεπε μέχρι χιτὸς ἀκόμα νὰ χαροῦμε τὸ πνευματικὸ του ἔργο.

Τὸ τέταρτο στάδιο: Στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἀπλὸς «στρατιώτης» στὸ παγκόσμιον στρατεύμα τῆς Ἐλευθερίας.

Σ' ὅλο του τὸν ἀγώνα σμίγει θεωρία καὶ πράξη, πὸν δὲν εἶναι παρὰ μορφὲς τῆς ἴδιας ἐνιαίας πνευματικῆς δράσης. Σ' ἓνα ὑψηλὸ σημεῖο συναιρεῖται δημιουργικὰ ἢ κάθε μορφή δράσης του. Καὶ διαμορφώνεται μιὰ συνθετικὴ προσωπικότητα πὸν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς, τὴν καρδιά τῆς ἀλλὰ καὶ τὸ κορμὶ τῆς παλεύει στὴν παλαίστρα τῶν πεπρωμένων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλλάδας. Ἡ πολυσύνθετη, πολυδύναμη μορφή

του βρίσκει σιγὰ - σιγὰ τὴν τάξη καὶ τὸ νόμο τῆς. Ἀγωνίζεται γιὰ τὴν Ἀλήθεια. Καὶ μοῖρα τῆς Ἀλήθειας εἶναι ὁ πολυμέτωπος σκληρὸς ἀγώνας.

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς μ' ὅλες τὶς δικαιολογημένες ἴσως ἐπιφυλάξεις, τοὺς ἐνθουσιασμοὺς ἢ καὶ τὴ βίαιη ἄρνηση πὸν μπορεῖ νὰ προκαλεῖ εἶναι κι' ὅλας μιὰ «ἐκπλήρωση», εἶναι ἤδη μιὰ νίκη.

Τοῦ θέσαμε τὰ ἐρωτήματά μας—γιὰ τὴν ἀγωνία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, γιὰ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, γιὰ τὴν ἀποστολὴ καὶ τὸ νόημα τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας, γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου. Τὶς ἀπαντήσεις του τὶς δίνουμε χωρὶς διακοπὴ, σὲ μιὰ ἐνότητα.

Μὲ ρωτᾶτε ποιὲς εἶναι οἱ ἀγωνίες τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, καὶ εἰδικώτερα τοῦ Ἑλλήνου.

Ἐγὼ θὰ σᾶς ἀπαντήσω λέγοντάς σας ποιὲς εἶναι οἱ βεβαιότητες καὶ οἱ ἠθικὲς ἀσφάλειες τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ τοῦ Ἑλλήνου. Ἄν μιλοῦσα γι' ἀγωνίες θὰ μιλοῦσα γιὰ κάτι τὸ ὑπερβολικὰ σημερινό. Μιλώντας, ἀντίθετα, γιὰ βεβαιότητες, μιῶ γιὰ τ' αὐριανά.

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Τί σημαίνει, στὸ βάθος, «ἀγωνία»;

«Ἀγωνία» σημαίνει κάτι τὸ πολὺ ἰδιωτικὸ. Σημαίνει μιὰ βαριά σύγχυση τοῦ ἰδιωτικοῦ στοιχείου τῆς ζωῆς μας μὲ τὸ ἱστορικὸ στοιχεῖο τοῦ κόσμου. Συνήθως «ἀγωνιοῦμε» γιὰτι φοβόμαστε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας— γιὰ τὴν οἰκογένειά μας, γιὰ τὸ σπίτι μας, γιὰ τὶς συνήθειές μας, γιὰ τὴ ζωὴ μας. Καὶ τὸν κίνδυνο πὸν ἀπειλεῖ τὴ ζωὴ μας ἢ καὶ μόνο τὴν περιουσία μας καὶ τὶς συνήθειές μας, τὸν βλέπουμε σὰν κίνδυνο πὸν ἀπειλεῖ τὸν κόσμον ἢ τὴν πατρίδα μας. Καὶ «ἀγωνιοῦμε» γιὰ τὴν Ἑλλάδα! «Ἀγωνιοῦμε» γιὰ τὸν Ἄνθρωπο!

Ἡ ἱστορία δὲ φτιάχεται μὲ ἀγωνίες, μὲ ἀνησυχίες, μὲ φόβους. Σ' αἰῶνες πολὺ πιὸ μεταβατικὸς ἀπὸ τὸ δικὸ μας αἰῶνα, πολὺ πιὸ ἀπιαστούς, οἱ ἀληθινοὶ ἄνθρωποι καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ὥρα τοῦ μαρτυρίου τους εἶχαν βεβαιότητες μέσα τους, ὄχι ἀνησυχίες. Οἱ τελευταῖοι τῶν Ἀθηναίων ἤξεραν ὅτι μὲ τὸ νὰ πεθαίνουν αὐτοὶ ὡς οἱ τελευταῖοι δὲν πέθαινε καὶ ἡ Ἀθήνα μαζί τους. Κι' ὁ Αὐγουστῖνος, πεθαίνοντας στὴν ἔδρα τῆς ἐπίσκοπης του πὸν ἦταν πολιορκημένη ἀπὸ τοὺς Βάνδαλους, ἦταν βέβαιος

δι ο κόσμος θά σωζόταν, ἔστω καί ἂν ἡ πόλη του θάπεφτε.

Ἄς μιλήσουμε, λοιπόν, γιά τίς βεβαιότητες πού υπάρχουν σήμερα μέσα μας.

Σάν ἄνθρωποι — σάν πολίτες τοῦ κόσμου ὁλόκληρου — πρέπει νᾶμαστε βέβαιοι δι σημειώνονται βήματα πού μᾶς πᾶνε στό παγκόσμιο σύνολο πλησιέστερα παρά ποτέ. Ποτέ ο παγκόσμιος χῶρος δέν ἔγινε τόσο ἄπτος (ἔστω, αἱματηρά ἄπτος) ὅσο στίς μέρες μας. Μέσ' ἀπό τό γεγονός αὐτό ξεπηδοῦν καινούργιες δυνατότητες ζωῆς, συλλογικῆς καί ἀτομικῆς, ἐθνικῆς καί προσωπικῆς, πού ἀντί νά προκαλοῦν ἀνησυχίες καί τήν ἀγωνία τοῦ ἄβουλου στοχαστή, πρέπει νά γεννήσουν, ἀντίθετα, μιᾶ πιό συμπικνωμένη δραστηριότητα, μιᾶ βούληση πιό ἔντονη καί πιό συγκροτημένη.

Σάν Ἕλληνες πρέπει νᾶμαστε βαθύτατα βέβαιοι δι οἱ καινούργιες δυνατότητες ζωῆς πού γεννάει ἡ τάση πρὸς τήν παγκοσμιότητα θά βγοῦν σέ καλὸ τῆς Ἑλλάδος. Τί ἄλλο σημαίνει ἡ Ἑλλάς ἀπὸ παγκοσμιότητα; Ὁ Μαραθῶν, ὁ Πλάτων, ὁ ἐλληνικὸς ἐποικισμὸς, ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, τὸ ἀκριτικὸ ἦθος, τὸ Εἰκοσιένα, ἡ νεοελληνικὴ μετανάστευση, ἡ ἐγκατάλειψη προαιώνιων ἐστιῶν καί ἡ σύμπτυξη τοῦ γένους σὰ θυσία σχεδὸν ἐκούσια, ἡ ἀλβανικὴ ἐποποιία καί ἡ ἐθνικὴ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸ μοναδικὸ σ' ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπῃ παλλαϊκὸ χαρακτήρα της — τὰ γεγονότα αὐτὰ τί ἄλλο σήμαναν καί σημαίνουν παρά βήματα πρὸς τὸ Παγκόσμιο;

Τὰ βήματα αὐτὰ τὰ κάνει στίς μέρες μας καί ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ μηχανή. Τὰ κάνουν καί μηχανικὰ κουρδισμένες ἰδεολογίες, οἱ δογματικοὶ φανατισμοί. Αὐτὸ ἦταν φυσικὸ, φυσικώτατο. Ὡστόσο, θᾶναι ἀφύσικο — ἔρα: ἱστορικὰ ἀδύνατο — νά δώσουν τίς ὀριστικὰς λύσεις οἱ παράγοντες πού ἐκμεταλλεύονται τίς περιστάσεις. Τίς λύσεις τίς δίνουν πάντοτε οἱ παράγοντες πού δημιουργοῦν τίς περιστάσεις. Ὁ γερμανικὸς ἐθνικοσοσιαλισμὸς δέν πῆγε τάχα, μονταρισμένος ἀριστοτεχνικὰ πάνω στό νόημα τῆς ἐποχῆς μας, νά ἐκμεταλλευθεῖ τίς περιστάσεις τῆς παγκοσμιότητος; Πολλοὶ στὸν κόσμο πίστευαν δι θά πετύχαινε. Ἐγὼ διακήρυξα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή δι θά τὴν πάθαινε. Γιατί τὸ διακήρυξα; Μήπως γιατί μισοῦσα τοὺς Γερμανούς; Ὁχι, ἀλλὰ γιατί ἀγαποῦσα τὴν ἀλήθεια. Τὴν ἴδια ἀλήθεια πού διατύπωσα παραπάνω καί

πού θά κάνει ἀργὰ ἢ γρήγορα ὅλες τίς βαρβαρότητες, ὅλους τοὺς δογματικούς φανατισμοὺς νά ἡττηθοῦν.

Πρὸς τὴν ὀργάνωση τοῦ κόσμου, κοινωνικὰ καί υπερεθνικὰ, θά ὀδηγήσει τελικὰ μόνο καί μόνο ἡ Ἑλληνικὴ Ἀλήθεια: ἡ Ἴσορροπία, τὸ Μέτρο, ἡ Ἐνωτικὴ Γραμμὴ. Καί μόνο του τὸ γεγονός δι οἱ ἰδεολογίες πού τείνουν πρὸς τὴν παγκοσμιότητα συγκρούονται, εἶναι ἀντίθετες μεταξύ τους, κ' εἶναι μάλιστα συνυφασμένες καί με φορεῖς πού ὡς ἀριθμητικὲς, βιολογικὲς καί ἀριθμητικὲς δυνάμεις εἶναι ὅλες καί ἡ καθεμιᾶ ἀμετακίνητα θετικὰ δεδομένα —, καί μόνο του τὸ γεγονός αὐτό, πού ἡ πιστοποίησή του εἶναι μιᾶ ὡμὴ πρώτη ὕλη φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ, ἀρκεῖ γιά νά μᾶς πείσει δι ἡ λύση θά βασισθεῖ στὴν Ἴσορροπία. Ἄρα: Ἄρα στὴν Ἑλληνικὴ Ἀλήθεια. Ἡ Γερμανία τὴν ἔπαθε, γιατί, ἀπλούστατα, μόνη της δέν ἀποτελοῦσε μιᾶ τέτοια ἀκατάβλητη θετικὴ δύναμη σάν τίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες, σάν τὸ Ἐνωμένο Βασίλειο τῶν Βρετανῶν καί σάν τὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση. Χωρὶς γεωγραφικὸ φόντο πού νά σοῦ τὸ δίνει ὁ ἄπειρος ὠκεανός, ἡ ἄπειρη στέππα· ὁ ἀριθμὸς καί ἡ βιολογικὴ ρώμη θυσιάζονται ἄδικα. Μ' ἄλλα λόγια: θυσιάζονται δίκαια, δηλαδὴ ἦταν δίκαιο νά θυσιασθοῦν, ἀφοῦ πῆγαν συνθλίβοντας ἀθώους νά πραγματοποιήσουν τὸ ἀδύνατο. Ἡ ὕβρις τιμωρεῖται ἀπὸ τοὺς θεούς. Ἀλλὰ ὡς πού νά τιμωρηθεῖ ὑπάρχουν καί θύματα. Κι' αὐτὴ τὴ φορά τὰ θύματα ἦταν πολλὰ.

Ἄφοῦ στὸν κόσμο ὁλόκληρο δέν εἶναι νοητὴ μιᾶ λύση ἄλλη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ, γιατί τάχα ἡ ἐσωτερικὴ κοινωνικὴ λύση τοῦ ἑλληνικοῦ προβλήματος πρέπει νάναί ξενικὴ; Θᾶταν ἡ πιὸ ἀνόητη ἱστορικὴ πράξη μας ἂν ἀντιγράφαμε τὰ λάθη τῶν ἄλλων τὴ στιγμή πού οἱ ἄλλοι θᾶναι ἀναγκασμένοι νά υἱοθετήσουν τὴν ἀλήθεια τῆς δικῆς μας.

Ναί, θ' ἀναγκασθοῦν νά τὸ κάνουν. Οἱ ἄλλοι, οἱ ξένοι, θ' ἀναγκασθοῦν. Ἐμεῖς, ἀντίθετα, δέν ἔχουμε πρὸς νά ἐκφράσουμε τὸν ἑαυτὸ μας. Μόνον ἡ ἑνωτικὴ κοινωνικὴ ἰδέα τῆς δημοκρατίας πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἠθικὴ συνείδηση τοῦ Μέτρου καί τὴν τεχνικὴ ἀνάγκη τῆς Ἴσορροπίας μπορεῖ νά λύσει τὸ κοινωνικὸ καί πολιτικὸ πρόβλημα. Κάθε ἀκρότητα εἶναι ἀνθελληνικὴ. Τὸ ἀνθελληνικὸ καί τὸ ἀπάνθρωπο εἶναι ἔννοιες ταυτόσημες. Τὸ Ἑλληνικὸ καί τὸ Πανανθρώπινο εἶναι Λόγοι ταυτόσημοι.

Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὡς τὴν Πανανθρώπινη Ἀλήθεια δέν παρεμβάλλεται καμμιά ἀπόσταση καί δέν χωρεῖ καμ-

μιὰ ἐνδιάμεση βαθμίδα. Τὸ Πανανθρώπινο εἶναι βίωμα, καὶ μάλιστα βίωμα ἑλληνικό, ἄμεσο συνυφασμένο μὲ τὴ γῆ μας καὶ μὲ τὴ ψυχὴ μας, μὲ τὴν πραγματικότητά μας καὶ μὲ τὴν πανάρχαιη «οὐτοπία» μας. Αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς τὸ μεγάλο προνόμιο τῆς φυλῆς μας, ἀλλὰ καὶ ὁ ὠραῖος κίνδυνος τοῦ ἀδιάκοπα διατρέχουμε. Μὲ τὸ νᾶναι τὸ Πανανθρώπινο ἓνα ἄμεσο βίωμά μας βρεθήκαμε πάντοτε σὲ μιὰ θέση ἠθικὰ δύσκολη ἀπέναντι τῶν ἄλλων λαῶν ποὺ στριμώχτηκαν γύρω μας ἢ εἰσχωρήσανε στὸ χῶρο μας. Ἐκεῖνοι δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ λογαριάσουν τίποτα, ἐνῶ ἐμεῖς λογαριάζαμε τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ τὴ δική τους ἀνάγκη γιὰ μόρφωση καὶ εὐημερία. Τὸ Ἑλληνικὸ Βυζάντιο, ἐνῶ ἀντιμετώπιζε ἐχθροὺς ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς, ἔφτιαχνε ταυτόχρονα λαοὺς. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἦταν βάρβτροι, ἦταν φυλὲς μὲ προϊστορικὴ τὴ σύνθεση καὶ βούληση τῆς ζωῆς τους. Κανένα κράτος τοῦ κόσμου δὲν πέτυχε στὴν παιδαγωγικὴ του ἀποστολὴ ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν τοῦ ὅσο τὸ Βυζάντιο καὶ δὲν ἔκανε τόσες βάρβαρες φυλὲς νὰ μποῦν στὴ ζωὴ τῆς ἱστορίας, δηλαδὴ νὰ γίνουν ἔθνη. Ποιά, ὅμως, ἦταν καὶ εἶναι ἡ ἀνταπόδοση; Ἀκόμα καὶ σκλαβωμένη ἡ φυλὴ μας στοὺς αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας διαπαιδαγοῦσε τοὺς Βουλγάρους ποὺ ὡς τὰ χιτὲς ἀκόμα δὲν εἶχαν δική τους γραπτὴ γλῶσσα καὶ ποὺ ἂν τὴν ἔφτιαξαν μηχανικὰ (γιατὶ ἀποδείχθηκαν ἀνίκανοι νὰ τὴν γεννήσουν ὀργανικὰ), τὴν ἔφτιαξαν ἀφοῦ ἔμαθαν κ' ἔγραψαν, ὡς τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἑλληνικά. Καὶ μόλις κατάφεραν νὰ μιμηθοῦν μιὰ ξένη γλῶσσα καὶ μερικοὺς ξένους κρατικούς θεσμούς, ἄρχισαν νὰ μᾶς σφάζουν!

Ἐποῦ, ἡ Ἑλλάς μ' ὅλη τὴν ἀσύλληπτη δύσκολη καὶ κρίσιμη γεωγραφικὴ καὶ ἠθικὴ θέση της δὲν ξεφεύγει, οὔτε ποτὲ της θὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ χρέος της καὶ τὴν ἀποστολή της. Ὁ Ἕλληνας εἶναι προπάντων ἄνθρωπος, καὶ θ' ἀντιμετωπίσει, χωρὶς ἄλλο θριαμβευτικὰ καὶ τὸ μοντέρνο τρόπο ἐπιδρομῶν ποὺ σημειώνονται μὲ τὸ νὰ ἐξαπολύονται σὰ στρατεύματα «κρούσεως», πρὶν ἀπὸ τίς λαϊκὲς ἐχθρικὲς μᾶζες, «μαζικὲς» ψυχολογίες καὶ ἰδεολογίες ποὺ πᾶνε ν' ἀχρηστεύσουν τὸν ἄνθρωπο μῆσα στὸν ἴδιο τὸν Ἕλληνα. Αὐτό, ὅμως, δὲ θὰ πετύχει. Ἡ ὑψηλότερη ἀκριβῶς ἀποστολή μας σήμερον, ἑλληνικώτατη κι' αὐτὴ ὅπως ὅλες οἱ προηγούμενες, εἶναι τούτη: ν' ἀποδείξουμε στὸν κόσμον ὅτι ὅπως οἱ μηχανοκίνητες ἔθνικοσοσιαλιστικὲς μᾶζες, ἔτσι καὶ οἱ μαζικὲς ψυχώσεις ὁποίων-

δήποτε μηχανοκινήτων ἰδεολογιῶν σπάζουν ἀπάνω στὸν αἰώνιο βράχο τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Κι' ἀφοῦ τ' ἀποδείξουμε αὐτό, θὰ προσφέρουμε στὸν κόσμον ἓνα μεγάλο παράδειγμα. Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα δὲν πρέπει νᾶναι μόνον ἠθικό. Πρέπει νᾶναι καὶ πολιτικό. Πρέπει μῆσα στὸ πλαίσιο μιᾶς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, νὰ δημιουργήσουμε ἥρεμα καὶ πολιτισμένα μιὰ σοσιαλιστικὴ κοινωνία. Τί ἄλλο εἶναι ὁ βράχος μας; ἀπὸ ἓνα γερὸ καὶ ἀκλόνητο αἷτημα σοσιαλισμοῦ; Ἄν δείξουμε καὶ στὴν εἰρήνῃ τὴν πίστη στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἑλληνικὴ φιλοτιμία ὅση δείχνουμε καὶ στὸ πεδίο τῆς μάχης ἢ μπρῶς στὰ ἐκτελεστικὰ ἀποσπάσματα τῶν ἐχθρῶν, τὸ θαῦμα θὰ γίνῃ. Θὰ γίνῃ, γιατί ἀπλούστατα δὲ θᾶναι θαῦμα. Θᾶναι μιὰ ὀργανικὴ ἐκδήλωση γνήσιας ἑλληνικότητος.

Φυσικά, δὲ λέω ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ λύσει τὸ παγκόσμιον πρόβλημα, ὅπως δὲ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔδωσε τὴ Νίκη στοὺς Συμμάχους. Θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ ρθεῖ ἡ Νίκη ὅπως ἦρθε χωρὶς τὸ ἐπτάμηνο τῆς Ἀλβανικῆς καὶ τῆς Κρητικῆς Ἐποποιίας, δηλοδὴ χωρὶς τὴ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος ποὺ ματαίωσε τὴν κάθοδο τῶν Γερμανῶν στὸ Σουεζ καὶ καθυστέρησε τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας; Μιὰ ἰσοδύναμη συμβολὴ στὴν εἰρηνικὴ ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου εἶναι μιὰ ἀξίωση ποὺ προβάλλοντάς τὴν στὴν ἴδια μας τὴ βούληση δὲ σημαίνει καμιάν ὑπεροψία. Ὅσο βάρος εἶχε στὴν πλάστιγγα τῶν παγκόσμιων γεγονότων τὸ αἷμα ποὺ χύσαμε, δὲ μπορεῖ νᾶχει τάχα καὶ τὸ πνεῦμα μας; Φτάνει νὰ θελήσουμε, καὶ μπορεῖ χωρὶς ἄλλο.

Ἄλλωστε, ἡ ὀργάνωση τοῦ νέου κόσμου θὰ μᾶς χρειασθεῖ καὶ καθαρὰ τεχνικά. Ἄν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὡς τὴν Πανανθρώπινη Ἀλήθεια δὲν παρεμβάλλεται, ὅπως εἴπαμε, καμιά ἀπόσταση καὶ δὲ χωροῦν ἐνδιάμεσες βαθμίδες, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα σὰν Κράτος ὡς τὴν παγκόσμια ὀργάνωση ὀδηγοῦν βαθμίδες ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ δημιουργηθοῦν. Ὁ κόσμος ὡς σύνολο δὲ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ νὰ ὀργανωθεῖ χωρὶς τὴν ὀργανωμένη Εὐρώπη. Κ' ἡ Εὐρώπη, ἐπίσης, δὲ μπορεῖ νὰ ὀργανωθεῖ χωρὶς τὴν ὀργανωμένη ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου καὶ χωρὶς ὀργανωμένα Βαλκάνια. Ἡ Ἑλλάς εἶναι καθαρὰ γεωπολιτικά τὸ πιὸ κρίσιμο γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα σταυροδρόμι. Χωρὶς τὸ συνεκτικὸ ἰστό ποὺ λέγεται Ἑλλάς, ἡ ὀργανικὴ διάρθρωση τοῦ κορμοῦ τῆς εἰρήνης δὲν εἶναι συλληπτή. Γιὰ νὰ ὀργανωθεῖ ὁ κόσμος ο' ἓνα σύστημα ἀσφάλειας

καὶ εἰρήνης, ἡ ὀργάνωση πρέπει νὰ προχωρήσει ἀπὸ τὰ μέρη πρὸς τὸ σύνολο ὅσο ἀκριβῶς κι' ἀπὸ τὸ σύνολο πρὸς τὰ μέρη. Ὅπως εἶχα τὴν εὐκαιρία, τὰ τελευταῖα χρόνια, νὰ γράψω, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναπτύξω σὲ πολιτικά ὑπεύθυνες συνομιλίες στὸ Λονδῖνον καὶ ἄλλοι, ἡ Ἑλλάς πρέπει ν' ἀποτελέσει τὸν κρῖκο ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀναγκαῖες ἐνώσεις. Ἡ μιά εἶναι ἡ ἐνωση τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, κ' ἡ ἄλλη ἡ Βαλκανική. Ἀνάλογους ρόλους συνεκτικῶν ἰσθμῶν μπορεῖ νὰ παίξουν καὶ ἄλλοι λαοὶ σὲ λιγώτερο κρίσιμα σημεῖα τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ μπορέσει ὁ συνολικὸς ὀργανισμὸς τῆς Εὐρώπης καὶ γενικώτερα τοῦ κόσμου νὰ βασισθεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς ἀλληλουχίας.

Μοῦ εἶναι, βέβαια, δύσκολο νὰ ξέρω πῶς θὰ μπορέσουν νὰ φτάσουν οἱ Μεγάλοι Σύμμαχοι στὴν ὀργανικὴ συγχώνευση τῶν ἰδεωδῶν τους ποῦ εἶναι ὡς ἓνα σημεῖο (ὡς ἓνα ἀνθρώπινο δυνατὸ σημεῖο) ἀπαραίτητη γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος στὴν τεχνικὴ ὀργάνωση τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ δὲ μπορῶ σήμερα νὰ πῶ καὶ περισσότερα πάνω στὶς δυνατότητες τῆς συμβολῆς μας αὐτῆς. Ὅσο γιὰ τὴν ἠθικὴ συμβολὴ στὴ δημιουργία τοῦ νέου κόσμου, σ' αὐτὴν ξαναγυρίζω μὲ ἀπόλυτη εὐρύτητα καὶ καθαρότητα λογισμοῦ. Γιὰ τὴν ἠθικὴ συμβολὴ μας οἱ ὀρίζοντες εἶναι ὅλοι γύρω μας ἀνοιχτοί. Τοὺς ὀρίζοντες αὐτοὺς τοὺς ὀρίζουμε καὶ μᾶς ὀρίζουν. Ἀλλὰ χρειάζεται βέβαια, πίστη. Χρειάζεται ἐντονη μέσα μας ἐλληνικότητα. Χρειάζεται μέθη στὴ βούληση, καὶ ταυτόχρονα καθαρότητα νοῦ. Ἑλληνικὲς εἶναι κ' οἱ δυὸ ἰδιότητες. Πανάρχαια ἑλληνικὲς. Ἄς τις συνδυάσουμε πάλι τις δυὸ, κι' ἄς γεμίσει ἡ καρδιά μας ἀπὸ ἠθικὲς βεβαιότητες.

Ἔτσι μᾶς μίλησε ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Χρέος μας εἶναι ν' ἀκοῦμε τὴ φωνὴ ὅλων ἐκείνων ποῦ μποροῦν νὰ «μιλήσουν». Καὶ νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ πέσουμε — ἀφοῦ διαμορφώσουμε ἐλεύθερα τὴν πίστη μας —, γιὰ ὅ,τι εἶναι Ὁρατὸ Μεγάλο, Ἄγαθό.

ΕΠΙΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ

ΤΙ ΩΡΑ ΝΑΝΑΙ;

Οἱ δυὸ εὐκάλυπτοι μέσα στὸν οὐρανό, ἡ ἄκρη μιᾶς στέγης, κόκκινα τὰ κεραμίδια,
μὰ ξύλινη οκάλα καὶ τὰ ροῦχα τ' ἀπλωμένα. Ὁ οὐρανὸς πολλὸ γαλάζιος
κ' ἡ γριὰ σιωπὴ μὲ τὸ σακούλι τῆς — χιλιάδες ἀποτοίγαρα στὴ μνήμη,
γεύση πικρὴ. Δὲν ἔχεις ὄρεξη. Προσμένεις τὸ φεγγάρι
ἦουχα μαλακὰ σὰν τὸ περπάτημα τῆς γάτας στὸ πεζούλι τοῦ ἀπογέματος.

Κουρτίνα τραβηγμένη στὸν ὀρίζοντα καπνισμένη ἀπ' τὴν κούραση
τῆς μέρας
ὄχι μακρὰ ἀπ' τὸ χάνι μὲ τὰ τέσσερα ἄλογα — σβύνει τὸ δεῖλι
στὰ καπούλια τους,
ὄχι μακρὰ ἀπ' τὸ τελευταῖο καλύβι στὰ προάστεια τοῦ Φθιγό-
πωρου
σβύνουν φωνὲς παιδιῶν στὶς μάντρες
καὶ τὸ ραβδί τοῦ χρόνου γκάπα γκούπουν
πὺδ κάτω στὴν ἀκρογιαλιά.

Ἔνα σταματημένο φορητὸ αὐτοκίνητο ἄναψε τὸ φῶς
ἕστερα ἓνα παράθυρο
ἕστερα κι ἄλλο.

Κοιτοῦν οἱ ἀγγέλοι τὴ βραδιά μὲ τὰ δυὸ χέρια τους κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι.

II

Ἄχ ἔτσι μακρινὰ ποὺ ἀδειάζουνε τὰ βλέμματα ἀπ' τὸ μόχτο τῆς ἐλπίδας
ἐκεῖνες οἱ ἐλαιογραφίες στὰ βραδιασμένα σύγγεφα μὲ τὸν πλά-
γιω φωτισμὸ
καθόλου σχήματα σχεδόν, μόνο ἓνα πούπουλο ποὺ πέφτει ἀπ' τ' ὄνειρο
ἓνα τραπέζι μόνο μὲ τὰ δυὸ ποτήρια στὸ παραθαλάσσιο κέντρο
μὰ καρέκλα μὲ τὸν ἴσκιο τῆς

ὁ ἴσκιος σου μ' ἕνα τίποτα στή μουσκεμένην ἀμουδιά
καὶ τὸ σκυλὶ τοῦ καραβιοῦ μέσα στ' ἀστέρια.

* Ἀπλά, βαθειὰ ἢ καρδιά σου—δὲ θυμᾶται,
βήματα σιγανὰ στὸ δρόμο, τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο
—δὲν ἔφυγε λοιπόν; δὲν ἔφυγε,
ρυθμὸς γαλήνιος χτυποκάρδι ἐνὸς πουλιοῦ,
κοιμήσου, ἢ ἀνάσα τῆς θαλασσοινῆς ψυχῆς, κοιμήσου.
* Ἦσυχα ἦσυχα ὁ ρυθμὸς ποὺ σέρνει τὴν καρδιά σου
ὅπως τὸ σακαπανέβασμα τῆς ἀραγμένης βάρκας ποὺ μόλις τὴ
σκουντάει μὲ τὰ δυὸ του δάχτυλα
ἕνα νερόνιο ἀθόρυβο φεγγάρι—καληνύχτα.

III

* Ὅταν οἱ σκιὲς τῶν σύγνεφων θὰ δρασκελᾶνε μὲ πλατειὰ βήματα
τὴν πολιτεία

ὅταν θᾶσθαι πίσω τὸ μεγάλο κήρυγμα τῶν ἀνέμων
ὅταν τὰ δέντρα θὰ κνηγᾶν τὸν ἴσκιό τους στὸν οὐρανὸ
μοιράζοντας μὲ τὰ σύγνεφα τὰ κουρέλια μιᾶς βιαστικῆς θύελλας
ὅταν τὰ φορέματα τῶν γυναικῶν θὰ κολλᾶνε στὰ σκέλια τους
καὶ πίσω τους θὰ συνεχίζεται ὁ ἄνεμος μὲ τὰ σκισμένα τοπεῖα

τότες θὰ ξετροπώσουν τὰ κυκλάμινα στὶς σκισμάδες τῶν βράχων
καὶ τὸ στόμα τῆς βραδιάς θάναί μπουκωμένο μὲ τὸ ἀμίλητο νερὸ
καὶ τὸ μπαλωμένο παλτὸ τοῦ Φθινόπωρου θᾶχει τὰ τετράγωνα
τῆς θλίψης στοὺς ἀγκῶνες καὶ στὰ λεία—

ἂ τότες πόσα ἀμάξια θὰ κυλήσουνε στὸ νοτισμένο δρόμο φορτω-
μένα μὲ καλάθια καὶ σαπὸ
ἴσια ἀπὸ πέρα ἀπ' τὰ χωριὰ τῆς ἀνοιξῆς ἴσια ἀπ' τῆς ξεγνιασιᾶς
τοὺς κάμπους
κ' οἱ λάμπες τοῦ πετρέλαιου ποὺ θ' ἀνοίξουν ὄλη τους τὴ μνήμη
πάνου ἀπὸ τ' ἀνοιχτὰ βιβλία καὶ τὰ κλεισμένα χέρια.

IV

* Ἐὐὸ θᾶχεις τότες τὴ λαλιὰ φυλαγμένη στὶς τσέπες τοῦ παντελονιοῦ
ὅπως ἔχουν τὰ μερμήγκια τὰ ψίχουλα τοῦ παλιοῦ ψωμοῦ μας
φυλαγμένα στὸ χωματένιο σπῆτι τους
ἂ θᾶχεις πάλι κάτι γὰ ταῖσεις τὸ κίτρινο στόμα τοῦ βρεγμένου
ἀποσπερίτη.

* Ἐὐὸ φίλε μου ποὺ ξαναγυρίζεις πίσω κάθε φορὰ ποὺ ἐρημώνεται
ἢ ἐξοχῆ
κάθε φορὰ ποὺ οἱ παραθεριστὲς περμένουνε μὲ τὶς βαλίτσες τους
στὴν ἀποβάθρα

κ' εἶναι τὰ βράδια καθισμένα ὀλομόναχα στὴν πλατεία τοῦ νησιοῦ
μιὰ σειρὰ δλόκληρη ἀναποδογυρισμένες καρτέκλες
τὰ στορογγυλὰ τραπεζάκια ὅπου δειπνάει ἢ μοναξιά ἀνασηκῶνον-
τας γιὰ λίγο τὸ βέλο τῆς
κ' οἱ πάγκοι τῶν κήπων στὴ βροχῆ—Καλέ μου φίλε ἀγαπη-
μένη μου
τὸ σιωπηλὸ σου πρόσωπο τὸ ἀξύριστο, τὸ χέρι σου τῆς πίστεως,
—τί ζέστα στὴν παλάμη σου. Εἶσαι δὴ κοντὰ μου. Καλησπέρα.
Κοίταξε τὸ φεγγάρι, ναί. * Ἐχω ἕνα γράμμα φυλαγμένο στὴν καρ-
διά μου.

Σβύσαν τὰ γράμματα. Τί λέει ἐδῶ; Τὰ φύλλα, ἢ ἀγάπη.
* Ἐρημο τὸ φεγγάρι νὰ σὰν ἕνα πιάτο τοίγκινο
σὰν ἕνα πιάτο μὲ ἀποφάρια στὸ μικρὸ ἐστιατόριο τῆς λύπης
διὰν οἱ ταξειδιῶτες ἔχουν φύγει κι ἀκούγεται ἀπὸ πέρα τόσο μα-
κρυνὸ
τὸ σφύριγμα τοῦ βαποριοῦ κάτω ἀπ' τῆς νύχτας τῆς καμάρες.

V

Μᾶς δένει αὐτὸ τὸ βράδι μὲς στὴ φούχτα τῆς σιωπῆς
ὁ οὐρανὸς ἀνεβάξει ψηλὰ τὰ χτεσινὰ μας βήματα
ὁ οὐρανὸς μᾶς ξέρει ἀπὸ τότες πρὶν χωρῶσουμε
ἀπὸ τότες πρὶν ποῦμε ἀντίο στὴ θάλασσα
πρὶν γνέψει ἕνα ματιήλι στὸ κατὰστρωμα.

Εἶδες; Ξεστέρωσε ὁ καιρὸς. * Ἐνα μικροῦλι σύγνεφα σκοντάφτει
στὸ φεγγάρι.
* Ὁ ξενοδόχος γδύνεται μπρὸς στὸ παράθυρο. Τί ὥρα νᾶναι;
Κι ἀπάνου στὴν ἐξέδρα τοῦ παλιοῦ καλοκαιριοῦ δίπλα στὴ θά-
λασσα
καλέ μου ἐσὺ ποὺ ἀνάβεις πάνου ἀπ' τὸ χαμόγελό σου τὰ τσιγάρα
τῶν ἀγγέλων

VI

* Ἐσὺ ποτὲ δὲ λείπεις. Δὲ θὰ λείπεις. Ἡ παλάμη σου τῆς πίστεως
τὸ χέρι σου ποὺ ἀνεβάξει τοὺς ἴσκιους πάνου ἀπ' τὰ μάτια μας
νὰ δοῦμε τὴν ἀσγὴ καὶ πάλι ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ σβυστὲς λαμπά-
δες. Καλημέρα.

* Ἦσαν οἱ παραθεριστὲς. Τ' ἄσπρο καράβι. Ὁ οὐρανὸς.
Θᾶχουμε σύντομα λιακάδες, παπαροῦνες κόκκινες, ὄνειρα ἀσβε-
στωμένα

καὶ μιὰ σημαίει στὸ ψηλὸ κατάστι τοῦ μεσημεριοῦ
νὰ πλαταγίζει στοὺς θαλασσοινὸς ἀνέμους. Καλημέρα.

Σεπτέμβριος 1942

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

NICOLAS BERDIAEFF

“Η ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ, ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Τὸ ἄρθρο τοῦτο εἶναι παρμένο ἀπ’ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Berdiaeff «Πρόβλημα τοῦ Κομμουνισμοῦ», Παρίσι, 1936. Ὁ Ν. Berdiaeff εἶναι σύγχρονος Ρῶσος ἰδεαλιστῆς φιλόσοφος, πού συνεχίζει, μὲ δικό του τρόπο, τὸ δρόμον τοῦ Ντοστογιέφσκυ καὶ τοῦ Σολοβιόφ. Μὲ τὸν ὁμοεθνή του φιλόσοφον Léon Chestov ἀποτελεῖ τὴ δυάδα τῶν πῶ σπουδαίων ρωσικῶν φυσιογνωμιῶν τοῦ αἰῶνα μας. Ὅσες καὶ ὅποιες ἀντιρροήσεις κι’ ἂν ἔχει κανεὶς μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης του — ἂν ἔχει — ἂν εἶναι ἀληθινὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ γνήσιος δημοκράτης θὰ συμφωνήσῃ σὺν ὅτι πρέπει ν’ ἀκούγονται, ὅταν μάλιστα εἶναι γνώμες «μεγάλων»:

Τὸν τελευταῖον καιρὸ εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαβάσω πολλὰ βιβλία τῆς σοβιετικῆς φιλολογίας σχετικὰ μὲ τὴ φιλοσοφία ἢ τὴν ἀντιθρησκευτικὴν προπαγάνδα τοῦ 1931, τελευταία λέξη τῆς κομμουνιστικῆς παραγωγῆς¹. Διάβασμα ὄχι πολὺ ἐλκυ-

1. Ἀνάμεσα σὰ ἐργα πού συμβουλευτήκα σημεῖων τὰ ἀκόλουθα: τὴν ἐπιθεώρηση *Ὁ Μαχόμενος Ἀθεϊσμός*, τοῦ 1931 εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἐπιθεώρηση τῶν κομμουνιστῶν περιλαμβάνει σημερινὰ χρονικὰ τῶν διαφόρων πνευματικῶν ρευμάτων τῆς Δύσεως. *Ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός*, πού τὸν ἔβγαλε ἡ ομάδα συγγραφέων τοῦ Ἰνστιτούτου διδασκαλίας τῆς κόκκινης φιλοσοφίας, ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Ράλτσεφ, σὰ 1931, ἔργο κεφαλαῖωδες—ἀληθινὴ ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Μαρξισμοῦ-Λενινισμοῦ. *Γιὰ τὴν ἐπιστροφήν σὺν φιλοσοφικῷ μέτωπον*, 1931. *Ὁ Ἀντιθρησκός*, περιοδικὸ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας (τοῦ 1931). *Συλλογὴ προγραμμάτων καὶ μεθόδων γιὰ μιὰ καινούργια προπαρασκευὴ γιὰ ἀντιθρησκευτικὴν δράσιν*. LENIN, *Περὶ θρησκείας*, ΓΙΑΡΟΣΛΑΒΣΚΙ, *Στὸ ἀντιθρησκευτικὸ μέτωπον* (1924). ΧΟΥΝΤΙΑΚΩΦ, *Ἡ ταξικὴ πάλη καὶ ἡ θρησκεία*. Δυστυχῶς δὲ μοῦ στάθηκε δυνατό νὰ λάβω γνώση τοῦ περιοδικοῦ *Κάτω ἀπ’ τὴ Σημαία τοῦ Μαρξισμοῦ*, πού ἀντιπροσωπεύει, ὄχι τὴ «γενικὴ γραμμὴ», ἀλλὰ τὴν ὁμάδα τοῦ Ντεμπόριν. Τὸ ἄρθρον τοῦτο βέβαια προϋποθέτει ὡς γνωστὰ τὸν κλασσικὸν μαρξισμόν, καθὼς καὶ τὰ ἐργα τῶν Πλεχάνωφ, Μπουχάριν καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων, πού θεωροῦνται σήμερον ὅλοι τους ἀπόβλητοι. Γι’ αὐτὸ καὶ δὲν τοὺς σημειῶνω. Γιὰ κάμποσον καιρὸν τὸ κεφαλαῖωδες ἔργο ἦταν τὸ βιβλίον τοῦ Νπουχάριν, *Ἡ θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ*. Σήμερον θεωρεῖται αἰρετικὸν, ἐπικίνδυνον, καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴ δεξιὰ παρέκκλιση, τὴν παρέκκλιση Κουλάκ, μέσα στοὺς κόλπους τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος.

στικό· μολαταῦτα ἐνδιαφέρον, καὶ διδακτικό. Στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία καταγίνονται στὴν ἐπεξεργασία ἐνὸς συνθετικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, πού ἀντιπροσωπεύει τὸ μαρξισμό-λενινισμό πλουτισμένο ἀπ’ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐπανάστασης στὴν οἰκοδομητικὴ τῆς περιόδου, ἐνῶ ἡ ἐπαναστατικὴ ἐμπειρία ἀποτελεῖ πηγὴ τῆς φιλοσοφικῆς γνώσης. Ἡ Ρωσία βλέπει αὐτὴ τὴ στιγμὴ χιλιάδες μέλη τοῦ κόμματος νὰ καταπιάνονται μὲ τὴ φιλοσοφία. Ἡ φιλοσοφικὴ ἐργασία καταλαμβάνει ἕνα ὁλόκληρον τομέα στὸ ἔργον τῆς σοβιετικῆς σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης. Ἐξαιρετικὴ σπουδαιότης ἀποδίδεται στὴν κατεργασία μιᾶς ὁλοκληρωτικῆς φιλοσοφίας. Γιὰ πολλὰ χρόνια ὑπῆρχε μιὰ σχολὴ εἰδικὰ προωρισμένη γιὰ τὴ μελέτη τῆς Λογικῆς τοῦ Ἐγγέλου, πρᾶγμα δύσκολον πραγματοποιησίμου ἀνάμεσα στοὺς μετανάστες. Ἀπὸ τὶς φιλοσοφικὰς συζητήσεις, πού συνεχίστηκαν πέντε χρόνια, ἐπρόκειτο νὰ βγεῖ ἡ *γενικὴ Γραμμὴ* τῆς φιλοσοφίας. Οἱ πῶ μικρὰς πολιτικὰς παρεκκλίσεις στὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος ἐρμηνεύονται ὡς φιλοσοφικὰς παραδρομὰς (δεξιὰ παρέκκλιση τοῦ Μπουχάριν, — ἀριστερὰ τοῦ Τρότσκυ). Οἱ νέοι σοβιετορῶσοι φιλόσοφοι διαμαρτύρονται ἐντονα ἐναντία σὲ κάθε τάση ἀναγωγῆς τῆς φιλοσοφίας στὶς ἐπιστῆμες τῆς φύσεως, τάση κηρυγμένη ὡς μιὰ ἀπ’ τὶς ἐτεροδόξους παρεκκλίσεις. Ἡ ὑποδούλωση τῆς σκέψης εἶναι ἀληθινὰ ἐκπληκτικὴ, δίχως προηγούμενα. Μονάχα πὼς εἶναι μιὰ ὑποδούλωση πού τὴ δέχονται ἐλεύθερα, καὶ πού τὴν ἀγαποῦν. Οἱ νεαροὶ αὐτοὶ ἔχουν πάθει πραγματικὴν ἰδεολογίαν. Εἶναι οἱ πιστοὶ μιᾶς θρησκείας, ἄνθρωποι πού ἀγνοοῦν τὴν ἀμφιβολία. Ἐνας τέτοιος δογματισμὸς, μιὰ τέτοια ἐντελής ἀπουσία σκεπτικισμοῦ εἶναι πράγματα ἐκπληκτικὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Δύσεως. Μῆτε οἱ χριστιανοὶ δὲ γνωρίζουν μιὰ πίστη τόσο σίγουρη γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς· αὐτὸ πιθανῶς νὰ ἐξηγεῖται ἀπ’ τὴ σπουδαιότητα πού ἔχει γιὰ τὸν χριστιανισμόν ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία. Ἡ σοβιετικὴ νεολαία πού καταγίνεται γιὰ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι κάλλιτερα ὀπλισμένη ἀπ’ ὅτι μορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθεῖ, κατέχει γνώσεις ἀκριβεῖς, ἂν καὶ πολὺ μονόπλευρες, τὸ μέσον ἐπίπεδον εἶναι ἀρκετὰ ψηλόν. Οἱ νέοι αὐτοὶ στοχαστὲς εἶναι ἀριστα ὀπλισμένοι γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πίστη τους, τὴν φιλοσοφίαν τους, καὶ γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐπίσης στὸν ἐχθρόν. Ἐχουν μιὰ διδασκαλίαν σχολῆς, πρᾶγμα στὸ ὅποῖον μοιάζουν μὲ τοὺς καθολικοὺς. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν μετὰξὺ τους ἐξέχοντα ὀνόματα, λαμπρὰς μορφῆς προσωπικότητες· ἔχουμε νὰ κάνουμε ἐδῶ μιὰ σκέψη ἐντελῶς ἀνώνυμη. Θυμᾶται κανεὶς τὰ λόγια τοῦ Ντοστογιέφσκυ: «Ὅλες τὶς ἰδιοφυῖες θὰ τὶς πνίξουμε μέσα στὴν κούνια τους». Ἡ φιλοσο-

φική εργασία εκτελείται από την ανώνυμη ομάδα, που κατεργάζεται τη γενική γραμμή, όντας ύποταγμένη στις κατευθύνσεις που έρχονται από πάνω: αληθινό πενταετές σχέδιο στο φιλοσοφικό τομέα. Για την πραγματοποίηση του σχεδίου αυτού η θεωρία πρέπει να είναι στενά δεμένη με την πράξη, με το έργο της οικονομικής ανοικοδόμησης του σοσιαλισμού. Να πούμε την αλήθεια ή σοβιετική φιλοσοφία δεν είναι φιλοσοφία. Η φιλοσοφία προϋποθέτει την ελευθερία της σκέψης, είναι απ' τη φύση της προβληματική ή ανακάλυψη της αληθείας είναι το τέμα στο οποίο απολήγει μια σειρά πνευματικών ενεργειών που συγκροτούν τη γνώση. Η σοβιετική φιλοσοφία είναι μια θεολογία: ανέχεται κι' αυτή μιάν αποκάλυψη, ίσα βιβλία, την αυθεντία της Έκκλησίας, τους διδάκτορας προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ορθοδοξίας και την ύπαρξη αίρέσεων. Ο Μαρξισμός-Λενινισμός έχει μεταβληθῆ σε μιὰ σχολαστική *sui generis*, κ' η υπεράσπιση της ορθοδοξίας, δηλαδή της αιωνίας αλήθειας στο σύνολό της, ο ξεχωρισμός της από την αίρεση, φτάνουν σε τέτοιες λεπτολογίες που δύσκολα μπορούν να τις συλλάβουν οι άμυθοι. Ο αποκλειστικός σκοπός προς τον οποίο τείνουν οι θεωρητικές έρευνες είναι η εγκαθίδρυση της γενικής γραμμής του Μαρξισμού-Λενινισμού. Στη Σοβιετική Ρωσία η φιλοσοφική έρευνα δεν είναι η ελεύθερη ζήτηση της αλήθειας, θυμίζει πολύ λίγο τους πλατωνικούς διαλόγους, δεν είναι μιὰ σύγκρουση διαφόρων απόψεων απ' όπου ξεπηδά η αλήθεια. Συνίσταται στο να πείθει για αίρεση και ν' αφορίζει όσους θεωρεί αίρετικούς. Ο καθένας απ' όσους συνεργάζονται σ' αυτή την εργασία ζει μέσα στο φόβο, μη ξέροντας τι θα χαρακτηρισθῆ αύριο σαν αίρεσις. Οι παλιοί Μαρξιστές έχουν οι πιο πολλοί αφορισθῆ για διάφορες αίρέσεις (Πλεχάνωφ, Μπογκνάνωφ, Λουνατσάρσκυ, Ντεμπόριν, Μπονχάριν, Τρότσκυ, Ριαζάνωφ: ο Κάουτσκυ και ο Κούνωφ ανάμεσα στους μαρξιστές της Δύσεως). Η ορθόδοξη γραμμή περιλαμβάνει: το Μάρξ, τον Ένγκελς, το Λένιν και το Στάλιν. Πας χαμένος αν θελήσεις να παρεμβάλεις μέσα στη γραμμή αυτή της μαρξιστικής παράδοσης παλιούς μαρξιστές, σαν το Πλεχάνωφ και τον Κάουτσκυ, που θεωρούντο άλλοτες αυθεντίες, μα που αποκαλύφθηκαν αργότερα ως προδότες σοσιαλιστές. Είναι απόλυτα υποχρεωτικό να θεωρείς το Λένιν ως μεγάλο φιλόσοφο με τον όποιο προώδευσε ο μαρξισμός. Οι κατευθύνσεις του Κόμματος είναι η βάση της φιλοσοφικής εργασίας. Η εργασία αυτή συντελείται κάτω απ' το συνεχῆ φόβο μήπως πέσεις στην αίρεση, και οι δουλευταδες είναι πάντοτε έτοιμοι να παραιτηθοῦν απ' τις γνώμες

τους, αν αυτές δε συμφωνουν με τη «γενική γραμμή». Κάθε δικαίωμα στην άτομική κριτική σκέψη είναι απαγορευμένα. Η μόνη δυνατή είναι η ομαδική κριτική. Να πούμε την αλήθεια εδώ έχουμε να κάνουμε με μιὰ συντηρητική νοοτροπία, όπου αποκαλύπτεται μιὰ σιωπηρή παραδοχή της αυθεντίας και της από πάνω εκπορευόμενης κατεύθυνσης, όπου η δημιουργική πρωτοβουλία, όπου η ελεύθερη σκέψη απορρίπτονται και όπου επικυρώνεται το άδιασάλευτο των θεμελίων στα οποία στηρίζεται εδώ η σκέψη.

Καταγίνονται λιγότερο με τη θεμελίωση της μαρξιστικής αλήθειας παρά με τον αφορισμό όλων εκείνων που παρεκτρέπονται απ' το δόγμα της. Σε κανενός βέβαια το νου δεν κατεβαίνει πώς μπορούν ο μαρξισμός ή ο λενινισμός να γίνουν οι ίδιοι αντικείμενα έρευνας, πώς μπορούν να τεθοῦν υπό αμφισβήτηση. Η στάση αυτή που ονομάζεται «αναθεώρηση» τιμωρείται αυστηρά. Ένας από τους συμμετόχους των πρώτων αυτών βημάτων της φιλοσοφίας άμα έγραψε ένα βιβλίο για την καταγωγή της θρησκείας, πέφτει υπό δυσμένεια γιατί δεν είπε τίποτε για τις απόψεις του Λένιν πάνω στο τοτεμισμό και τη μαγεία. Μέσα στην απόγνωσή του φωνάζει πώς ο Λένιν δεν έχει γράψει μήτε μιὰ γραμμή για τον τοτεμισμό και τη μαγεία, πώς κατά συνέπεια δεν έχει τι να πει! Κατηγοροῦν ένα συγγραφέα γιατί έβαλε τα όνόματα κάποιων άστων σοφών μέσα στο κείμενο και τα όνόματα του Μάρξ και Ένγκελς σε ύποσημείωση. Ο ύπόδικος κατηγορείται για αίρεση «μηχανισμού» και προφασίζεται μάταια πώς δε μπορεί ν' αλλάξει τας απόψεις του σε μιὰ μέρα, ζητάει να του δώσουν καιρό ν' αλλάξει γνώμη, κάνει τη δήλωση πώς, σαν τίμιος άνθρωπος, τάχει όλα απαρνηθῆ...

Οι αποδείξεις μέσα στις συζητήσεις περιορίζονται πάντα στη παράθεση χωρίων της άγίας γραφής: ο Λένιν *dixit*: είναι γραμμένο από τον Μάρξ. Και εν τούτοις ο Λένιν έχει πει ο ίδιος: «Δε θέλουμε να γίνονται όλα άποδεκτά με κλειστά τα μάτια, όλα να είναι αντικείμενο πίστωσης. Ο καθένας πρέπει να κρατήσει γερά το κεφάλι του πάνω στους ώμους. Πρέπει όλα να τα ξανασκεφθῆ κατά βάθος και μόνος του ο ίδιος να τα επαληθεύει.» Και τάλεγε αυτά ο Λένιν γιατί ο ίδιος σκεφτότανε ακόμη άτομικά, κι' όχι δια μέσου της όλότητας που αυτός την είχε δημιουργήσει. Τα λόγια αυτά του Λένιν δεν πιάσανε ρίζα: αντίθετα ένα σημαντικό μέρος της Ρωσίας οικειοποιήθηκε τις χοντρές εκφράσεις του Λένιν, που έλεγε: «Ο διαλεκτικός ύλισμός πετάει στα σκουπίδια το συμφετό των ιδεαλιστών που υπερασπίζονται το Θεό». Ο Λένιν διάβαζε

μὲ ἐπιμονὴ τῆ Λογικῆ τοῦ Ἐγέλου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔδειχνε μεγάλο σεβασμὸ, κι' ἔγραφε στὸ περιθώριο παρατηρήσεις ποὺ δημοσιευτήκανε ὑπὸ μορφὴν ἐγχειριδίου τῆς φιλοσοφίας. Ὁταν ὁ Ἔγγελος ὑπερασπίζεται τὴν ιδέα τοῦ Θεοῦ, ὁ Λένιν γράφει στὸ περιθώριο: «Σπλαχνιστήκανε τὸ φτωχούλη τὸ θεό, αὐτὸ τὸν ἰδεαλιστικὸ κανάγια». Αὐτὸ εἶναι τὸ ὕφος ὅλης σχεδὸν τῆς ἀντιδημοκρατικῆς προπαγανδιστικῆς φιλολογίας. Στὴν πράξη, ἡ ὁμαδικὴ σκέψη, ἡ μόνη ποὺ ἀποτελεῖ ἀθηνεΐα, ἔχει φτάσει στὸ σημεῖο νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ κρυφὴ ἐπιτήρηση, τὸν κατασκοπεῖα, τὴ μυστικὴ κατάδοση. Ἡ φιλοσοφία ἔγινε μονοπώλιο τῆς κυβέρησης, ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα ἔγινε διοικητικὴ ὑπόθεση. Ὁ Λένιν δίνει κατευθύνσεις ὄχι μονάχα στὴ φιλοσοφία μὰ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴ φυσικὴ. Ὁ μεγαλοφυῆς ἀρχηγὸς τοῦ προλεταριάτου πρέπει νά ναι ἐπίσης ἕνας μεγαλοφυῆς θεωρητικὸς. Ὁλη ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, ἀπ' τὴ μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, συνίσταται σὲ μιὰν ἐκτίμηση τῶν ἀξιῶν ἀπ' τὴν ἄποψη τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς αἵρεσης. Ἐπίσης γιὰ τὴ σκέψη δὲν ὑπάρχει κανένα ἐλεύθερο πεδίο δράσης. Ἡ «ἀναθεώρηση» τοῦ μαρξισμοῦ ἀποτελεῖ μιὰ στάση «μοντερνιστικῆ», ἀκόμα πιὸ μισητὴ γιὰ τοὺς μαρξιστὲς-λενινιστὲς ἀπ' ὅ,τι ὁ καθολικὸς μοντερνισμὸς γιὰ τοὺς καθολικοὺς. Τὸ πιὸ ἀξιοπαρατήρητο εἶναι ἐδῶ, πὼς ὁ Στάλιν, ποὺ κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ μεγαλοφυΐα καὶ τίποτε δὲν καταλαβαίνει ἀπὸ φιλοσοφία, δίνει κι' αὐτὸς κατευθύνσεις στὸ φιλοσοφικὸ μέτωπο. Νὰ ποὺ καταλήγει στὴ φιλοσοφία τὸ σύστημα τῆς διευθυνόμενης ἐργασίας, ποὺ ἀρνείται κάθε ἀτομικισμὸ στὴ σκέψη. Προβάλλεται διαρκῶς ἡ ἀπαίτηση στοὺς νέους νὰ παρατήσουν κάθε προσωπικὴ ἄποψη, νὰ ἀποκηρύξουν κάθε ἔργο, ὅπου φανερώνεται μιὰ ὁποιαδήποτε παρέκκλιση ἀπὸ τὴ θεωρία. Σὲ μιὰ συνεδρίαση τῆς κομμουνιστικῆς Ἀκαδημίας, ποὺ θυμίζει πάρα πολὺ τὶς ἀνακρίσεις τῆς Γκεπεοῦ, ὁ Γιαροσλάβσκυ ὑποβάλλει τὸν Ντεμπόριν σὲ ἀληθινὸ μαρτύριο. Ὁ Ντεμπόριν εἶναι ἕνας μαθητὴς τοῦ Πλεχάνωφ, παλιοῦ μενσεβίκου· ἔγραψε ἄλλοτε ἄρθρα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς δυσμενῆ πρὸς τὸν Λένιν καὶ τὸν μπολσεβικισμὸ. Ὁ κακόμοιρος ὁ Ντεμπόριν ἀναγνωρίζει τὴν ἐνοχὴ του· δὲ φτάνει αὐτό: τοῦ ζητᾶνε νὰ ποδοπατήσει τὶς παλιές του γνώμες, νὰ ὑποβληθῆ σὲ μιὰ αὐστηρὴ αὐτοκριτικὴ, νὰ αὐτομαστιγωθεῖ. Ὁ Ντεμπόριν ἐπεχείρησε νὰ δικαιολογηθῆ, προφασιζόμενος πὼς ὅσα ἔγραφε τὸ 1906—1907 δὲν εἶχαν σχέση με τὸ Λένιν, ἀλλὰ με τὸν Μπογκντάνωφ, μὰ καταλαβαίνει κανεὶς πὼς βρίσκεται στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου.

(Συνεχίζεται)

Μετ. Π. Α. Κ.

ΡΑΪΝΕΡ ΜΑΡΙΑ ΡΙΛΚΕ

ΑΠΟ ΤΑ "ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ,"

*Δύθηκαν, χύθηκαν τὰ μαργαριτάρια.
Ἄλλοι! Κόπηκε ἕνα ἀπὸ τὰ σειρήνια;
Μὰ τί μ' ὠφελεῖ νὰ τ' ἀραδιάσω ξανά
ἀφοῦ μοῦ λείπεις Ἐσού, ποὺ θὰ τὰ συγκρατοῦσες,
θηλειὰ δυνατὴ—Ἀγαπημένη.*

*Δὲν ἦταν καιρὸς πιά; Κύτταξε Σὲ προσμένω
χλωμὸς ἀπ' τὴν ἄγρυπνη νύχτα
ὅπως προσμένει τὸ χάραγμα τοῦ ἡλίου τὴν ἀνατολή.
Σὰν ἕνα θέατρον ὅλο κόσμον γιομάτο
εἶμαι δλόκληρος ἕνα πρόσωπο, ποὺ προσμένει
τίποτα νὰ μὴν τοῦ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν τραγὴ Σου ἐμφάνιση.
Κι' ὡς τὰ νερά ἐνὸς κόλπου κλεισμένου
τὰ κύματα νοσταλγοῦνε τῆς θάλασσος τῆς ἀνοιχτῆς,
κι' ὡς ἕνας φάρδος ρίχνει σὶδὸ χῶρον ἀχιτίδες,
ποὺ φέγγουνε καὶ καλοῦνε νοσταλγικὰ
κι' ὅπως σὶδὸν ἔρημο τὸ ποτάμι
δαράει τὴν οὐράνια βροχὴ νὰ τὸ κατοκλύσει
μὲ θεία δροσιά,
ὅπως σὶδὸν φυλακὴ του,
στ' ἀθῶο τὸ κελλί του, ὁ φυλακισμένος
ζητάει τὴν ἀπάντηση τοῦ ἐνὸς ἀστεριοῦ—
κι' ὅπως ἕνας σακάτης πετάει τὰ θερμὰ
ἀπ' τὸ κορμὶ δεκανίκια του καὶ πέφτει μπροστὰ σὶδὸ Ἴερό
καὶ σέρονται καὶ κυλιέται καὶ προσμένει τὸ θάμα
γιὰ νὰ δυνηθῆ νὰ ἐγερωθῆ—
κύττα
ἔτσι σέρομαι πρὸς τὸ θάνατό μου, ἂν δὲν ἐρωθῆς Ἐσού!*

*Μονάχα Ἐσένα ποθῶ. Κύτταξε τὸ μικρὸ χορταράκι,
ποὺ ξεφυτρώνει ἀπὸ μιὰ ρωγμὴν ἀνάμεσα σὶδὸ λιθάκια,
ἰδὲς το: ποθεῖ τὴν Ἀνοιξὴ δλόκληρη. Ναι
τῆς γῆς του τὴν Ἀνοιξὴ!*

Καὶ τὸ φεγγάρι—δὲν χρειάζεται, γιὰ νὰ βυθισθῆ ἡ εἰκόνα του

στῆς λίμνης ψηλὰ τὰ νερά,
δὲν χρειάζεται τὸ τρανό, τὸ ξένο τ' ἀστέρι ;
Πῶς μπορεῖ καὶ τὸ μικρότερο νὰ συντελεσθῆ
ἂν γὲν αἰσθανθοῦμε, ὅτι ἡ πληρότης τοῦ μέλλοντος,
δὲν τὸ Ἐρχόμενο δλόκληρο μᾶς πλησιάζει ;

Καὶ μέσα στὸ Ἐρχόμενο, δὲν εἶσαι, ἐπὶ τέλους, καὶ Σὺ, ὦ Ἄ-
νείπωτη ;...

Δὲν μπορῶ πιά... Λίγο ἀκόμη καὶ δὲν εἶμαι ἄξιος Σου πιά.
Γερῶ ἢ μὲ διώχουν παιδιὰ ἀπὸ κοντὰ Σου...

Ἀπόδοση Γ. Θ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΒΗΓΚΙΑΝΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Δημοσιεύουμε ἕνα μέρος ἀπὸ μιὰ μελέτη μὲ τὸν παραπάνω τίτλο τοῦ ποιητῆ καὶ κριτικοῦ Λεωνίδα Παυλίδη, ποὺ μᾶς τὴν παρεχώρησε ἕνας φίλος του, συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ μας. Ὁ Λεωνίδας Παυλίδης πιάστηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1943 καὶ κλείστηκε γιὰ κάμποσους μῆνες στὶς φυλακὲς Ἀβέρωφ σὲ ἀπομόνωση. Βρισκότανε αἰχμάλωτος πολέμου στὴ Γερμανία καὶ ἀπὸ τὸν περασμένο Δεκέμβρη ἀγνοεῖται ἡ τύχη του.

Τὴν 21 τοῦ Μάη τοῦ 1854 (ἡ πρωτοπορία κοιτάζει καμμιὰ φορὰ καὶ πίσω της, γιὰ νὰ βλέπει ποῦθ' ἔρχονται κάποιες νεροσυρμὲς ποὺ τώρα ἢ πιὸ ὕστερα μπορεῖ νὰ τίς βρεῖ μπροστά της...) 7 ποιητὲς — ἄς τοὺς ὀνοματίσουμε ἔτσι γιὰ τὸν τύπο καὶ γιὰ νὰ στεφανώσουμε τίς γραμμὲς αὐτὲς μὲ τ' ὄνομα τοῦ ἐνὸς τους — ὁ Θεόδωρος Ὁμπανέλ, ὁ Ζὰν Μπρυνέ, ὁ Ἀνσέλμ Μαθιοῦ, ὁ Φρέντερικ Μιστρᾶλ — αὐτὸς εἶναι τ' ἀστέρι, ὁ κορυφαῖος, ὁ μεγαλῶνυμος καὶ μεγαλόδοξος — ὁ Ἰωσήφ Ρουμανίγ — αὐτὸν ἄς τὸν ποῦμε πρωτόκλητο τῆς Ἰδέας, ἀφοῦ αὐτὸς ὑπῆρξε δάσκαλος τοῦ Μιστρᾶλ καὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ πρωτόβγαλε τὸ *Li Margarideto* καὶ ὁ ἴδιος πάλι *Le Prouvensalo* — ὁ Ἀλφόνσος Ταβὰν καὶ ὁ Πῶλ Ζερέ, μαζευτήκανε σὲ μιὰ θρυλικὴ συνάντηση, στὸν παλιὸν πύργο τοῦ Φοντεγκιῶν κοντὰ στὴν Ἀβινιὸν καὶ κεῖ μίλησαν, τὴ φορὰ τούτη τελειωτικά, — εἶχανε κάμει πρωτῆτερα δυὸ σχετικὰ συνέδρια, τὸ ἕνα στὴν Ἀρλη στὶς 29 τ' Αὐγούστου τοῦ 1852 καὶ τ' ἄλλο στὸ Αἶξ τὴν 21 τ' Αὐγούστου τοῦ 1853 — γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς Προβηγκιανῆς Γλώσσας καὶ Φιλολογίας.

Δηλαδή τί γυρεύανε οἱ 7 τοῦτοι ποιητὲς ; Κάτι πολὺ μεγάλο, γυρεύανε ; Κάτι σπουδαῖο θέλανε νὰ πράξουν ; Καὶ τὰ δύο :

Ζητούσαν ν' ἀποδείξουνε πὼς τίποτε δὲ χάνεται ἀπὸ ὅ,τι δημιουργεῖ ἕνας δλάκαιρος Λαός !

Αὐτὸ ζητούσανε. Ἄλλ' ἄς ἀναδρομήσουμε πάλι στὴν ἱστορικὴν ἀνασκόπηση.

* *

Γιὰ αἰῶνες ὁ Λαὸς τῆς Προβηγκίας εἶχε γλώσσα, προφορικὴ καὶ γραφτῆ, δικιά του. Εἶχε καὶ φιλολογία στὴ γλώσσα

τούτη, σκέψη έκφρασμένη, κίνηση πνευματική ἀτόφια, πού κατάχτησε τὴν Εὐρώπη γιὰ μιὰν ὀρισμένην ἐποχὴν.

Ἐάφνου, μόλις πάτησε τὰ χῶματα τῆς Προβηγκίας—ἦρθε μ' ἀπάτη, ἀπὸ κάποιου βασιλικὸ γάμο, μὲ δόλο καὶ γιὰ σκοποὺς πλεονεχτικoὺς — ὁ ξένος, ὁ δυνάστης, ὁ δυνατὸς τῶν δούλων καὶ τοῦ πλούτου, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ φιλολογία τοῦ Λαοῦ τῆς Προβηγκίας καταχωνιασθήκανε μεμιᾶς. Ἀπαγορεύτηκε ἡ χρῆσις τῆς λαϊκῆς γλώσσας καὶ ἡμεπίσημη πόμπευαν ὄσους τὴ μιλοῦσαν. Κι ὅλα αὐτὰ μ' ἀύστηρότητα καὶ βαρβαροσύνη τέτοια, πού μονάχα οἱ τύραννοι ξαίρουν νὰ μεταχειρίζονται γιὰ σκοπιμότητες πολιτικῆς.

Κι ὅμως ἡ Προβηγκιανὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, εἶτανε πράγματα σοβαρὰ καὶ ἀξιοσέβαστα. Γιατί ἡ γλῶσσα τῆς Προβηγκίας βαστοῦσε ἀπὸ ψηλὰ καὶ ἐρχότανε ἀπὸ μακρυνά. Εἶτανε τὸ ἄμεσο, τὸ φυσιολογικὸ προῖόν δύο γλωσσῶν πού ὑπῆρξεσαν φορεῖς ἰδεῶν καὶ ὄργανα μιᾶς γόνιμης κίνησης — τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς —. Κι ἡ φιλολογία τῆς Προβηγκίας εἶταν τὸ προξύμι τῆς σύχρονης φιλολογίας.

Οἱ νεώτερες γλώσσες, μὴ δὲν εἶχανε πάρει ὅλες τους τὰ πιὸ ζωντανὰ καὶ τὰ πιὸ καλλιεργημένα στοιχεῖα τους ἀπ' τὴν Προβηγκιανὴν; Κι ἡ ποίηση τῆς Εὐρώπης — ἡ λυρική, ἡ ἐπική καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ δραματικὴ — μὴν δὲν πῆρε τὴν τέλεια πρώτη φόρα τῆς ἀπ' τὸ τραγοῦδι τῶν Προβηγκιανῶν Τρουβαδούρων;

Βεβαιότατα. Ἡ λυρική, ξεχωριστά, ποίηση τῆς Προβηγκίας εἶτανε μέσα στὴν ἔρημο τοῦ Μεσαίωνα μιὰν ὄαση πραγματικῆ. Δὲν ἀναβρῦζανε, βέβαια, στὴν ὄαση τούτη, βαθειὲς καὶ λαγαρῆς πηγῆς ἀνώτερης καὶ πλούσιας τεχνικῆς. Οὔτε ὑψώνονταν στοὺς οὐρανοὺς ἀπ' τὰ μαλακὰ χῶματα τῆς, φιλντισένια, χρυσαφιὰ καὶ πράσινα τὰ φοινικόδεντρα, σ' ἐκτάσεις μαγικῆς εἰκόνων καὶ ὄραμάτων. Μῆτε πού καὶ ἡ χλωρίδα τῶν συναισθημάτων μέστωνε πυκνὴ ἐκεῖ καὶ χνουδωτὴ Μῆτε καὶ πού τὰ θάμνα φούντωναν καὶ ἀνθοβολοῦσαν πολὺχρωμα στὴν ὄαση αὐτῆ.

Εἶτανε ὅμως — ὅ,τι καὶ νᾶτανε — τὸ τραγοῦδι τῶν Προβηγκιανῶν Τρουβαδούρων στὴ ξερὰ ἴλα τοῦ Σχολαστικισμοῦ μιὰ λάμψη ἀπὸ χρώματα, μιὰ χαρὰ, ἓνα γέλιο μουσικό. Κι ἄς μὴν παλλόταν μέσα του πολύβουρη, σάν ὄργανικὴ ἔκφραση τῆς ζωικῆς οὐσίας ἢ ψυχῆ τοῦ κόσμου. Εἶτανε ἓνα χάιδι καὶ ἓνα γαργάλισμα στὸ βάνανσο μοῦτρο τῆς βίας. Ἐνα φίλι στὰ χεῖλη καὶ στὴ γύμνια τῆς στειρότητας τῶν μάταιων θεολογικῶν συζητήσεων καὶ φληναφημάτων, τῶν πονηρῶν καὶ κακο-

φτιαγμένων ἀυθαίρετα πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεωριῶν τῆς σκοτεινῆς καὶ μαύρης ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἡ γλῶσσα τοῦ τραγοῦδι αὐτοῦ εἶτανε συχνὰ ἓνα πρόχειρο καὶ ἀκαλαισθητο φραστικὸ ἀνακάτεμα. Ἡ φόρμα του εἶτανε κακῆτυπη καὶ κολωβὸς ὁ ρυθμὸς του. Θολὴ καὶ ταραγμένη σχεδὸν πάντα ἡ ἔμπνευσή του.

Ναί! Μὰ οἱ τραυβαδοῦροι ὅμως — οἱ λαϊκώτεροι καὶ γνησιώτεροι — εἶτε ὑμνολογοῦσαν σάν ἄθλα τὰ καμώματα τῆς Φεουδαρχίας, εἶτε ψαλμωδοῦσαν «τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ» καὶ τὴν «πανάωμη ὁμορφιά τῆς Παναγίας» εἶτ' ἄπλωναν χαμόσυρτη, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ κινητὰ στρατόπεδα τῶν σιδερόφραχτων ληστῶν τῆς Ἰπποσύνης τ' ἄπλερα λιανοτραγουδοῦν γιὰ τίς πολυαγαπημένες, τίς γλυκοαίματες τίς ἀναλατοναζοῦδες Κυράδες, ξυπνοῦσαν — ἄθελά τους; δὲν εἶναι δυνατὸ — στὶς αὐλὲς καὶ τὰ καστέλια, τοὺς ἀντίλαλους πού λιγοθύμησαν, τῆς μακρυνῆς ἀρχαίας Ποίησης τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων.

Καὶ τὸ τραγοῦδι τους ἀπὸ ρυάκι φούσκωσε πιὸ ὕστερα καὶ γίνηκε ποτάμι μὲ τ' ἄσματα τὰ θεῖα τοῦ Πετρούρα, μὲ τὴν ὑψηλὴ τὴν ἐπική μαζί καὶ λυρική ἐνόραση τοῦ Δάντη.

Καὶ γιατί αὐτὸ; Γιατί στὸ τραγοῦδι τῶν Προβηγκιανῶν Τρουβαδούρων φώλιασε στὸ πείσμα τῶν θυελλῶν καὶ τῶν καταιγίδων, ἡ λαϊκὴ ψυχὴ δλάκαιρου τοῦ χριστιανοσυσφοριασμένου Δυτικοῦ κόσμου. Ἡ βαθύτερη ἀπόρροια τῶν ἰδεῶν του ἔβγαινε ὁλοῖσα ἀπ' τὸ Λαό. Οἱ εἰκόνες του εἶτανε μορφῆς σὲ κίνηση, γνώριμες στὸ Λαό.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δύναμη — ὅποια καὶ νᾶτανε — τῆς Ποίησης αὐτῆς, ἀφοῦ γονάτισε πρῶτα τὴν ἐπαρμένη ψυχὴ τῶν ἀρχόντων καὶ τὴν κύλησε στὸ χῶμα ὅπου πατούσανε καὶ σέρνονταν τὰ πληγιασμένα ποδάρια τοῦ μεγάλου, καὶ ἄμορφου, τοῦ πληθωρικοῦ καὶ ἀνοργάνωτου λαϊκοῦ πλήθους, σαγήνεψε τὴν πρωτοπορία τῶν μορφωμένων.

Κι ὁλάκερη ἡ Εὐρώπη ἔζησε 5 αἰῶνες ἔμμεσα ἢ ἄμεσα μὲ τὸ τραγοῦδι τῶν Προβηγκιανῶν Τρουβαδούρων. Ἡ Ἰταλία πρώτη ὠδηγήθηκε ἀπ' τὸν ἀγὸ τοῦ τραγοῦδι αὐτοῦ νὰ βρεῖ τὰ μονοπάτια τῆς μεγάλης Τέχνης. Ὑστερα ἀκολουθήσανε ὅλες οἱ ἄλλες χώρες. Τὰ ἦθη μαλάκωσαν μὲ τὴ γητεία τῆς Ποίησης αὐτῆς. Ἡ Εὐρώπη προώδεψε, Πῆρε τὸν ἀνήφορο, προχώρησε ψηλά, Οἱ ὀρίζοντες φάρδαιναν καὶ δὲν τὴν ἀποπνίγανε πιά. Καὶ σ' ὄλην αὐτὴν τὴ θαυμαστὴν ἱστορία τὸ τραγοῦδι τῶν Προβηγκιανῶν Τρουβαδούρων ἐπαιξε τὸ ρόλο του.

Εἶτανε ἡ ἐμπνευσμένη φωνὴ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, πού

βρήκε στην πρωτοπορία αυτή τη χαλκή της σάλπιγγα ν' ακουστεί ολόυθε.

* * *
Οἱ 7 λοιπὸν ποιητὲς κήρυξαν τὴ γλῶσσα τῆς Προβηγκίας ἀπαραβίαστη. Τὴ γλῶσσα τούτῃ τήνε μιλούσαν ὅλοι οἱ ἀγροτικοὶ καὶ ναυτικοὶ πληθυσμοὶ βουνίσιμοι καὶ καμπήσιοι τῆς γαλλοκρατούμενης χώρας τους; Ἔ! λοιπὸν αὐτήνα θάγραφαν καὶ οἱ πνευματικοὶ ἐργάτες. Τὴ γλῶσσα τούτῃ θάκαμναν ὄργανο μᾶς καινούργιας λογοτεχνικῆς καρποφορίας.

Καὶ πίστεψαν καὶ κάτι ἄλλο. Πῶς θὰ μπορούσαν νὰ καταλύσουν τὶς ψεύτικες, τὶς μεταφυσικὲς ὄνειροπληξίεις τοῦ Ρωμαντισμοῦ, καὶ θάχυναν τὸ καινούργιο αἷμα στὶς βλέβες τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων. Θὰ ὑποβοηθούσαν σημαντικὰ τὸ γενικώτερο καὶ συνολικώτερο σηκωμὸ καὶ λυτρωμὸ. Γι' αὐτό, ἀργότερα στὴν κίνηση τούτῃ βρεθῆκανε πολὺ φυσικὰ πνεύματα ἔξοχα καὶ προηγμένα, καρδιᾶς θερμῆς καὶ ζωντανῆς, πολιτικοὶ, δημοσιογράφοι, συγγραφεῖς ρήτορες, ἀπὸ κείνους ποὺ εἶδανε καὶ πῶς μακρὰ καὶ πῶς πλατεῖα καὶ πῶς θετικά ἀπὸ τοὺς 7 ποιητῆς, ποὺ κήρυξαν τὴν Προβηγκιανὴν Ἀναγέννηση. Κι ἔτσι τὸ Προβηγκιανὸ Κίνημα εἶχε καὶ μὴν ὄψη ἀπόλυτα σημαντική.

Ἔστερα ἀπὸ τὴ συνάντησή τους ἐκείνη οἱ ἑπτὰ ποιητῆς πέσανε μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά. Δουλειὰ μελέτης τῶν γραπτῶν καὶ προφορικῶν μνημείων τῆς θεϊκῆς γλώσσας, μελέτης τῶν συναφῶν προβλημάτων, τῆς ἡθογραφίας, τῆς ὅλης λαϊκῆς ζωῆς. Καὶ μαζὶ δουλειὰ προπαρασκευῆς καὶ δημιουργίας.

Τ' ἀποτελέσματα τοῦ μόχθου αὐτοῦ ὑπῆρξαν καταπληχτικά, δὲν ὑπάρχει ἄλλη λέξη.

Ὁ Μιστρὰλ στὰ 1859 βγάζει τὴ «Μιρέϊγ». Τί θαῦμα! Ἔνα λούλουδο μες στὴν ἀγρινὴ δρόσο. Ἔνα χαμογέλιο μέσα στὸ φῶς τοῦ μεσημεριοῦ. Ἔνα δάκρυ μέσα στὸ μοσχομυρισμένο ἀγέρι τοῦ δειλινοῦ. Καινούργια ὀλότελα ποίηση.

Καὶ προπάντων ἕνα τραγοῦδι λαϊκὸ, γραμμένο ἀπὸ ἕναν ἀνθρωπο τοῦ λαοῦ, γιὰ τὸ Λαό.

Ὁ Λαμαρτῖνος — ποντίφηκας τότε τῆς Ρωμαντικῆς ποίησης — ἀνακηρύχνει τὸ Μιστρὰλ «νέον Ὅμηρον». Ἀλήθεια, κάτι τέτοιο εἶναι ὁ Μιστρὰλ. Ὅλη ἡ εὐγένεια τῶν Ὁμηρικῶν Ἐπῶν μέσα στὴν ἀχιδοβόλα ἀλήθεια τῆς ζωῆς.

Οἱ φιλολογικοὶ κύκλοι τοῦ Παρισιοῦ ζαλίζονται. Πῶς γίνεται νὰ γραφτεῖ ἕνα τέτοιο ἔργο ἀπὸ ἕνα χωριάτη. Γιατὶ χωριάτης ἦταν ὁ Μιστρὰλ. Μπορεῖ νάχε σπουδάσει νομικὰ στὸ Αἴξ, μπορεῖ νάτανε σοφὸς στὰ 26 του χρόνια, μὰ στὴ Μιρέϊγ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπ' ὅλ' αὐτά. Τὴ Μιρέϊγ τὴν ἔγραψε τὸ

χωριατόπουλο τῆς Μαγιάνης. Ὁ Λαμαρτῖνος σὰν τὸν δέχτηκε στὸ Παρίσι τοῦτε: εἶσαι ἕνας μεγάλος ποιητής. Ἀρχέσου σ' αὐτό! Δυὸ φορὲς δὲ μπορεῖ νὰ φτιάξει κανεὶς ἀριστούργημα. Ἐσὺ ἔφτιαξες ἕνα, τὴ Μιρέϊγ. Κάλπικη, λοιπὸν, ἡ γνώμη τοῦ Λαμαρτῖνου.

Ὁλος ὁ δεμένος μὲ τὴ γαλλικὴ κυριαρχία πνευματικὸς κόσμος τοῦ Παρισιοῦ φοβᾶται, τρέμει τὴν ἀναγέννηση τῆς Προβηγκιανῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας. Τὶ ρεζίλεμμα γιὰ τὴν ποίηση τῶν Ρωμαντικῶν ἢ Ποίηση τοῦ Προβηγκιανοῦ Ὁμήρου! Καὶ τί συνέπειες!

Τὸ καινούργιο φῶς θὰ τοὺς τύφλωνε μὰ μέρα ὀλότελα. Ἡ λαϊκὴ μούσα τοῦ Μιστρὰλ θὰ θρονιαζότανε ἐκεῖ ὅπου τότες καθόταν τὸ ξόανο τοῦ Ρωμαντισμοῦ. Ποῦ τὰ ψευδῆ γλωσσομασσήματα, τὰ καμώματα, οἱ μαργιολιές, τ' ἀγαριπα βαψίματα τῶν ποιητῶν τοῦ Ρωμαντισμοῦ; Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχει ἡ Λαϊκὴ Μούσα τῆς Προβηγκίας καὶ ὅμως εἶν' ὄλο ζωή, ὄλο ἀλήθεια, ὄλο ὁμορφιά.

Καὶ πῶς γίνηκε τὸ θαῦμα αὐτό; Ἀπλούστατα, γιατί ὁ Μιστρὰλ ἔγραψε στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ του, ἕνα γνήσιο λαϊκὸ ἔργο, ἔχοντας στὸ νοῦ του νὰ διαβαστεῖ ἀπ' τὸ Λαό. Ἡ Γαλλικὴ δὲν εἶτανε ἡ γλῶσσα τοῦ Λαοῦ τῆς Προβηγκίας — ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἡ γλῶσσα κανενὸς Λαοῦ (καίμνε Ραμπλὲ τί πήγαινες νὰ δώσεις στὸ Λαό σου καὶ τί τοῦφτιαξεν ὁ Μαλέρμα).

* * *
Κι ἐδῶ εἶναι τὸ πρόβλημα. Ὁ τεχνίτης πρέπει νὰ ἐκφράζεται στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ του. Τὴν πραγματικὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ του. Τοῦ στενὰ καὶ ὀλόγυρα λαοῦ τοῦ. Στὴν ντοπιολαλιά του, νὰ ποῦμε. Τότε δὲν χάνει τίποτα ἀπ' ὅτι τοῦ χρειάζεται. Δὲν τρίβεται σ' ἀκροβατισμούς, σὲ παραφωνίες, σὲ παραμαντέματα.

Ἄν ὁ Μιστρὰλ ἔγραφε τὴ Μιρέϊγ, τὸν Καλαντὰλ καὶ τ' ἄλλα του ἔργα στὴ γαλλικὴ — τὰ μετέφρασε δὲ ὁ ἴδιος καὶ τὰ ξεζούμισε ἢ μετάφραση δὲν θάτανε ὅτι εἶναι. Κι ἄλλοι Προβηγκιανοὶ ποὺ γράφουν γαλλικά καὶ Προβηγκιανὰ, δὲν κάμνουν ἀπολύτως τίποτα μὲ τὰ γαλλικά τους ἔργα, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ προβηγκιανὴ τους παραγωγή εἶναι ἀξιόλογη.

Μᾶς δόθηκε κάποτε ἡ εὐκαιρία νὰ ἰδοῦμε χειρόγραφα ποιήματα στὴν Προβηγκιανὴ τοῦ Μωρράς. Εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα ἀπ' τὰ ποιήματα τῶν ποιητικῶν συλλογῶν του στὴ γαλλικὴ.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

ΟΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

II

Ἀντίθετα μὲ τὴν ὑστεροβυζαντινὴ Μακεδονικὴ σχολὴ τοῦ XIV αἰῶνα, πού, παρὰ τὴ σπάνι ἀπὸ ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλες γραφτὲς μαρτυρίες, μᾶς εἶναι δυνατὸ ν' ἀνεύρουμε τίς πρῶτες ἀρχές τῆς καὶ νὰ καθορίσουμε βάσιμα τὸ κέντρο πού ἔδρασε καὶ ἀνεπτύχθηκε, γιὰ τὴ μεταβυζαντινὴ Κρητικὴ σχολή, μ' ὄλο πούναι δυὸ αἰῶνες μεταγενέστερη καὶ μᾶς ἔχουνε διασωθεῖ πλῆθος ἀπὸ ἐνεπίγραφες τοιχογραφικὲς ἐργασίες τῆς, πού μνημονεύουν τὰ ὄνόματα τῶν δημιουργῶν τους καὶ τὸ χρόνον πού ἐκτελεστήκανε, δὲ γνωρίζουμε ἀκόμα συγκεκριμένα τὸ πῶς, πού καὶ ὑπὸ ποιες συνθῆκες διαμορφώθηκε. Ἔτσι ἡ ὀνομασία τοῦ νέου τούτου καθολικοῦ μεταβυζαντινοῦ τύπου, πού ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ XVI αἰῶνα καὶ μετέπειτα ἐπικρατεῖ γενικὰ καὶ διαδέχεται εὐθὺς ἀμέσως τὴ δράση τῆς Μακεδονικῆς — πού πέφτει σὲ παρακμὴ κατὰ τὸν XV αἰῶνα — στηρίζεται περισσότερον στὴν παράδοση (Ἐρημνεία τῆς Ζωγραφικῆς τέχνης: Διονυσίου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ: Μέρος α' § 50: «πὼς νὰ δουλεύεις κρητικὰ κ.λ.π.») καθὼς καὶ στὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὴν Κρήτη κατάγονται, κατὰ κανόνα, ὅλοι οἱ μεγάλοι τεχνίτες πού ἀναφέρονται.

Ὁ χαρακτήρας τῆς πρώτης κατ' ἐξοχὴν μεταβυζαντινῆς αὐτῆς σχολῆς διαγράφεται καθαρὰ ἀπὸ μιὰν ἀντιπαραβολὴ τῆς μὲ τὴν προηγούμενη ὑστεροβυζαντινὴ Μακεδονικὴ σχολή, στὰ τρία βασικὰ στοιχεῖα — τὴ σύνθεση, τὴν εἰκονογραφία καὶ τὴν τεχνικὴ — ὅπου ἡ διαφορὴ τους εἶναι ἐντελῶς καταφανεῖς. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σύνθεση δὲν εἶναι τόσο ἐνιαία, ἀλλὰ καταταμαχίζεται σὲ παραστάσεις περιορισμένες μέσα σὲ πλαίσια, πού δίνουν τὴν ἐντύπωση ἀπὸ ἓνα ἁρμονικὰ διατεταγμένο πλῆθος φορητὲς εἰκόνες. Ἡ ἔμπνευση, ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ εὐρύτητα τῆς τοιχογραφικῆς ἐκτελέσεως ὑποχωροῦν κάπως στὴν ὀπτικὴ ἀνάδειξη ἀπὸ λεπτομέρειες εἰς τὴν ἐπεξεργασία τῶν ὁποίων ἀναπτύσσονται μιὰ ἐφευρετικὴ καὶ μιὰ δεξιότατη ἐξαιρετικὴ. Ἡ τεχνικὴ, ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς τόνους πρὸς τοὺς φωτεινότερους, μὲ ἰσχυρὲς καὶ ἀπότομες ἀντιθέσεις — ἰδίως

στοὺς σκιοφωτισμοὺς τῶν γυμνῶν μελῶν — δίνει στὰ ἀντικείμενα μιὰ ἔντονη καὶ ἀνάγλυφη ὄψη καὶ μιὰ γενικὴ ἀπὸ τὸ σύνολο ἐντύπωση φαντασμαγορικὴ. Στὴν εἰκονογραφία συνεχίζεται καὶ ἐπαυξάνεται ὁ πληθωρισμὸς τῶν παραστάσεων πού εἰσῆγαγε ἡ Μακεδονικὴ σχολή. Ὁ γοητευτικὸς ὁμως ἐλευθεριασμὸς κ' ἡ θεαματικὴ ἐξωτερικότητα, καταπνίγεται ὡς τόσο ἀπὸ μιὰ φανατικὴ προσήλωσις στὸ τυπικόν, ἀπ' ὅπου ἀπρόθυμα καὶ μὲ κόπο ἀπομακρύνεται. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἡ τέχνη τούτη ἢ κάπως ξηρὴ καὶ ἀσκητικὴ, δὲ στερεεῖται ἀπὸ ἓνα θέλημα ἐντελῶς ἰδιαίτερο καὶ χαρακτηριστικὸ τῆς μεταβυζαντινῆς ἐκείνης ἐσωτερικότητας, πού τόσο ἑναρμονίζεται μὲ τὴ μυστικοπαθῆ ἀτμόσφαιρα τῆς μοναστικῆς ζωῆς, πού φαίνεται καὶ νὰ τὴν ἐξέθρεψε. Γιὰ τὴ ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς τῆς καὶ πού τοῦ ὀφείλει τὰ πρῶτα τῆς ἐφόδια, ὁμως ἐδῶ, μέσα στὰ μοναστικὰ κέντρα, ἀναπτύσσεται, ἀνδροῦται καὶ πέρνει τὴν ὀριστικὴ τῆς διαμόρφωση κ' ἐδῶ μέσα κατεξαντλεῖ ὅλη τὴ δράση τῆς. Ἡ ἐποχὴ τοῦ XVI αἰῶνα — μεγάλης ἀκμῆς τοῦ μεταβυζαντινοῦ μοναστικοῦ βίου, πού τὰ κέντρα του γίνονται ἄσυλα καταφυγῆς, ἀπάργησης καὶ ἐξίλασμοῦ, δὲν παρέχει, ἐδῶ, μοναδικὰς μονάχα ὑλικὰς εὐκαιρίες γιὰ τὴ δράση τῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιαίτερη πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα πού τὴν διαμορφώνει, καὶ τὰ λαμπρὰ τοῦ παρελθόντος πρότυπα, πού τὴν ποδηγετοῦν. Τὸ ὅτι ὁ Κρῆς Θεοφάνης, ὁ πρῶτος καὶ ἀντιπροσωπευτικώτερος τεχνίτης αὐτῆς τῆς σχολῆς, φέρεται ἀπὸ τὴν παράδοση ὡς μαθητῆς τοῦ Μακεδόνα Πανσελήνου — πρᾶγμα πού ἱστορικὰ εἶναι ἀνακριβὲς — δείχνει ἀκριβῶς τὸ μέγεθος καὶ τὴ σημασία τῆς προσφορᾶς τῆς Μακεδονικῆς τέχνης εἰς τὴ διαμόρφωση τῆς Κρητικῆς σχολῆς, καθὼς καταφαίνεται ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τίς παντοῖες ἀπὸ τούτη ἐπιδράσεις τῆς. Τὸ τυπικόν, ξηρὸ καὶ μονότονον κάποτε ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη, ἐναλλάσσεται ἢ συνδιάζεται μὲ τὴ φυσικότητα, τὸ πάθος καὶ τὴν παρουσία νέων τεχνικῶν παρατηρήσεων, πού τῆς προσδίδουν τὸν ἰδιαίτερό της χαρακτήρα. Ὡς πρὸς τίς τελευταῖες αὐτὲς θὰ ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσει κανένας πὼς δὲν εἶναι ἄμοιρες ἀπὸ κάποιες ἀπηχίσεις τῆς Ἰταλικῆς τεχνικῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς Βενετικῆς. Γι' αὐτό, νὰ εἶναι κατὰ τὰ παραδεδομένα ἡ Κρήτη ὁ τόπος τῆς ἀρχικῆς καταγωγῆς τῆς φαίνεται μᾶλλον πιθανόν. Αὐτὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ τούτη παρουσιάζει τὸ πιὸ πρόσφορον γιὰ τὴ γέννησίν της καὶ τὴ στήριξιν τῶν πρώτων βημάτων τῆς ἐδάφος. Ἡ Βενετικὴ κατοχὴ πάντα ξένη, ὅπως εἴπαμε, καταπιεστικὴ καὶ ἀπαράδεκτη, δὲν ἔχει ἐπιφέρει ὡς τόσο τὴ βαρεῖα κατάθλιψη καὶ τὸ βαρὺ συγκλονισμὸ πού ἔχουν ὑποστῆ τὰ ὑπόλοιπα

τμήματα τοῦ ἔθνικοῦ μας κορμοῦ. Ἡ δυσφορία ἐδῶ βρῖσκει κάποιες παραμυθίες και μερικά ἀντισταθμίματα στὴ δροσερὴ πνοὴ τοῦ ἀναγεννητικοῦ ἀνέμου πὸν φουσᾷ ἀπὸ τὰ μεγάλα πνευματικά Ἱταλικά κέντρα και ξυπνᾷ και ἀναθαροῦνει γιὰ νέες πνευματικὲς δημιουργίες. Τί τὸ παράδοξο ἂν οἱ ἴδιες ἱστορικὲς συνθῆκες πὸν χαρίζουν τὸν Κορνάρο, τὸν Χορτάτση, τὸν Ἀντώνιο Φώσκολο και τόσους ἄλλους στὰ νέα Ἑλληνικά γράμματα, βγάζουν και τοὺς ὕστατους τούτους και πρῶτους μαζί μεγάλους Μεταβυζαντινοὺς τεχνίτες τῆς αἰωνόβιας θρησκευτικῆς μας τέχνης; Τί τὸ παράδοξο ἂν ἡ Κρήτη, ἡ ἱερὴ τούτη μήτρα και προϊστορικὴ χοάνη τοῦ ἄρχαίου μας πολιτισμοῦ, στέκεται πάλι ἡ γόνιμη μήτρα τοῦ νέου, και χοάνη τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως; Μήπως ἀπ' ἐδῶ λίγα χρόνια ἀργότερα, βγαλμένος ἀπὸ τὴν ἴδια τούτη καλλιτεχνικὴ ἀνθιση, ὁ Βενιαμὴν και τελευταῖος κληρονόμος τῆς Βυζαντινῆς παράδοσης, ὁ μεγαλοφυῆς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος δὲν θὰ ξεκινήσει, νοσταλγὸς μαζί και πλάνης, γιὰ τὴν καταπληχτικὴ δημιουργία του;

Πάντως, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν διακριβωση και τὸν καθορισμὸ τῶν πρώτων πηγῶν τῆς μεταβυζαντινῆς αὐτῆς σχολῆς, πὸν παραμένουν ἀκόμη ἀρκετὰ σκοτεινὲς και ἀνεξερευνήτες μέσα στὸ βάθος τῶν εἰκασιῶν και τῶν ὑποθέσεων, καμμιάς ἄλλης σχολῆς δὲν κατέχουμε τόσο πλοῦτο ἀπὸ ἐνεπίγραφα μνημεῖα, τόσο καλὰ διατηρημένα και συγκεντρωμένα ὅσον αὐτῆς, πὸν νὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσουμε κατὰ βῆμα και δίχως χάσματα τὴ μεγάλη δράση της. Ἡ δράση αὐτή, πὸν ὅπως εἶπαμε συνδέεται μὲ τοὺς πρώτους μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἀκριβῆς τοῦ μοναστικοῦ βίου τοῦ Ἁθῶ, πὸν ἀποβαίνει ἀπὸ τοὺς καιροὺς ἀκόμη τούτους ὁ θεματοφύλακας τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ και τὸ πὸν ὀργανωμένο πνευματικὸ κέντρο τῆς ὑπόδουλης ἔθνικῆς μας ζωῆς, εἶναι πραγματικά ἐκκλησιαστικά. Στὰ 1512 πρωτοφαίνεται ἐδῶ μιὰ χαρακτηριστικὴ και ἀξιοσημειώτη γιὰ τὸ ὕφος της τοιχογραφικὴ ἐργασία πὸν δείχνει ἤδη μιὰν ὀριμότητα, ἡ περιφνημὴ διακόσμηση τῆς τραπέζης τῆς Λαύρας, πὸν τὴν ἀκολουθεῖ στὰ 1535 ἡ εἰκονογράφηση τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς, καθὼς και τῆς Μολυβοκκλησιᾶς. Στὰ 1540 ἐργάζεται σὲ τρεῖς συγχρόνως μεγάλες τοιχογραφικὲς ἐργασίες, τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου, στὸ Πρωτάτο και τῆς μονῆς Φιλοθέου, πρᾶγμα πὸν δείχνει τὴ δραστηριότητα ἀλλὰ και τὸ πλῆθος και τὴν ἱκανότητα τῶν τεχνιτῶν της. Στὰ 1544 μᾶς δίνει τὶς τοιχογραφίες τῆς Μονῆς Ξενοφῶντος, στὰ 1546 τοῦ Σταυρονικήτα και στὰ 1547 μιὰ ἀπ' τὶς λαμπρότερες δημιουργίες της, τὴν

εἰκονογράφηση τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Διονυσίου. Στὰ 1555 εἰκονογραφεῖ τὸ μικρὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγ. Παύλου—πασίγνωστο ἀπὸ τὴν πλαστογραφία τῆς χορολογίας αὐτῆς ἀπ' τὸ κακοποιὸ χέρι τοῦ διαβόητου Σιμωνίδη—και στὰ 1560 τὸ κωμψότατο παρεκκλήσι τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Λαύρας. Στὰ 1568 συνεχίζει μὲ τὶς τοιχογραφίες τῆς Μονῆς Λοχειαρίου και τέλος στὰ 1593 τοῦ Καθολικοῦ ναοῦ τῶν Ἰβήρων, γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὶς παλαιότερες και σημαντικώτερες ἀπὸ τὶς σωζόμενες τοῦ XVI αἰῶνα ἀγιορίτικες τοιχογραφικὲς ἐργασίες. Ὁ διακοσμητικὸς τούτος ὀργασμὸς, πὸν συνεχίζεται και κατὰ τοὺς ἐπομένους δύο αἰῶνες—τὸν XVII και XVIII—κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκτελοῦνται πλῆθος νέες ἐργασίες και ἀνακαινισμοί, πὸν ἂν δὲν προσθέτουν τίποτε στὶς πρῶτες τοῦ XVI αἰῶνα καλλιτεχνικὲς δημιουργίες και πολλὲς φορὲς καταστρέφουν ἀπὸ ἀνακαινιστικὴ μανία—δὲν παύει νὰ ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον του, τόσο γιὰ τὴν παρακολούθηση τῆς πορείας τῆς τέχνης κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς τῆς παρακμῆς, ὅσο και γιὰ τὴν μελέτη ὀλόκληρου τοῦ εἰκονογραφικοῦ ἔπους, πὸν ἀδιάκοπα συμπληρώνουν. Ἡ γνωστὴ «ἐρμηγία τῶν ζωγράφων» πὸν κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ XIII αἰῶνα κωδικοποιεῖ ὀριστικά τὸ ἔπος αὐτό, καταγράφει 111 παραστάσεις ἀπὸ τὸ βίβιο τοῦ Χριστοῦ και ἄλλες 30 ἀπὸ τὶς Εὐαγγελικὲς περικοπές, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὶς Θεομητορικὲς, τὶς παραστάσεις ἀπὸ τὴν παλαιὰ διαθήκη και συνάμα τῶν προφητῶν, τῶν ἁγίων και τῶν μαρτυρολογίων τους. Οἱ ἀτελεῦτοι αὐτοὶ κύκλοι τῶν τοιχογραφιῶν πὸν κατακλύζουν τοὺς τοίχους τῶν ἀγιορίτικων Καθολικῶν και τῶν ἄλλων μοναστικῶν κτισμάτων και ἰδίως τῶν τραπεζῶν, ὅπου ἡ στενότητα τοῦ τυπικοῦ ἐνδίδει σὲ κάποια ἐλευθερία στὴν ἔμπνευση και εἰκονογραφικὴ σύνθεση, τὸ ἀπέραντο αὐτὸ τοιχογραφικὸ ὕλικό, πὸν μικρὴ μόνο ἰδέα του μᾶς δίνει ἡ ἔκδοση «Monuments d'Athos: Les peintures» τοῦ C. Millet, πολλὰ ἔχει νὰ προσφέρει γιὰ τὴ συγκριτικὴ μελέτη και τὴν ἀρτίωση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Βυζαντινοῦ θρησκευτικοῦ ἔπους. Σκοπεύοντας νὰ ἀναπτύξουμε ἄλλοτε αὐτὴ τὴν πλευρὰ, περιοριζόμεστε σήμερα νὰ μνημονεύσουμε τὸ ἔργο τῶν τριῶν πρώτων τοιχογράφων τῆς Κρητικῆς σχολῆς τοῦ XIV αἰῶνα, τοῦ Θεοφάνους μοναχοῦ και Τζώρτζη τῶν Κρητῶν και Φράγκου Κατελάνου τοῦ Θηβαίου.

Ὁ Θεοφάνης φέρεται ὡς ὁ πρῶτος και ἐπιφανέστερος ἐκπρόσωπος τῆς σχολῆς αὐτῆς, πὸν διεκόσμησε στὰ 1535 τὸ καθολικὸ τῆς Λαύρας και στὰ 1544 τὴν Τράπεζα τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα, πὸν μετὰ τὴν καταστροφή της ἀπὸ πυρκαϊὰ δὲν σώζεται παρὰ ὁ Ἰησοῦς στὴ λίμνη τῆς Τιβεριάδας, ὁ πολ-

λαπλασιασμός τῶν ἄρτων καὶ μερικὲς ἄλλες μορφὲς ἀσκητῶν. Στὸν ἴδιο ἐπίσης ἀποδίδονται οἱ προγενέστερες τοιχογραφίες τῆς τραπέζης τῆς Λαύρας καθὼς καὶ ἡ διακόσμηση τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας στὴν Καλαμπάκα. Ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν νὰ γνωρίζαμε ἂν πραγματικὰ αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ τοιχογράφος τῆς Τραπέζης τῆς Λαύρας—πρᾶγμα μᾶλλον ἀπίθανο παρὰ βέβαιο—ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ τὸ παλαιότερο τοιχογραφικὸ μνημεῖο ποὺ βρῖσκεται στὸν Ἅθω μὲ τὴν τεχνολογία αὐτῆ, ἔργο μὲ ἄδρῳ χαρακτῆρα καὶ μεγάλη πείρα, ποὺ στάθηκε σταθμὸς καὶ ἀφειρηγία γιὰ τὶς μεταγενέστερες ἐργασίες. Ἐπιβλητικὴ πραγματικὰ εἶναι ἡ σειρά τῶν ἀσκητῶν, μὲ μορφὲς βαθύτατα χαρακτηρισμένες, σὰ νᾶναι παρμένες ἀπὸ ζωντανὰ πρότυπα τοῦ μοναστικοῦ βίου τοῦ Ἅθω, ποὺ ἀκόμα καὶ οἱ μεγάλες συνθέσεις ὅπως: «ἡ Κοίμησις τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου» καὶ «αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων ποῦ εἰσέρχονται εἰς τὸν Παράδεισον» προσπαθοῦν νὰ ἀπεικονίσουν. Ἡ παλαιότερη αὐτῆ τοιχογραφικὴ δημιουργία τῆς Κρητικῆς σχολῆς καὶ στὴν ἔμπνευσή καὶ στὸ ὕφος αὐστηρὰ «Μοναχικὴ» στάθηκε πρότυπο γιὰ ὅλες τὶς κατοπινώτερες ἐργασίες. Ἡ τοιχογραφία τοῦ Καθολικοῦ τῆς μεγάλης αὐτῆς Μονῆς, ποὺ ἀκολουθεῖ λίγο ἀργότερα—στὸ 1535—ἔργο συνθετικώτερο, ποὺ ἀναχωνεῖ τὰ παλαιὰ στοιχεῖα τῆς παράδοσης διατηρεῖ ὡς τόσο αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο «ὕφος» ποὺ τὴν κάνει νὰ διακρίνεται σὰ μιὰ δημιουργία «Μεταβυζαντινὴ». Οἱ θρυλικὲς μορφὲς τῶν πολεμιστῶν ἁγίων πᾶνω ἀπ' τοὺς χορούς, οἱ ἴδιες πάντα καὶ σὰν στοιχειωμένες ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, παίρνουν τώρα μιὰν ἔκφραση ἄρρητης μελαγχολίας, σὰν ἀποτραβηγμένες ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια καὶ βυθισμένες σ' ἓναν δικό τους ἀνθυπόστατο κόσμο, μέσα στὸ ἴσκιωμα ἡσυχον καὶ μελιχροῦ δειλινοῦ, ὅπου κυριαρχεῖ τὸ βαθὺ καὶ ὀμβρῶδες βλέμμα, μιᾶς μονήρους καὶ ἀπόκοσμης ἀναπολήσεως. Ὁ νέος τούτος εἰκονογραφικὸς τύπος ποὺ βγῆκε μέσα ἀπ' τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα, καὶ ἐκφράζει τὴν πνευματικὴ στάση ποὺ πέρνει ἀπέναντί των ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ξεπερνᾷ τὰ μοναστικὰ ὅρια ὅπου ἀναπτύχθηκε καὶ ἐπικρατεῖ ἀμέσως παντοῦ, ἀποβαίνοντας μετὰ τὸν «Μακεδονικόν», ὁ νέος καθολικὸς «μεταβυζαντινὸς» τύπος. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητη ἡ ἐπιτυχία ποὺ εἶχε καὶ ἡ ἐπίδραση ποὺ ἐξήσκησε τὸ ἔργο τοῦ «ταπεινοῦ» μοναχοῦ τῆς Λαύρας, σὲ ὄλους τοὺς κατοπινώτερους τεχνίτες ποὺ τὸ μιμήθηκαν δουλικά. Σπάνιες ἀλλὰ λαμπρὲς ἐξαιρέσεις στὸ γενικὸ αὐτὸ κανόνα ἀποτελοῦν ὁ συμπατριώτης του Τζώρτζης ὁ Κρής, ὁ τοιχογράφος τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Διονυσίου (1547) καὶ λίγο ἀργότερα ὁ Φράγκος Κατελάνος ὁ Θηβαῖος ποὺ

διακόσμησε στὰ 1560 τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Λαύρας.

Ὁ Τζώρτζης—ποὺ τὸνομά του μᾶς διασώθηκε ἀπὸ σημείωμα τοῦ 1634 στὸ τυπικὸ τῆς Μονῆς—ἀκολουθεῖ βέβαια τὶς λύσεις ποὺ δόθηκαν πρωτύτερα στὸ πρόβλημα τῆς εἰκονογραφικῆς σύνθεσης τοῦ καθολικοῦ, ἀκαλουθώντας κι αὐτὸς τὸ σύστημα τοῦ περιορισμοῦ μέσα σὲ πλαίσια τῶν παραστάσεων, πολλὰς ἀπ' τὶς ὁποῖες καὶ παραλαμβάνει αὐτούσιες. Ἀλλὰ ἡ προχωρημένη τεχνικὴ του συνείδηση μὲ τὴ λαμπρότατη χρωματολογία ποὺ τὸν φέρνουν σὲ μιὰ «Ἐκφραστικὴ τεχνικὴ» τὴ μόνη ποὺ μᾶς μεταφέρει σὲ σύγχρονες τεχνικὲς ἀναζητήσεις, ἡ ἀπλή καὶ θεϊκὴ του πλαστικὴ ποὺ κατορθώνει νὰ παρουσιάσῃ μιὰ ζωγραφικὴ τόσο φωτεινὴ, ἔντονη καὶ ζωντανὴ μέσα σ' ἔναν ἀπὸ τοὺς σκοτεινιώτερους Ἀγιορίτικους ναοὺς, τὸν ἀναδείχνουν ἓναν τεχνίτη ἐντελῶς ἰδιότυπο καὶ μοναδικό. Ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συνέβηκε μὲ τὸν Θεοφάνη κανέναν κατοπινώτερός του δὲν τὸν ἐμιμήθηκε. Ἡ φωτεινὴ καὶ εὐάρεστη μορφή τοῦ ἔργου του—καθὼς καὶ ἡ πολὺ προχωρημένες του τεχνικὲς ἀναζητήσεις—φαίνονται σὰν ξένες μέσα στὴν ἐποχὴ τούτη τοῦ μελαγχολικοῦ σκιόφωτος. Τὸ ὅτι ὁ Τζώρτζης ἀπ' τὸνομά του πρέπει νὰ εἶναι καθολικὸς στὴ θρησκεία καὶ τὴν καταγωγή του Ἐνετός, φαίνεται σὰν μιὰ εἰκασία μᾶλλον ἀπίθανη. Ἀντίθετα, τὸ ὅτι ὁ μέγας αὐτὸς τεχνίτης σ' ἐποχὴ μεγάλου διακοσμητικοῦ ὄργασμοῦ δὲν ἐξετέλεσε ἄλλη ἐργασία, τὸ σημεῖωμα τῆς Μονῆς ποὺ τὸν ἀναφέρει ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια εὐφήμα καθὼς καὶ ἡ παράδοση ποὺ φέρνουν μεταξὺ τῶν τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς αὐτῆς πὼς μέχρι πρὸ λίγα χρόνια ἀκόμα σώζονταν τὰ ἀνθίβολα καὶ τὰ χρώματα ποὺ δούλευε, μᾶλλον καθιστοῦν πιθανὴ τὴν ἐκδοχὴ, πὼς στὸ Μοναστήρι αὐτὸ δὲν ἐργάστηκε μονάχα μὰ καὶ μόνασε.

Ὁλίγο μεταγενέστερός του ὁ Κατελάνος ὁ Θηβαῖος, δὲν εἶναι μονάχα στὸνομά του μὰ καὶ στὴν τέχνη του καὶ στὸ ὕφος του πρὸ ξενότροπος ἀκόμα καὶ ἰδιόμορφος. Διακοσμητικὸς μαζὶ καὶ πλαστικὸς, παρὰ τὴ προσφυγὴ του σὲ παλαιότερα πρότυπα κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ ἓνα προσωπικὸ «ὕφος» εὐχάριστο, χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴ λεπτὴ καλαισθησία του, τὴν κομψότητα του καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ὄνθμοῦ, ὅπως τὸν δείχνει τὸ μικρὸ κομφοτέχνημά του τοῦ παρεκκλησιοῦ τῆς Λαύρας, ποὺ εἶναι καὶ ἡ καλύτερη δημιουργία του.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

ΠΡΟΖΕΣ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

Ἡ Μαρία

Εἶμασταν σχετικοὶ καὶ συνδεμένοι.

Ὅλοι στὸ σπίτι τῆς μ' ἀγαποῦσαν.

Ἐκείνη ἓνα μελαχροινὸ κορίτσι. Μικρὴ στὸ πιᾶτο μου, πείραγμα, ἔβαλε, πού τὰ συχαίνομαι, ἓνα κεράσι. Μὲ ἄλλο ὕψος, χωρὶς μαζύ μας νὰ παίξει, ὅταν ἀρχινοῦσαμε νὰ χιτίζουμε τῆς φαντασίας μας τὸ σπίτι, γκρεμίζοντας ἓναν τοῖχο παλιὸ στὴν αὐλὴ τοῦ πατρικοῦ, στάθηκε ἀπὸ πάνω μου καὶ ὀμίλαγε, πιάνοντας μὲ τὰ διὰ χέρια τὸν κορμὸ τῆς ξωτικῆς βλάστησης, πού διακοσμεῖ σὲ γλαστρὲς τ' ἀστικά σπίτια, πλησιάζοντας πρὸς τὸ δέντρο τὸ μάγουλο, τὸ πρόσωπο μὲ τὸ δημητριακὸ χρῶμα, τὸ λαιμὸ μὲ τὴ χαρακιά, τὸ μαργαριτάρι, τὸ πλούσιο βραχιόλι πού κόβει τὸ μπράτσο, τὰ μαῦρα μαλλιά π' ἀγγίζαν τὸ φῶρεμα, ἄσπρο, ἀπ' τὰ οὐράνια καθίζηση σύννεφο (τὸ καλοκαίρι πού τὸ φῶς διαλύει τὶς μορφές, ὅπως μόνο ἡ αἰωνιότητα μᾶς ἀκραιώνει) μὲ βουλιαγμένο τὸ σκοτεινὸ κόσμο τῆς σκέψης μέσα στὸ γαλάζιο ἀσπράδι τοῦ ματιοῦ, τέτοια στὸν ἄλικο καναπέ πού κάθισε, τὴν ἀγγίζα στὸ στρόγγυλο μπράτσο κ' ὀλίγο στὸ στήθος, κάτω ἀπὸ τὴν ἡμιδιαφάνεια τῶν ὑφασμάτων. Ὁ παρὼν κόσμος χάνονταν μὲ τὴν ἰσχυρὴ ἐντύπωση, χάσιμου ἄσπρου ψωμοῦ ψῦχα, μαζύ καὶ κόρα, τῆς σάρκας πού ντύνει τὴ μοναδικότητα στὴν ὑπαρξὴ πού ἀλλάεται ἐσωτερικά, μὲ ὠρότητα καὶ τριανταφυλλιάσματα λευκά, κρύψιμο τῆς πίστεως τοῦ ἀτομικοῦ μαρτυρίου, ἐμορφιὰ πού ντρεπόμαστε νὰ τὴν ἀναγνωρίσουμε, ἀλήθεια πού ἡ παραδοχὴ τῆς σκοτώνει κάθε συμβιβαστικοῦ βίου τὴ συνέχεια. Ὑστερα ἀπὸ χρόνια τὴν ἀναφέρνω σήμερα.

Σὰν βροῦσες, βγήκαμε μὲ τὸ σπίτι σ' ἓνα παραθαλάσσιο κέντρο διασκέδασως.

Ὁ καθένας μας ὕστερα, ξέχασε σχεδὸν τοῦ ἄλλου τὴν ὑπαρξὴ, φροντίζοντας νὰ ὑποφέρει ὅσο γίνεται ὀλιγότερο.

Ἀποκαταστάθηκε μ' ἓναν ἔξυπνο ἄντρα ποῦξερε τί θέλει.

Περνᾶ τίς ἡμέρες τῆς στὸ ἐπιπλωμένο μὲ πολυτέλεια σπίτι, φροντίζοντας νὰ ἔχει κέρδη στὰ χαρτιά.

Τὰ κορίτσια στὸ δέντρο

Μ' ὄλον ὅτι πέρασαν τόσα χρόνια ἀναγνώρισα τὸν τόπο.

Τὸ ἔμορφο πεῦχο πού ψηλώνοντας ἀπ' τὴ γῆ χωρίζονταν σὲ δυὸ κλαδιά, δὲν ὑφίσταται μὲ τίς ἀλλαγές πού ἀπήτησε ἡ ἐξέλιξη τοῦ σχεδίου τῆς πόλης.

Ἄλλὰ ὅσο κ' ἂν εἶναι πολύγλωσσο, στὴ φαντασία πού ἀπολαμβάνει τὸν ἥσκιο, τὸ ὑφασμένο μὲ μύργιες βελόνες φύλλωμα, ὑπάρχουν κ' ἄλλα δέντρα, ὅπου μορεῖς νὰ παρακολουθήσεις τὸ ἀναμάλλισμα καὶ μπέρδεμα τῶν διακλαδώσεων, τίς κρεμασμένες φωλιές ἀπ' τίς προσκονητρες κάμπιες σὰν τοῦφες ἀπὸ μαλλιά γρηᾶς μέσα στὴ νεανικὴ χλωρασιά, τίς ἄσπρες καὶ τεφρὲς πανάδες στὸ ὀυτίδωμα τοῦ φλοιοῦ τοῦ κορμοῦ ἀπ' τὰ δάκρυα τοῦ στεγνωμένου ὀρεινιοῦ, δείγματα παλιᾶς μέθης τῶν ἀνιόντων χυμῶν.

Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ τέσσερα ἐκεῖνα κορίτσια. Μ' ὄλο πού σήμερα πέρασαν τὰ χρόνια τους καὶ δύσκολα μορεῖς νὰ τ' ἀνταμώσεις.

Ἡ μιὰ πέθανε μακρὰ στὰ ξένα.

Ἡ ἄλλη ἔμεινε δίχως τὸν ἄντρα τῆς πού δολοφονήθηκε.

Ἡ τρίτη ἀπογοητεύτηκε σκληρὰ στὸν αἰσθηματικὸ τῆς γάμο.

Μονάχα ἡ τέταρτη γεμάτη ἔρωτα παραμένει μέσα ἀπ' ὅλες τίς δοκιμασίες εὐτυχισμένη.

Ἐπάρχουν κ' ἄλλα κορίτσια, ὅπου μορεῖς νὰ μελετήσεις τὴν ἐμορφιὰ τῶν σχημάτων ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα μέλη. Τὸ χέρι, ἀνθόρμητο ὀρεῦμα δροσιᾶς, πού δὲν ξέρει ποῦ νὰ σταθεῖ κ' ἀκουμπώντας πότε στὴ μέση, πότε στὸ μηρό, πάνω ἀπὸ τὸ φῶρεμα π' ἀφήνει νὰ φαίνεται τὸ γόνατο, μαρμαρώνει στὰ δάχτυλα, πού κάμπτονται ἐλαφρὰ πρὸς τὴ μαλακιά χοῦφτα μέσα. Κάτω ἀπ' τὴν ἀνησυχία τοῦ ἀγέρα πού κλώθει τὰ μαλλιά, μ' ἓνα βαρύτερο σάστισμα ἀπ' τίς τολῦπες τοῦ καπνοῦ πού ἀνεβαίνει ἀπλώνοντας καὶ σμίγει μὲ τὰ σύννεφα, τὰ μάτια ἔχουν στὴν ἔκφρασή τους ὅλους τοὺς παλμοὺς τῆς θάλασσας πού δὲ βρῖσκει ἀναπαμό.

Δὲν πρόκειται νὰ ἐπιμείνω ὅτι ἐκεῖνο τὸ δέντρο καὶ τὰ τέσσερα κορίτσια εἶχαν κάτι τὸ ξεχωριστὸ μέσα στὸ πληθος. Ὅσο κ' ἂν μοροῦσε νὰ εἰπωθεῖ ἔμορφη ἢ μιὰ καὶ καλὴ ἢ ἄλλη.

Ἀναγνωρίζοντας τὴ μεργιά τοῦ τόπου, πού ἀπὸ περιβόλι ἀρχοντικό, ὅπου φιλοξενήθηκαν βασιλιάδες, ἔγινε καφενεῖο, κέντρο διασκέδασων, χώρος δημοσίων θεαμάτων, σχολεῖο, νοσοκομεῖο, στρατῶνας, ἢ μνήμη μου κυριαρχήθηκε ἀπ'

τὸ πεύκο καὶ τὰ τέσσερα κορίτσια, ἀναπολώντας τὴ μοναδική στιγμή, ποῦ μὲ τὸ κέφι τῆς φαντασίας τους, ἔσμιξαν, καθὼς ἀνέβηκαν καὶ στάθηκαν πιασμένα μαζύ, τὰ κορίτσια στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ δέντρου.

Κυργιακὴ στὰ μπάνια

Κυργιακὴ. Δὲν ἔχουμε δουλειά. Τεμπελιάζουμε. Ὁ καλοκαιργιατικὸς οὐρανὸς ἔχει κορεστεῖ ἀπ' τὴ διάλυση τῶν στερεῶν σωμάτων μέσα στὸ φῶς του. Τὰ ὑπολοιπα τῶν ἀτομικῶν διαθέσεων εἶναι τὰ μικρὰ χαμηλὰ ἄσπρα σύννεφα, μετέωρα οὐράνια ἰζήματα ποῦ μόλις ξεχωρίζουν μέσα σ' ὅλο τὸ λαμπερὸ γαλαξιο.

Τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου συρρέει στὴ θάλασσα ποῦναι καθρέφτης τοῦ οὐρανοῦ. Τὰ σώματα βαπτίζονται καὶ δὲν ξεχωρίζουνε παρὰ μόνο κεφάλια. Ὅταν βγαίνουν στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ δέχονται τὸ φῶς τὸ καθένα τριγυρνᾷ γύρω σ' ἄλλα καὶ μαζύ. Μπερδεύονται σὰ φρέσκα ψάρια, βγαλμένα ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ χυμένα μαζύ στὴν ἀπλάδα, ὥστε νὰ τυχαίνουν συχνὰ οἱ οὐρὲς δίπλα στὰ κεφάλια. Χέργια σηκώνονται πρὸς τὸν οὐρανὸ λατρευτικά καὶ παίζουν μὲ τὴ σφαῖρα.

Ἀπὸ τὸ μπαλκόνι ὅπου ἔβγαλε δυὸ καρέκλες, μαζύ μὲ τὴ φιλικὴ ἐπίσκεψη, ἡ κόρη ποῦ ἀπέκτησε τὸ νόθο μὲ τὸν ξένο, πλέκοντας ἕνα δουχαλάκι τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὸ ἴδιο μακάριο ξέχασμα, ἀπολαμβάνει τὸν θαλασσινὸ ἀνοιχτόκαρδο ἀγέρα καὶ τὴν κίνηση τοῦ πλῆθους στὴν ἀμμουδιά, ὅπως τὰ κύματα, ποῦ ἐνῶ φαίνεται τὸ καθένα ξεχωριστὸ δὲν ἀποκόπτεται ἀπ' τ' ἄλλο καὶ φτάνοντας στὸ τέρμα ὅπου σπάνει, κάνει μιὰ κίνηση ἐνδεικτικὴ πρὸς τὰ πίσω, ὅτι δηλαδὴ ἐπιστρέφει πρὸς τὸ ἄπειρο πλῆθος· τὸ ἴδιο καθισμένη ἀπὸ ψηλὰ ἐννοεῖ ὅλα τὰ πρόσωπα ἐνωμένα ἀναπόσπαστα στὶς κινήσεις τους.

Ἀνάμεσα σ' ὅσους βρισκονται μπροστά, ἕνα ψηλὸ κι' ἀδύνατο, μελαχροινὸ παιδί, ἀφήνει μ' ἐμπιστοσύνη τὸ χέρι του στοὺς ὤμους τοῦ φίλου. Σὰν ἀπαρχὲς φτερῶν οἱ ὀμοπλάτες δουλεύονται, τοῦ ἄντρα, ποῦ περπατεῖ μὲ τὰ χέρια πίσω, τῆς γυναικας ποῦ σκύβει χαϊδεύοντας τὸ γόνατό της, τοῦ νεαροῦ π' ἀγκαλιάζει τὴ μέση τῆς κοπέλλας.

Ἐπειτα μερικοὶ καταφεύγουν στὸ παράπηγμα μὲ τ' ἀσβεστωμένα σανίδια. Τὸ σκοτεινὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μαγαζιοῦ ἐπικοινωνεῖ μὲ πλατεῖα ἀνοίγματα πρὸς τὰ ἔξω καὶ προσφέρονται ποτὰ κι' ἀναψυκτικὰ τῆς φλόγας· τοῦ ἐγὼ ποῦ βασανίζεται στὴν κάθε περίσταση.

Ἀνάμεσα στοὺς ἀλόφιλους θάμνους, μερικοὶ εἶναι ἀκόμα

γυμνοὶ μὲ τὸ τυπικὸ ροῦχο, τοῦ συναγελασμοῦ στὸ νερό, ἄλλοι ἔχουν ἀρχίσει νὰ ντύνονται ἕνας ἐντελῶς ἔτοιμος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀτομικὴ του ταυτότητα, στρέφει τὸ πρόσωπό του καὶ βλέπει ἄλλοῦ.

Στὸν ἥσιο ἀκουμπώντας τὸ κεφάλι στὸ μπράτσο τοῦ ἀποκοιμείται ἕνας ἔφηβος ποῦ ἀγαπᾷ ἕνα κορίτσι καὶ τὸ συλλογίζεται, μονάχος. Ὀνειρεύεται πὼς τάχα εἶναι μέσα σὲ ναό, σ' ἐκκλησίᾳ· ὅτι ἐκεῖ μέσα μπῆκε ὄχι γιὰ νὰ λατρέψει κάτι ξένο κι' ἄγνωστο ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ ξέρει καὶ ἀγαπᾷ· οἱ χριστιανικὲς εἰκόνες τῶν ἁγίων μέσα στὰ σκαλιστὰ προσκνητάρια δὲν διακρίνονται, σκεπασμένες ἀπὸ τὸ πλῆθος, τίς ἀτομικὲς μαρτυρίες, ληξιαρχικὲς πράξεις συνταγμένες σὲ χαρτιὰ τυλιγμένα, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται στερεότυπα κάθε φορὰ ἡ φράση «εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης σου»· πλησιάζοντας ὁ ἴδιος, διαβάζει τὸν βίο ἀπὸ πολλοὺς γνωρίμους του. Τὸ μυαλό του χορταίνει. Στὸ κέντρο τῆς ἐκκλησίας τὸν καλοῦν σὲ τραπέζι ὅπου παρακάθεται καὶ ἡ ἀγαπημένη του, στὸ βάθος, πρὸς τὸ ἄδυτο ἱερό. Μαντεύοντας τὸ βλέμμα του, ἡ ἴδια ξεθληκώνει τὸ ροῦχο της καὶ τὸν καλεῖ νὰ τῆς φιλήσει τὸ στήθος.

Χαρούμενος ἀνοίγει τὰ μάτια κι' ἐπιστρέφει στὰ ἔφημερα. Μπροστά του εἶναι σταματημένη μιὰ ἄγνωστη κοπέλλα ποῦ τοῦ χαμογελᾷ.

ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ

ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ

Κατακτώντας δίχως οίκτο και χαρά
κατακτώντας για την Ήττα τη μεγάλη
[Ἄπ' τὴν Ἐνάργησιν]

Ἡ ἐνέργεια ντυμένη σὲ κάθε μορφή, κινιέται σπειροειδῶς σὲ διαφορετικὲς φάσεις, πού ἐπαναφέρουν ὄχι τὸ ταυτόσημο ἀλλὰ τὸ παρόμοιο πρὸς τὴν ἀπειρία τῆς ἐκδήλωσής της.

Ἡ ἀνθρώπινη ἐνέργεια ἔχει μιὰ βιολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ βάση πού ξαπλώνεται σὲ κοινωνικὲς, πολιτικοθρησκευτικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἐκφράσεις. Ντυμένη σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της, ἀποτελεῖ ἓνα ζωντανὸ ὄργανο τεράστιο, σὰν πανύψηλο δέντρο μὲ πολὺπλοκὲς διακλαδώσεις, πού ἔχει στάδια ἡλικίας γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν αὐτοκαταστροφή.

Ἡ καταστροφή δὲν χρειάζεται καμμιά «αἰτία» πού καταστρέφει. Κάθε τι κλείνει μέσα τὴν καταστροφή του καὶ κείνα πού τὰ ὀνομάζουμε αἰτίες τῆς καταστροφῆς καὶ παρακμῆς εἶναι μονάχα ἀποτελέσματα καὶ δευτερεύουσες ἐκδηλώσεις. Ἐφόσον ἡ ἐνέργεια εἶνε κίνηση, ἡ κίνηση γίνεται ἡ καταστροφή τῶν μορφῶν τῆς ἐνέργειας ἀπ' τὸν ἀπλούστατο λόγο τοῦ ὅτι κινιούνται.

Ἀλλὰ ἡ ἀκίνητη ἐποπτεία τοῦ καθολικοῦ πνεύματος ἔχει τὴν ἐσωτερικὴ κίνησή της πού συμβαδίζει μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἀλλὰ γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο, καὶ γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἰδῇ τὴ συνολικὴ καὶ μερικὴ κίνηση τῆς ἐκδηλούμενης ἐνέργειας καὶ γι' αὐτὸ παραπλανιέται λιγώτερο στὶς ἐκτιμήσεις.

Πρῶτα ξεκινᾶμε ἀπ' τὸ μερικὸ καὶ συγκεκριμένο πρὸς τὸ γενικὸ καὶ καθολικόν· ἔπειτα κατεβαίνουμε ἀπ' τὸ γενικὸ καὶ καθολικὸ πρὸς τὸ μερικὸ καὶ συγκεκριμένο, γιὰ νὰ ξαναγενηθῶμε πάλι κατεβαίνοντας ὡς τὴν ἀτέλειωτη κυκλοσπειροειδῆ σειρά, στιγμιαία καὶ διακοπτομένη.

Ὅσο πῶς πολλὲς φορὲς ἐπανερχεται ὁ ἀντίστοιχος κύκλος τοῦ μερικοῦ, συγκεκριμένου, γενικοῦ, καθολικοῦ, τόσο πῶς πολὺ ἡ ἐνέργεια ὀρμάζει καὶ τὸ πνεῦμα πού συγχρονίζεται ἡλικιώνεται (ἐπαύξηση τῆς πράξης, κληρονομικότητα, ἐνδιαφέρον τῆς φύσης γιὰ ἓνα τέλειο τύπο) γιὰ νὰ καταλήξουν στὴν αὐτοδιάλυση καὶ τὸ ἀρχέγονο, ἀπ' ὅπου θὰ παρθοῦν πάλι οἱ πρῶτες ὕλες γιὰ τὴν παρόμοια κοσμικὴ κίνηση.

Ἡ στιγμή πού ξεκινᾶ τὸ ἀρχέγονο κι' ἡ στιγμή πού πεθαίνει τὸ γερασμένο πανώριμο, ἐνώνονται σὲ μιὰ Στιγμὴ πού

εἶνε ἡ Ἐπαφὴ τοῦ Αἰώνιου πρὸς τὸ φυσικὸ καὶ ἱστορικὸ τῆς ἐνέργειας.

Τὰ πέντε βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρώπινης ἐνέργειας εἶνε τὸ βιολογικόν, τὸ ψυχολογικόν, τὸ κοινωνικόν, τὸ καλλιτεχνικόν καὶ τὸ πνευματικόν. Ὅχι μόνον τὰ ὄργανα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄργανα ἔχουν τὴν ἴδια πορεία καὶ παρόμοιες φάσεις. Τὸ βιολογικὸ στὰ ζωϊκὰ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ φυσικὸ στὰ ὄργανα· τὸ ψυχολογικὸ μὲ τὴ χημικὴ εὐαισθησία τῶν στοιχείων· τὸ κοινωνικὸ μὲ τὸ μοριακόν· τὸ καλλιτεχνικὸ μὲ τὴ μορφολογία τῆς ὕλης, ἐνῶ τὸ πνευματικὸ μὲ τὸ ἀπώτατο ἄυλο κάθε ὕλης καὶ μορφῆς σὲ κατάσταση ἐνέργειας δῶθε καὶ πέρ' ἀπ' τὸν πυρῆνα ἢ ἀτομικὸ κέντρο της πού διασπᾶται.

Ἄπ' τὴ βιοψυχολογία ὁ ἄνθρωπος ἀναπλάσεται πρὸς τὴ ψυχοβιολογία.

Χαρακτηριστικὸ κάθε κίνησης εἶναι ἡ ἐπιτάχυνση τῆς ταχύτητας πού καθορίζει τὶς μορφὲς καὶ τοὺς ὄγκους τῆς ἐνέργειας. Ἡ ἀργὴ ταχύτητα χαρακτηρίζει τὶς πρωτογενεὲς μορφὲς κίνησης. Ἡ ἐπιτάχυνση τὴν ἀπειρία (κι' ἐπόμενα τὴν ἐξαφάνιση) χαρακτηρίζει τὶς τριτόγονες κι' ὄριμες μορφὲς κίνησης.

Ἐπειδὴ βάση τῆς ἀνθρώπινης ἐκδήλωσης εἶνε τὸ βιολογικὸ καὶ τὸ ψυχολογικὸ κίνητρο (τὸ κοινωνικὸ εἶναι ὄχι πηγὴ ἀλλὰ καθορίζει τὴ μορφή τῶν φαινομένων), γι' αὐτὸ παρουσιάστηκαν παρόμοιες σκέψεις, συγκινήσεις καὶ τέχνες σὲ διαφορετικὸς λαοὺς πού δὲν ἐπικοινωνοῦσαν ἀναμεταξύ τους, ὅπως ἐπίσης καὶ παρόμοιες μορφὲς ἔκφρασης σὲ προσωπικοὺς δημιουργοὺς, χωρὶς νὰ γνωρίζονται καὶ νὰ ἐπηρεάζονται: ἀρκεῖ ὅτι βρέθηκαν στοὺς ἴδιους ὄρους κι' εἶχαν τὶς ἴδιες δυνατότητες γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν παρόμοια, ἀλλ' ὄχι πανόμοια. Κάνουν σύγχυση μεταξὺ μίμησης καὶ συντυχίας τῆς ἔκφρασης, ὅπως κάνουν σύγχυση μεταξὺ πρωτόγονου ἀπλοῦ (ἀπλοῦκοῦ) καὶ τριτόγονου σύνθετα ἀπλοῦ ὅμοια τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα ἀλλὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἡ πορεία κι' ἡ ἀξία.

Στὴν ἀρχὴ κυριαρχεῖ ἡ ὀμαδικότητα κι' ἡ θρησκευτικότητα σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις: τὸ κίνητρο κάθε ἔκφρασης τὸ ὑποβάλλει ἡ κοινότητα ἐνῶ τὸ προσωπικὸ χάνεται μέσα της, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του καταπιεσμένο, ἀντίθετα ἀπ' τὸ σημερινὸ κοινωνικὸ ὀμαδισμό (φασισμός, κομμουνισμός, ἀμερικανισμός), καὶ τὴν πολιτικὴ του θρησκευτικὴ πού καταπιέζει τόσο τὴν ἀκέραια ἐκδήλωση τῆς ὀμάδας (ἐπιτρέπει μόνον τὴν τάση τῆς ἐπίθεσης καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς μάσκας), ὅσο καὶ τοῦ προσώπου.

Ἐπειτα ἔρχεται τὸ δεύτερο στάδιο ὅπου παρουσιάζεται τὸ ἄτομο πού ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ ὀμαδικοῦ καὶ δημιουργεῖ

τὸ κλασσικό: ὠραιότητα, ἡρεμία καὶ ἀπλότητα χωρὶς τραγι-
κότητα καὶ ὑπερωριμότητα.

Τελικὰ ἀλλὰ σπανιότατα, παρουσιάζεται τὸ προσωπικό, ἐναντίον τοῦ ὁμαδικοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ: πρῶτα ὁ ἄνθρωπος κ' ἡ μορφή του, κ' ὕστερα τὰ ἔργα, οἱ ἰδέες καὶ τὰ ἀντικείμενα πού ἀπ' τὴν ἄγνοια, κακία καὶ ἀνάγκη εἶχαν τὴν ὑπερτίμηση.

Ἐδῶ ἡ ἀνθρώπινη δημιουργικότητα ἐγγίζει ὅλο τὸ βάθος τῆς ζωῆς μὲ τὰ κίνητρά της σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις.

Ἡ ψυχολογικὴ λειτουργία, ἡ ψυχοβίωση, ὑπερнкаίει τοὺς οικονομικοὺς ὁρους καὶ τὴν ἀντίσταση τοῦ περιβάλλοντος καὶ καθορίζει τὴν ἱστορία σύμφωνα μὲ τὰ ψυχολογικὰ συμπλέγματα πού θέτουν στὴν ὑπηρεσία τους οικονομικὰ καὶ πολιτικοθησκευτικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μέσα.

Ἔτσι ἡ ψυχολογικὴ φιλοσοφία μὲ τὸ πολυδιάστατο πνεῦμα της γίνεται τὸ κεντρικὸ μάτι τῆς ἔρευνας καὶ τῆς κατάταξης πού οἱ οικονομισταί, οἱ φιλόσοφοι, οἱ ἱστορικοί, κ' οἱ ψυχολόγοι τὴν παραμελοῦν γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν ἀσυνείδητα ταξικὰ κ' ἔθνικὰ πάθη ἢ βάρβαρες καὶ μονομερεῖς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ γίνεσθαι καὶ γιὰ τὶς ἐκφράσεις τῆς ζωντανῆς κίνησης καὶ μονάχα οἱ ποιητὰ βάρβους κάποτε τὴν ἐκφράζουν.

Ἀλλὰ χωρὶς τὴν προσεργασία τοῦ φανατισμοῦ καὶ θετικισμοῦ δὲν θὰ φτάναμε στὴν καθολικὴ συναίσθηση καὶ κρίση τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Σ' ἓνα στάδιο τῆς πορείας τῆς ἀνθρώπινης κουλτούρας καὶ τῆς ἐξέλιξης τῶν ἐργαλείων, τὸ στάδιο τῆς καθολικῆς διάσπασης, ὅλες οἱ προηγούμενες φάσεις τῆς ἐνεργείας κ' οἱ μορφές τῆς ἐνεργείας κ' οἱ μορφές τῆς ἐκδήλωσης σὲ ρυθμοὺς κ' ἁρμονίες, συνυπάρχουν σκορπιστὰ καὶ ξεχωριστὰ, ἢ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη ἀνεπιρέαστα ἢ ἢ μιὰ πάνω ἢ κάτω ἀπ' τὴν ἄλλη χωρὶς νὰ συνδέονται μὲ κανένα τρόπο. Τότε τὰ βαρβαρικὰ στοιχεῖα καταπνίγουν καὶ λεηλατοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπερπολιτισμοῦ σ' ἓναν νέο μεσαίωνα (1).

(1) Ὅταν προπολεμικῶς στὰ ποιήματά μας, στὶς σκέψεις μας ὑπόβαλλαμε ὅτι ἐρχεται ὁ νέος μεσαίωνα, χειρότερος ἀπ' ὅλους τοὺς μεσαίωνες, γιὰτὶ δὲν ἔχει οὐτ' ἓνα τυπικὸ φραγμὸ, μᾶς λέγαν σκοτεινοὺς καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Οἱ θεωρίες τῆς εὐθύγραμμης προόδου ἀναιροῦνται κάθε στιγμὴ, ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου ἐπιχείρημα γιὰ νὰ μετριάσει ἢ δράση τῶν βαρβαρικῶν ἐγκληματικῶν στοιχείων ἀλλ' ἀπεναντίας χτυποῦν πρὸς φανατικὰ κάθε ἀνθρώπινη πρόοδο καὶ κάθε πνευματικὸ κεντρί, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν ἔλεγχο καὶ τύψεις κ' ἐμποδιστεῖ τὸ πάθος τῆς καταστροφῆς του. Οἱ προοδευτικοὶ καὶ οἱ πολιτισμένοι μὲ τὶς πράξεις τους ἀναιροῦν τὴν πρόοδο, τὴν κουλτούρα καὶ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν αὐτοδιάλυσή τους.

Ἡ ζωϊκὴ καὶ ἡ φυσικὴ ἐνεργεια πρὸς στιγμὴ παθαίνει σύγχυση καὶ τείνει τὶς δυνάμεις τῶν σχέσεων της γιὰ μιὰν ἀγώτερη σύνθεση πού θὰ σημάνει τὸ τέλος τῆς ἐνεργείας. Τότε ξαφνικὰ, σὰ νὰ θυμῶνη ἢ ἴδια ἡ δημιουργικότητα, γιὰ χάρη τῆς αὐτοσυντήρησής της, γκρεμίζει ὅλες τὶς μορφές, τὶς κλίμακες, τὰ στάδια καὶ τὶς ταχύτητες τῆς ἐνεργητικῆς κίνησης καὶ τὰ κάνει ὅλα ἀκίνητες, γιὰ μιὰ στιγμὴ, πρῶτες ὕλες. Ἀμέσως τὴ δεύτερη στιγμὴ, ἀρχίζει πάλι ἡ ἀρχέγονη κίνηση μὲ τὸν ἀργὸ ρυθμὸ της καὶ τὴ στοιχειώδη ἁρμονία της.

Μιὰ τέτια ἐποχὴ στροφῆς, σὲ ἀνθρώπινη κλίμακά εἶναι ἡ ἐποχὴ μας;

Οἱ φυλὲς διασπῶνται, ὅπου ἀπὸ ἀποκλειστικὰ φυσικῆς, γίνονται ἀποκλειστικὰ ἱστορικῆς μὲ κίνδυνο νὰ ἀνακατετοῦν ὅλα σὲ μιὰ βιολογικὴ σύγχυση.

Οἱ ὁμάδες διασπῶνται καὶ παρουσιάζονται οἱ ἄρρωστες τάξεις ἀσύνδετες καὶ ξεκάρφωτες μὲ κίνδυνο νὰ χαθεῖ κάθε συνεργασία κ' εὐθύνη: γιὰτὸ στὴν ὕστατὴ της ἀπελπισία πιστεύουν σὲ μιὰ σκληρὴ ἰδέα πού τὶς εἰρηνοποιεῖ καὶ τὶς ἐξυψώνει γιὰ νὰ τὶς καταστρέψει πρὸς βέβαια.

Τάτομα διασπῶνται ἐσωτερικὰ καὶ παρουσιάζουν τὸν ἄρρωστο ἀτομισμὸ, σὰν προσωπικὴ θρησκεία μακριὰ ἀπὸ τὴν ζωὴ: χωρισμὸς τοῦ ἐνστικτοῦ ἀπὸ τὸ λογικὸ, πολὺμορφη καὶ πολὺπλευρὴ ἀντιφατικὴ πάλη μέσα στὸ ἴδιο ἄτομο πού παραλύει τὸ ζωϊκὸ αἰσθητήριο σὲ μιὰ λύσσα αὐτοτιμωρίας: τὸ ἄτομο δυσπιστεῖ πρὸς τὴν ἀξία του καὶ τὴν ἰδιαιτέρή του ὁρμή.

Οἱ πίστες εἶναι πολλές, χωρὶς τελικὰ νὰ μπορεῖ κάποια νὰ ἐπικρατήσῃ, κ' αὐτὸ εἶναι ἡ ἐγγύηση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἔρευνας, πού ποτε πιά δὲν θὰ ξαναρθῇ, ἂν κάποια ἐπικρατήσῃ.

Ἡ ἐπιστήμη ἀμφιβάλλει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της καὶ ξανατρέχει στὴ φιλοσοφία γιὰ νὰ στηθῇ καὶ νὰ παρηγορηθῇ.

Ἡ φιλοσοφία γίνεται ἐνεργητικὸς σκεπτικισμὸς.

Ἡ πολιτικὴ ἀπὸ κοινωνικὴ ἐξουσία τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης, ὅπως ἦταν ἄλλοτε, γίνεται αἰσχροὸ καὶ βαρβαρικὸ παιγνίδι οικονομικὸ, μιᾶς ὀλιγαρχίας (ἐκεῖνοι πού χτυποῦν τὶς ὀλιγαρχίες δὲν σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι ὀλιγαρχίες πρὸς ἐπικίνδυνες), μὲ τὰ ἐκφυλισμένα καὶ κτηνώδη τῆς ὄργανα.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐξουσία ἔχει διοχετευθεῖ στὴν πολιτικὴ, κ' ὁ θεϊκὸς καισαρισμὸς τῶν ἀρχηγῶν βασιλεύει ἐν μέσῳ «προόδων».

Ἡ τέχνη ἀκριβῶς καθρεφτίζει κ' ἐκφράζει προσωπικὰ ὅλη αὐτὴ τὴν παράλληλη σύγχυση τῆς ἐποχῆς μας (ἓνα παράδειγμα κοντινὸ, ἀπ' τὸν ἑαυτὸ μου, ἄς διαβάσει ὁ ἀναγνώ-

στης τὸ ποιητικὸ βιβλιᾶριο «Ὁ κόσμος στὴ δύση του»), γιὰ αὐτὸ οἱ ἄξιοι τεχνίτες, οἱ ἄξιοι τεχνίτες τῆς σκέψης, τοῦ λόγου καὶ τῆς συγκίνησης, εἶναι γίγαντες αἰσθημάτων, τέρατα μόρφωσης καὶ σκέψης συνθετικῆς ποὺ ἄλλοτε σ' ἄλλες ἱστορικὲς περιόδους δὲν παρουσάζονται.

Πλαί στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ τῆ λαϊκῆ τέχνη, ζεῖ ὁ ἐρμητισμὸς κι' ὁ ἀριστοκρατισμὸς τοῦ πνεύματος, πλαί στὴν προπαγανδιστικὴ «τέχνη».

Πλαί στὶς ὠκεάνιες συνθέσεις τοῦ Bach, ἀκούγονται οἱ βαρβαρικοὶ ἤχοι τῆς διάσπασης, οἱ ἤχοι τῆς τζᾶζ-μπάντ, γιὰ τοὺς λογιῆς-λογιῆς σωφρὸν τὰ «μηχανικούς» τῆς ἐποχῆς μας.

Πλαί στοὺς γλυκανάλατους λογοτεχνικοὺς καὶ στιχουργικοὺς αἰσθητισμοὺς καὶ κατασκευάσματα τῶν μανιακῶν μικροαστῶν, ἀγωνίζονται τὰ δύο ἄκρα, ὁ πληθειακὸς ρεαλισμὸς ἐναντίον τῆς ἀνθρώπινης συγκίνησης καὶ σκέψης.

Ὁ θετικισμὸς, ὁ ἰδεαλισμὸς, καὶ οἱ ἄπειρες μορφὲς τῶν διασταυρώσεων τους σὲ μίγματα ἀντιφατικά, ἐκδηλώνονται παντοῦ, ξεχωριστὰ κι' ἀποκλειστικά ἀναζητώντας καθένα τοὺς ἀναγνώστες του, τοὺς ὁπαδούς του τοὺς μεμνημένους καὶ τὰ δολοφονικὰ ὄργανα.

Ἡ μεγαλύτερη ἀνοχὴ διασταυρῶνεται μὲ τὴ βαρβαρότερη ἀποκλειστικότητα καὶ τραβᾶμε χωριστὰ καὶ ἀνεπηρέαστα τὸ μοιραῖο δρόμο τῆς ἀλληλοκαταστροφῆς κι' αὐτοτιμωρίας.

Ἡ πὶὸ ποιητικὴ λεπταίσθηση καὶ σύνθεση, ζεῖ δίπλα στὸ ποσοτικὸ καὶ τὸ χυδαῖο.

Πλούσια, πολὺ πλούσια ἡ ἐποχὴ μας κι' οἱ τέχνες της κι' ὅμως πάμφτωχοι, ἀμόρφωτοι, βάρβαροι οἱ σημερινοὶ πολίτες, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἐντελῶς ἀπομονωμένη ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συγκίνησης ποὺ εἶναι καταδικασμένη βίαια νὰ πεθάνῃ ὅλες τὶς μορφὲς τοῦ θανάου: ἀωνυμία, περιθώριο, καταδίκη καὶ σωματικὸς ἀφανισμὸς.

Ἡ ἐποχὴ μας ἐπιπλέον καυχίεται ὅτι εἶναι «δυναμικὴ» καὶ τὰ πλήθη δὲν χρειάζονται μόνο ψωμί καὶ θεάματα ὅπως ἄλλοτε σὰν ὀκνηροὶ θεατῆς, ἀλλὰ γίνονται τόσο εὐκόλα καὶ «δυναμικά», ἥρωες σ' ὅλες τὶς ὑλιστικὲς καὶ «ἰδεολογικὲς» ἐπιδόσεις, ποὺ ὁ τρελλὸς ἠρωϊσμὸς τοὺς ἐγκείται σὲ μιὰν ἀνισομερῆ κι' ἀνισόρροπη ἐξώθηση πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα χωρὶς ἐσωτερικὴ λειτουργία, χωρὶς καμμιά λογικὴ (ἐν ἐνόματι τῆς πατριδας καταστρέφουν ριζικὰ τὴν πατρίδα τους κι' ὅσες ἄλλες πατρίδες μπορέσουν· ἐν ὀνόματι τῶν ἀνθρώπων κατανατοῦν σὲ τέτοια ἀπανθρωπία ὥστε ὁ ἀνθρώπος νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἀνθρωπισμὸ· ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης καταστρέφουν τοὺς ὄρους γιὰ κάθε ἐλευθερία καὶ

δίκαιο), ἐκτὸς ἀπὸ τὴ λογικὴ τῆς τρέλλας καὶ τοῦ πάθους, χωρὶς ὄφελος παρ' ὅλο τὸν ὀφελιμισμὸ τους, χωρὶς σκοπὸ παρόλους τοὺς ὑπολογισμούς του.

Ὁ «δυναμισμὸς» τῶν ἠρώων μας καὶ τῶν ἀντάξιων ἀρχηγῶν τους, σκαλίξει τὸν Τάφο ποὺ θὰ ἐνταφιάσουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὶς ἐποχικὲς ἐκδηλώσεις τους σὲ μιὰ πρωτόφαντη γενικὴ καὶ καθολικὴ ἐξαφάνιση τῆς κουλτούρας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν γενεῶν, τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων.

Σχηματίζονται δύο παγκόσμια στρατόπεδα, ὅσο κι' ἂν διαστάζουν πρὸς στιγμὴ ἀπὸ ὑπολογισμό, ὁ κακὸς ὁμαδισμὸς κι' ὁ κακὸς ἀτομισμὸς, ὁ ἐθνικοκομμουνισμὸς κι' ὁ ἐθνικοφιλελευθερισμὸς σὲ τετραπλὴ ἐσωτερικὴ κι' ἐξωτερικὴ σύγκρουση (πόλεμος μεταξὺ κομμουνιστικῶν κρατῶν καὶ ὁμοϊδεατῶν ὁμοίων εἶδους, πόλεμος μεταξὺ καπιταλιστικῶν κρατῶν καὶ συστημάτων ὁποιοῦ εἶδους καὶ γενικὸς πόλεμος τῶν δύο αὐτῶν στρατοπέδων, ὅλων ἐναντίον ὅλων).

Ὁ τρίτος παγκόσμιος πόλεμος ἔρχεται μ' ἄλλες μορφὲς ἀπρόβλεπτες ἀκόμη μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστήμης, τῆς θεολογίας τῆς φιλοσοφίας καὶ μοναδικὸ ἐχθρὸ τους πνευματικὸ, τὴν ψυχολογικὴ κριτικὴ φιλοσοφία, κι' ἡ Κρίση τοῦ Ἀνθρώπου θὰ δείξει τὸ καταλυτικὸ Τέλος της.

Ἔτσι λοιπὸν τὸ τραγικὸ πρόβλημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἐτέθη καθαρὰ κι' ἀναπόφευκτα, ὅσο κι' ἂν δειλοὶ καιροσκόποι, τυχιδιώτες καὶ τυφλοὶ ἰδανιστὰί θέλησαν νὰ ἀποφύγουν, μ' ἐξορισμοὺς κατὰ τῆς Πατριδοῦς προφασισζόμενοι αἰτίες ποὺ δὲν εἶναι αἰτίες ἀλλὰ στοιχειώδη ἀποτελέσματα.

Στὸ συνειδητὸ ἀνθρώπο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ (ὑπάρχουν κι' ἄλλες ἐνόητες πολιτισμοῦ ἀνταγωνιστικὲς πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸ). Τὸ πρόβλημα δὲν ἔχει ἀπάντηση. ἀλλὰ τὴν παραδοχὴ τοῦ Μοιραίου, ποὺ εἶναι πὶὸ δυνατὸ ἀπὸ τοὺς ὁραματισμοὺς τῶν εὐγενικῶν ὁραματισμῶν, πὶὸ ἐπιβλητικὸ ἀπ' τὶς σπασμωδικὲς ἐνέργειες τῶν δυναμιστῶν, πὶὸ ὀρμητικὸ ἀπὸ τὰ συντηρητικὰ φράγματα τῶν ἐπαναστάσεων κι' ἀντεπαναστάσεων τῆς ἐποχῆς μας.

Δυὸ μοιραῖοι δρόμοι ὀδηγοῦν στὴν περιοδικὴ αὐτὴ καταστροφὴ τῆς ἱστορίας κι' ὁποιοδήποτε κι' ἂν διαλέξουμε ἢ ἐπιθυμοῦμε ἢ γιὰ ὁποιοδήποτε κι' ἂν διαθέσουμε τὴν ἐνέργειά μας καὶ τὴ δράση μας, τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τὸ τέλος θὰ εἶναι τὸ ἴδιο: ἡ διάλυσις κάθε Κουλτούρας καὶ τὸ γκρέμισμα τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ ἔλλειψη πνευματικῆς καὶ ἀνθρώπινης ἐνότητας τῶν ἀντιφατικῶν περιεχομένων πρὶν διαλυθοῦν ἀνεπανόρθωτα.

Z. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

A. AVERCHENKO

ΟΙ ΜΟΥΖΙΚΟΙ (*)

(*Από τὸ «LILLIPUT», Δεκέβρης 1944)

Ὁ τηλεγραφικὸς ὑπάλληλος Βάσκα Ζβίτς, πού τὸν εἶχανε σκολάσει γιατί μεθοῦσε, περιδιάβαζε γύρω ἀπ' τὸ σταθμὸ πλαίι στὸ δρόμο γυρεύοντας νὰ βρεῖ διέξοδο στὴ δύσκολή του θέση.

Τότε, ξαφνικά, εἶδε μιὰ κονκάρδα ἀξιωματικοῦ ἀνάμεσα στὶς ράγιες.

«Θαυμάσια», εἶπε ὁ Βάσκα Ζβίτς.

Ἐμπῆξε τὴν κονκάρδα τοῦ ἀξιωματικοῦ στὸ τηλεγραφικὸ του καπέλο, φόρεσε τὴ στολή του, νοίκιασε ἕνα ἀμάξι καὶ τετῶνοντας ὀρθὸ τὸ κορμί του ὄξω ἀπὸ τὴν **κίμπιτκα** (ἀμάξι σκεπαστὸ) φώναξε :

«Στὸ χωριό, γρήγορα! Θὰ σὲ πληρώσουν κεῖ!»

Κλαγκλανίζοντας τὸ καμπανάκι, ἡ τρῶϊκα τράβηξε ταχιά γιὰ τὸ σπίτι τοῦ ἄρχοντα. Ὁ Βάσκα πήδηξε ὄξω καί, δίνοντας μιὰ σφαλιάρια σὲ κάποιον περαστικὸ μουζικο, φώναξε :

«Ἀπατεῶνες! Θὰ σᾶς δείρω! Δὲ σέβεστε τοὺς ἀξιωματούχους σας. Ἀποστεῖλτέ μου τὸν ἄρχοντα!»

Ὁ ἄρχοντας πήδηξε μπροστὰ μὲ πολλή βιασύνη.

«Τί πιθυμεῖς, μικρὸ πατέρα;»

«Μικρὸ πατέρα! Δὲ γνωρίζεις στρατηγὸ ὅταν τότε βλέπεις; Ποιὸς εἶν' αὐτὸς στὸ κάρο: Ποιὸς εἶσαι σύ; Δὲ λὲς πὼς πρέπει νάχεις βγάλει τὸ καπέλο σου, ἢ ὄχι; Ποιὸ εἶναι τ' ὄνομά σου; Ἄρχοντα, πάρε μέσα τοῦτον τὸν ἄνθρωπο ὅσπου νὰ σοῦ πᾶ. Θὰ σᾶς δείξω, γώ. Ζῆτε πολὺ τεμπέλικα δῶ πέρα!» Ἀρχοντα, μάζεψέ μου ἀμέσως ὅλους τοὺς μουζικούς. Ἐχω μιὰ διαταγὴ γιὰ δαύτους.»

Δέκα λεφτὰ ἀργότερα ὅλοι οἱ μουζικοὶ τοῦ χωριοῦ εἶχανε συναχτεῖ σ' ἕνα γκρίζο, φοβισμένον πλήθος.

(*) Σ. τ. Μ. Τὸ διήγημα τοῦτο γράφτηκε ἀπ' εὐθείας σὲ Ἄγγλικά ἀπ' ὅπου καὶ μεταφράζεται.

«Ἦσυχία!» βροντοφώναξε ὁ Βάσκα Ζβίτς, προχωρώντας μπροστὰ.

«Βγάλτε τὰ καπέλα σας! Μιὰ διαταγὴ πάνω στὸ γράμμα τῆς κρατικῆς διευθυντήριας ἐπιτροπῆς τῶν ὑγιεινῶν ὑποδειγμάτων ἐπικυρομένη μὲ σφραγίδα καὶ σὲ συμφωνία μὲ τὸ τμήμα πληρωμῆς στρατιωτικῶν συντάξεων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης—πρέπει νὰ μαζευτοῦνε ἀπ' ὅλους τοὺς χωριάτες δυὸ ρούβλια καὶ 20 καπίκια τὸ κεφάλι γιὰ φόρο πεζοδρομίου καὶ νὰ πληρωθοῦνε στὸ δικαστήριον τοῦ St. Petersburg! Ὅσοι ἀνακαλυφτοῦν πὼς ἀποφύγανε τὴν πληρωμὴ μπορεῖ νὰ καταδικαστοῦνε σὲ φυλάκιση ἴσαμε δυὸ χρόνια ἢ σὲ πρόστιμο ὡς 500 ρούβλια. Ἐντάξει;»

«Ἐντάξει, ἢ Ἐξοχότητά Σου!» ψιθύρισε ἕνας χωριάτης.

Ὑστερα ἀπὸ μιὰ ὥρα ὁ ἄρχοντας μπῆκε μὲς στὸ σπίτι μὲ ὑπόκλιση, σώριασε τὰ λεφτὰ μπρὸς τὸν τηλεγραφετή, κ' εἶπε ταπεινά :

«Ἴσως—γιὰ τὴ διαταγὴ, θάπρεπε νὰ δῶ—νὰ πιστοποιήσω τὴ σφραγίδα;»

«Παλαβέ!» ρέκαξε ὁ τηλεγραφετής, τσέπωσε τὰ λεφτὰ καὶ σπρώχνοντας στὴ μπάντα τὸν ἀποκαμωμένο ἄρχοντα βγήκε ὄξω στὸ δρόμο καὶ πήδηξε στὴ **κίμπιτκα**.

«Θὰ σᾶς δείξω γώ, ἐρεΐπια,» φοβέρισε τὸν ἄρχοντα καὶ χάθηκε μὲς σ' ἕνα σύννεφο ἀπὸ σκόνη.

Ὁ πιὸ ἔξυπνος κι ὁ πιὸ γέρος ἀπὸ τοὺς χωριάτες, ὁ Καρῦτο, ἀσπρομάλης σὰν τὸ χιόνι καὶ ξυλοκέφαλος σὰ κούτσουρο, προχώρησε στὸν ἄρχοντα κι εἶπε: «Γραμμὴ ἀπὸ τὸ St. Petersburg! Χωρὶς ἀμφιβολία, φτηνὰ τὴ γλυτώσαμε παιδιά!»

Ἐνας Ρῶσος φοιτητῆς πῆγε σὲ κάποιον χωράφι νὰ μαζέψει βότανα. Σιγομουρμούριζε ἕνα σκοπὸ καὶ ξεριζῶνε λουλούδια ὅταν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ χωριοῦ φάνηκε μ' ἄνθρωποσύνταξη μουζικοί.

«Καλή σας μέρα, καλόκαρδοί μου χωρικοί,» εἶπε ὁ εὐγενικὸς φοιτητῆς βγάζοντας τὸ καπέλο του καὶ σκύβοντας.

«Καλή σου μέρα, παλιόμουτρο—πού νὰ σοῦ πάρει ὁ διάλος τὸ κεφάλι!» ἀπαντήσανε οἱ χωρικοί. «Τί θέλεις;»

«Τίποτα. Σᾶς εὐχαριστῶ,» εἶπε ὁ φοιτητῆς ξεριζώνοντας λίγο χορτάρι.

«Τί θέλεις;»

«Καθὼς βλέπετε μαζεῦω λίγα βότανα γιὰ τὶς σπουδές μου.»

«Τί θέλεις;»

Στὸ σημεῖο τοῦτο ὁ ἔξυπνότερος κι ὁ νεροντότερος ἀπὸ

τοὺς μουζικούς, ὁ Πέτρος Κορύτο, προχώρησε μπροστά. Εἶτανε γέρος, ἀσπρομάλης σὰν τὸ χιόνι, καὶ ξυλοκέφαλος σὰ κούτσουρο.

«Μάζεψέι λουλούδια!» εἶπε βραχνά. «Μᾶς κοροϊδεύει! Εἶναι τῆ χολέρα πὸ σκορπάει! Πιάστε τον παιδιά.»

Ἐφοιτητῆς βάλθηκε νὰ ξεφωνίζει.

«Ἄμορφα! Φώναξε, Σατανόσπερμα! Ἴσως ὁ διάλογος ἔρθει νὰ σὲ βοηθήσει. Ψάξ' τον, θεῖε Μινάι. Μπορεῖ νάχει πούντρα πάνω του.»

Βέβαια κ' εἶχε. Ὡστόσο, δὲν εἶτανε τίποτα περισσότερο ἀπὸ ὀδοντόσκονη.

«Ἡ πούντρα τῆς χολέρας! Τί θὰ κάνουμε παιδιά; Νὰ τὸν πνίξουμε ἢ μόνον νὰ τοῦ τίς βρέξουμε λιγάκι;»

Ἐπειδὴ καμιὰ πιθανότητα δὲν εἶτανε περιφημη ὁ φοιτητῆς εἶπε:

«Μά, κύριοι, αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ ὀδοντόσκονη. Εἶναι ἀκίντυνο. Ἄν θέλετε, τὸ τρώω.»

«Κολοκύθια!»

«Σᾶς βεβαιώνω. Θὰ τὸ φάω καὶ τίποτα δὲ θὰ μοῦ συμβεῖ.»

Ἐντάξει. Θὰ πεθάνει, τί ἔτσι τί ἄλλιως. Ἄς τον νὰ τὸ φάει.»

Ἐφοιτητῆς κάθησε κάτω μὲς στὸ κύκλο τῶν μουζίκων καὶ ἄρχισε νὰ τρώει τὴν ὀδοντόσκονη ὅσο γρηγορότερα μπορούσε.

Ἐφοιτητῆς κληρός! εἶπε ὁ φοιτητῆς δείχνοντας τὸ ἄδειο πακέτο.

«Φάε τὸ χαρτί, τώρα,» εἶπε ὁ Κορύτο, ἀσπρομάλης σὰ τὸ χιόνι καὶ ξυλοκέφαλος σὰ κούτσουρο.

Ὅταν ὁ φοιτητῆς κατάπιε τὸ χαρτί, ἔγινε ἄλλο ψάξιμο βρέθηκε μιὰ ὀδοντόβουρτσα καὶ μιὰ μποτίλια γόμα ἀραβική.

«Φάε;» διάταξε ὁ Κορύτο.

Ἐφοιτητῆς πάσκιε νὰ δικαιολογηθεῖ, ὥστόσο, βλέποντας τίς ἀποφασισμένες φάτσες μὲ τὰ γένια, σιωπηλὰ σημείωσε στὸ σημειωματάριό του, Ἐστερα, κομμάτιασε τὴν ὀδοντόβουρτσα μὲ τὰ δυνατὰ νεανικά του δόντια, τὴν κατάπιε μὲ μιὰ γουλιὰ γόμα ἀραβική, κ' εἶπε θριαμβευτικά:

«Λοιπόν, κύριοι! Δὲν εἶχα δίκιο ὅταν ἔλεγα πὸς αὐτὰ εἶτανε ἀκίντυνα πράματα;»

«Δίκιο,» εἶπε ὁ καλόγνωμος μουζικός Κίροβυ-Κίριπις. «Θάπρεπε νὰ τὸν εἶχαμε ἀφήσει μοναχό του.»

Ἐἴσατε ἀλλόκοτοι ἄνθρωποι,» εἶπε ὁ φοιτητῆς στενάζοντας.

Ἄω θάπρεπε, ἀφοῦ τοὺς τάψελνε νὰ φύγει. Μὰ εἶτανε διανοούμενος.

Ἐἴσατε ἀλλόκοτοι ἄνθρωποι! ξανάπε. «Δὲ ξέρετε πὸς ἡ χολέρα ξαπλώνεται ὄχι μὲ πούντρα ἀλλὰ μὲ τοσοδούλια πρματάκια πὸ λέγονται μικρόβια; Τόσο μικρὰ εἶναι πὸ σὲ μιὰ στάλα νερὸ ὑπάρχουνε πολλὲς χιλιάδες.»

Τὸ πνεῦμα, γενικά, εἶτανε τόσο εὐνοϊκό, πὸ συχωρέσανε τὸ φοιτητῆ στὴ βεβαίωσή του πὸς ἡ ἀστραπή γίνεται ἀπὸ ἠλεκτρισμό καὶ πὸς τὰ σύννεφα εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα συνθέσεων τοῦ νεροῦ. Καὶ κουβαλιοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους δῶ καὶ κεῖ. Ἐνα σκοτεινὸ μουρμουρητὸ ἄρχισε ἕστερα ἀπὸ τὴν πρωτάκουστη βεβαίωση πὸς τὸ φεγγάρι δὲ φεγγοβολαεῖ ἀνεξάρτητα, μὰ μονάχα ἀντανακλαεῖ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Σὰν εἶπε, στὰ τελευταῖα, ὁ φοιτητῆς πὸς ἡ γῆ εἶναι στρογγυλὴ καὶ πὸς πηγαίνει τριγύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἡ ἀνθρωποσύναξη τῶν μουζίκων ρίχτηκε πάνω του καὶ βάλθηκε νὰ τὸν χτυπάει. Τὸν χτυπήσανε πολὺ, κ' ἕστερα τὸν σφεντονίσανε σὸτ ποτάμι.

Μεταφρ. Ν. Η. ΚΑΡΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΗΝΥΜΑ ΣΕ ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗ (*)

*Τραγουδιστή με τις δειλές γυναίκες νοσταλγίες
και με τους πόθους, ναῦτες σου, για τὰ νησιά τοῦ Νότου,
με τὸς γλυκόπιετους καῦμούς και τὶς θαμπές μαγεῖες
παράτα τὸ τραγοῦδι σου γι' ἄλλαξε τὸ σκοπὸ του*

*Ἡ λύρα σου εἶναι ἀμαρτωλὴ κι' ὁ νοῦς σου εἶναι ἀποστάτης.
Τὸ χρέος στέκει ἀκοίμητο νὰ σὲ προσμένει, ἡ Γῆ σου
παρακαλάει τὰ χέρια σου νὰ σκύνουν σι' ὄργωμά της
και τὸ περβόλι πνίγεται... Τραγουδιστή, θυμήσου*

*Αὐτὸν ποὺ τὴν πατρίδα σου τὴν ἔκανε τροπάρι
και τὴ φωνή σου ἀρμόνισε με τὸ γενναῖο ρυθμὸ του
«Καλὴ εἶναι ἡ μαύρη πέτρα της και τὸ ξερὸ χορτάρι»*

Τότε θὰ δῆς τί ἀσήμαντα ποῦν' τὰ νησιά τοῦ Νότου.

ΚΩΣΤΗΣ ΝΕΧΑΛΙΩΤΗΣ

(*) Βλ. Κώστα Ουράνη: «Πότε θὰ κάνουμε πανιά», «Ν. Ἑστία»
421—426.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

(1-15 ΜΑΪΟΥ 1945)

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ:

ΑΚΟΜΑ ΜΙΑ ΦΟΡΑ

Θέλοντας νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς ἀπορίες τῶν ἀναγνωστῶν μας, κείνων ποὺ δὲν μποροῦν νὰ νοιώσουν πὼς εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιαζόμεσθε συχνὰ με τοὺς πιὸ ἀνόμοιους συνεργάτες, και κείνων ποὺ μᾶς ζητᾶνε νὰ ξεκαθαρίσουμε τὴ θέση μας μπροστὰ στὰ τόσα και ὠρισμένα προβλήματα, μὰ και γιὰ ὅσους ψάχνουν κι' ἀποζητᾶνε νὰ βροῦνε ποῦ ἀνήκει και ποῦ κατευθύνεται τὸ περιοδικό μας, γράφουμε γιὰ ἀκόμα μιὰ φορὰ τὶς λίγες τοῦτες γραμμές.

Πάνω ἀπὸ τὶς δικές μας ἀντιλήψεις και πάνω ἀπὸ τὶς προσωπικὲς ἀντιλήψεις τῶν συνεργατῶν μας, ἀποσκοποῦμε νὰ μεταβάλλουμε τὸ περιοδικό μας, σὲ ἓνα ἐλεύθερο βῆμα τῶν διανοούμενων ποὺ ἔχουν κάτι νὰ εἰποῦν, ἔξω ἀπὸ κείνους ποὺ τὸ πνευματικὸ τουλάχιστον ἦθος τους, ἔχει τεθεῖ ἐν ἀμφιβόλω μέσα στὴν τελευταία πραγματικότητα.

Θέλουμε νὰ τονίσουμε πὼς δεχόμεσθε στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας, κάθε τι ποὺ εἶναι τέχνη και ἀφήνουμε τοὺς συνεργάτες μας νὰ συζητοῦν τὰ προβλήματα ποὺ βάνει ὁ καθένας τους, νὰ τὰ ἐλέγχουν και νὰ τὰ ἀναιροῦν, ἂν μποροῦν.

Ἔτσι, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀντιρροήσεις και διάφορη γνώμη πάνω στὰ ζητήματα ποὺ θίγει τὸ περιοδικό, ἢ πάνω στὶς συνεργασίες και στὶς συνεντεύξεις (Τσατσοῦ, Καζαντζάκη, Κανελλοπούλου και ὅσων ἄλλων ἐν συνεχείᾳ θὰ δημοσιεύσουμε στὰ ἐπόμενα τεύχη μας) δὲν ἔχουν παρὰ νὰ τὶς διατυπώσουν γραφτὰ ὅπως νομίζουν.

Τὰ «Φιλολογικὰ Χρονικὰ» ἔχουν ταχθεῖ με κείνους ποὺ λένε τὴν ἀλήθεια, με κείνους ποὺ ἐκφράζουν τὴν πραγματικότητα και τὸ δίκιο.

Κάνουμε ὅλες τὶς παραπάνω ἐξηγήσεις, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουμε τοὺς ἀναγνώστες μας νὰ νοθεύουν με ὑποψίες τὸν ἄγωνα μας γιὰ κάτι καλλίτερο, δικαιότερο και πρὸ παντὸς ὑψηλότερο.

ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τώρα ποὺ ἓνα ὄνειρο αἰῶνων ἔγινε ζωντανὴ πραγματικότητα, ποὺ

τὰ Δωδεκάνησα είναι Ἑλληνικά, πού οἱ μαρτυρικοί μας συμπατριῶτες ἀναπνέουν ἐλεύθερα καί ἐπιστρέφουν στοὺς κόλπους τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ χρέος ὄλων μας εἶναι μὲ κάθε τρόπο, μὲ κάθε θυσία, νὰ ἐνισχύσομε ὅσο μποροῦμε τοὺς πολυβασανισμένους Δωδεκανησίους.

Ἐκτός ἀπὸ τὴν ὕλική ἐνίσχυση, χρειάζεται καί ἡ πνευματικὴ.

Οὔτε ἓνα βιβλίον Ἑλληνικὸ δὲν ὑπάρχει στὴ Δωδεκάνησο. Τὰ «Φιλολογικά Χρονικά» καλοῦν ὄλους τοὺς ἐκδότες συγγραφεῖς καί ἰδιώτες, νὰ στείλλουν στὰ γραφεῖα μας ἀντίτυπα ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τους, πού θὰ σταλοῦν καί θὰ στέλνονται μὲ φροντίδα μας στὰ Δωδεκάνησα.

Τὰ «Φιλολογικά Χρονικά» ἀνοίγοντας μιά εἰδικὴ σελίδα γιὰ τὴν ἀναγραφὴ τῶν προσφορῶν, καταθέτουν ἀνὰ πέντε ἀντίτυπα ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τους. Ἄς κάνει ὁ καθένας μας τὸ χρέος του. Ἄς βοηθήσομε ὄλοι καί στὸ πνευματικὸ ξεσκλάβωμα τῶν Ἑρωϊκῶν Νησιῶν μας.

ΟΙ ΥΠΟΛΟΙΠΟΙ

Ἀπὸ τὸν κ. Γιώργο Σαράντη, λάβαμε μὴν ἐπιστολή, πού ἀφοῦ μᾶς λέει πὼς ὁ «ἠθικός αὐτουργὸς τῆς ἰταλοελληνικῆς συνεργασίας γιὰ τὴ νέα τάξη πραγμάτων» εἶναι ὁ Μάριος Βαϊῆνος, μᾶς γνωρίζει καί τοὺς ὑπόλοιπους πού συνεργάστηκαν στὸ «Κουαντρίβιο» μιά καί ἔχει — ὅπως γράφει — «ὄλο τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος» καί πού εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) Γρηγ. Ξερόπουλος, 2) Δ. Γατόπουλος, 3) Κλ. Παράσχος, 4) Μ. Ἀργυρόπουλος, 5) Ἄλ. Φιλαδέλφους, 6) Στ. Δάφνης, 7) Κ. Φαλταίης, 8) Μαριέττα Ἑπτανησία, 9) Δημ. Μπόγγης.

Χρέος ὁμως ἐπιτακτικὸ ἔχουμε καί τὰ πνευματικὰ σωματεῖα νὰ ἀσχοληθοῦνε τὸ ταχύτερο μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Περιμένουμε.

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Μέρους ἀποφασιστικῆς

Τὸ ἀνοσιδιάτικο ἐλπιδοφόρο χελιδόνι τῆς εἰρήνης κούρνασε ἀπ' τὶς 8 Μαΐου 1945 ἀπάνω στὴ γιομάτη ἐρείπια, αἱματόβρεχτη Εὐρώπη. Τὸ παγκόσμιον μέτωπο τῆς ἐλευθερίας νίκησε. Δρασκελάμε τὰ γκρεμίσματα, τὰ πτάματα, τοὺς τάφους καί μὲ ψηλά τὶς καρδιές προχωροῦμε πάντοτε πρὸς τὰ μπρός.

**

Ἐνας ἀδιάπτωτος τόνος αἰσιοδοξίας συνεῖχε δημιουργικὰ ὄλα τὰ Ἐνωμένα Ἔθνη, στὸν σκληρὸ τους, στὴν ἀρχὴ μάλιστα ἀνίσω ἀγώνα, ἐνάντια στὸ ἀπειλητικὸ μαῦρο φάντασμα τῆς βίας πού τριγύριζε ὅλη τὴν Εὐρώπη. Ὁ αἰσιόδοξος αὐτὸς τόνος, εἶναι ἡ προαιώνια εὐτυχισμένη αἰσιοδοξία, ἡ ἀκατάβλητη ζωικότητα, τὸ ὀρηκτικὸ πάθος πού χαρακτηρίζει καί πλαισιώνει τὴν ἐλευθερία στὴν τραγικὴ τῆς πορεία μέσα στὸ ἀπέραντο διάβα τῶν αἰώνων. Τὴν ἐλευθερία τὴ διακρίνει ἀκόμα κάποια ἀφέλεια, μιά ἐφηβικὴ ἀφροντισία, μιά ἀδεξιότητα ἴσως. Εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς ἡμῶν ἀνθρώπου, μὲ χαρούμενη καρδιά, μὲ δημιουργικὸ πνεῦμα, ἐνὸς ἀνθρώπου πού ξέρει νὰ σφίγγει θερμὰ τὸ χέρι τοῦ ἀγγέλου, πού δύσκολα σὲ ὑποπεύεται καί δυσκολότερα ἀποφασίζει νὰ προφυλαχτεῖ.

Μ' αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ, μ' ἓνα χαμόγελο στὰ χεῖλη καί μ' ἓνα τραγούδι στὴν καρδιά, τριγυροῦσε ἡ Ἐλευθερία στὸν κόσμο. Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά ὁ ἀντίπαλος χαμογελοῦσε πονηρὰ, ἀκόνιζε τὸ δολοφονικὸ ἔγχειρίδιο, φοροῦσε τὴν τραγικὴ μάσκα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀσκημὴ συνείδηση καί μὲ τὰ ἀρρωστημένα του νεύρα καί τὸ διαστρεβλωμένο ἐγκέφαλο σχεδίαζε μὲ σταθερὸ χέρι τὸ ἀπαίσιο ἔγκλημα.

Ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς—πολιτικὸ φαινόμενο μὲ ἀπείρως μεγαλύτερη σπουδαιότητα ἀπ' τὸν φαμφαρόνο κομμικὸ φασισμό,—γεννιέται στὴν ἀρχὴ σὰν ἓνα ἐλπιδοφόρο κίνημα πού θὰ λυτρώσει τὴ Γερμανία ἀπ' τὴ συνθήκη τῶν Βερσαλλιών, πού θὰ χαρίσει σ' ἓνα συντριμμένο λαὸ τὴν ἐθνικὴ του τιμὴ, πού θὰ ἐξουθενώσει καί θὰ διαλύσει τελειωτικὰ τὴν παντοδυναμία τοῦ κεφαλαίου. Μέσα στὸ θεωρητικὸ του ἐργαστήρι καταργάζεται τὰ ὄπλα τῆς μάχης. Μιά προπαγάνδα ἐξαισία ὀργανωμένη πού μαστιγώνει ἀμείλικτα εἰς ρωμαντικὲς ψυχὲς καί τὰ κουρασμένα νεύρα τῶν Γερμανῶν, μὲ τὰ βαρύνδουπα ζωντανὰ τῆς συνθήματα. Μιά προπαγάνδα πού ἐκμεταλλεύεται μὲ ἀσύγκριτη ἀριτιότητα τὰ τραγικὰ λάθη—ἀψυχολόγητες πράξεις καί μοιραίες παραλείψεις—τῶν Συμμάχων τῶν ἀσίων, τῶν σοσιαλδημοκρατῶν καί τῶν κομμουνιστῶν. Ἡ Γερμανικὴ ἐπανάσταση, ὁ ἔθνικοσοσιαλισμὸς μορφοποιεῖται, ὀργανώνεται καί διοχετεύεται σὲ κάθε γωνία τοῦ Ράιχ ἀπὸ τὸν Ἀρχηγό, τὸν Ἀδόλφο Χίτλερ.

Ἀπεριόριστη πίστη στὰ πεπρωμένα τῆς Γερμανίας, προσωπικὴ μαγνητικὴ δύναμη καί ρητορικὸ πάθος ἀσύγκριτο, ψυχὴ ἀρνητικὴ θρημ-

μένη με μίσος έναντίον του ανθρώπου, ἐγκέφαλος ἀρρωστημένος πού ἐρημνύει μέσα στους λόγους του ὄλο τὸ σύμπλεγμα κατοπερότητος τῆς γερμανικῆς ψυχῆς, πού ἀνεβάζει στὴν ἐπιφάνεια ὅλες τὶς σκοτεινὲς ὀρμές τοῦ Τεῦτονα, πού προσαρμόζεται με ἔκτακτη εὐλυγισίᾳ, σοσιαλιστῆς μέσα στους ἐργάτες, ἀστὸς μέσα στους κεφαλαιοκράτες, ὁ «Ἀρχηγός» ξυπνάει σίς ὑπάρξεις τῶν νέων κυρίως καὶ τῶν γυναικῶν μὴ ἀγρία λωτρεία, μὴ ἀπέραντη πίστη στὸ πρόσωπό του. Τὸν κατέχει μὴ πρωτόγονη φανατισμένη ἰδεολογία, ἓνα μεστὸ, ἐπίμονο σφυρηλατημένο κοσμοκρατορικὸ ὄνειρο, μὴ εὐφραντασίωτη νοσταλγία τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας. Ὅσοι Γερμανοί, γνήσιοι ἄνθρωποι καὶ ἐλεύθερα ἰσορροπημένα πνεύματα εἶχανε στηρίξει ἐλπίδες στὸ καινούργιο κίνημα ἀλογοητεύονται βαθύτατα καὶ τὸν πολεμοῦν ἀμείλικτα. Οἱ Strasser καὶ Ramping πληθύνονται. Ἐνα μόνο ὄπλο μορεῖ νὰ σώσει τὸ νέο Σωτήρα: Ἡ τρομοκρατία. Τὸ Ἐθνικοσοσιαλιστικὸ κόμμα ἀνεβαινόντας εἰς τὴν ἀρχὴ συγχωνεύεται ἀπόλυτα με τὸ κράτος. Ἡ παντοδυναμία του εἶναι ἀπεριόριστη. Καὶ τότε μέσα ἀπ' τὰ βάρη τῶν σκοτεινῶν αἰώνων ὅπου ἦτανε καταγωνιασμένα, τὰ ἀνασύρει καὶ τὰ τελειοποιεῖ ὅλα τὰ σύμμερα τοῦ βασανισμοῦ τῶν ἀνθρώπων. Κρεμάλες, ταμπίδες, θηλιές, λογιῶν-λογιῶν βούρδουλες καὶ μαστίγια, σιδερένια ἠλεκτροφόρα κράνη, ἐξαρθρωτικὲς χειροπέδες, βαριές ἀλυσσοίδες, ὑγρά σκοτεινὰ μπουντρούμια, εἶναι τὰ «κίερά» ὄπλα τῆς μαύρης θρησκευτικῆς μανίας τοῦ ἀποστόλου τοῦ διαβόλου.

Ὅ,τι εἶναι γιομάτο ὑγεία, ζωντάνια, χαρὰ τῆς ζωῆς, ἐλευθερία, τοῦ κινεῖ τὸ καταστροφικὸ μίσος. Με τὴν «ὑπόκρουση» τοῦ μύθου τοῦ αἵματος — τῆς ἀνωτερότητας τῆς Γερμανικῆς ράτσας — μαζεύεται σὰν ἓνα αἰλουροειδὲς καὶ πηδᾷ νὰ πιᾷσει ἀπ' τὸ λαμπρὸ τοῦς κατώτερους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, πού θὰ λυτρωθοῦν ἂν ὑποδουλωθοῦν. Ἡ τερατώδης ζωολογικὴ χοντροκοπία τοῦ μύθου τοῦ αἵματος, ἡ μηδενιστικὴ λαχτάρα κυριαρχίας, ὁ πρωτόγονος εἰδωλολατρισμός, ἡ παγανιστικὴ διάθεση, ἡ ἐπίμονη διακίρυξη τοῦ σάπιου κατὰ ἐλευθερίας διανοητικῆς καλλιέργειας, ἡ διακωμώδηση τοῦ ἀτόμου, ὁ τυφλὸς δογματισμός, ὁ θρόλος τοῦ ἀλαθῆτου τοῦ μάγου Ἀρχηγοῦ, ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τῆς θρησκείας πού με ἀσυγκράτητο δυναμισμό ἀπλώνει τὸ πύρινο ποτάμι τῆς φωτιᾶς καὶ τοῦ σιδήρου σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς «ἁγίας» μας Εὐρώπης.

Ἡ ἀμέριμη ὁμως, αἰσιόδοξη, χαρούμενη ἐλευθερία, πάντα με τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη καὶ με τὸ τραγοῦδι στὴν καρδιά, λύγισε τὸ χέρι με τὸ δολοφόνον ἐγχειρίδιο, ἔσπλωσε τὸν ἐγκληματία στὸ ἔδαφος σηρίζοντας τὸ γόνα τῆς ἀπάνω στὸ φοβισμένο του στήθος. Τώρα στὰ μπουντρούμια τῆς σκλαβιάς θὰ μπει ἀνοιξιῆτικος ζωογόνος ἤλιος. Τὰ σύμμερα τοῦ Διαβόλου θὰ ριχτοῦν στὸν Καϊάδα τῆς ἀνυπαρξίας. Τὰ δηλητηριώδη μανιτάρια τῆς ψυχικῆς διαστρέβλωσης καὶ τῆς διανοητικῆς ἀνισορροπίας ξεριζώνονται. Τὸ χιλιόχρονο ἐπὶ τῆς γῆς βασίλειο τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ πού χαλκεύοντανε μέσα στὰ ξεφαντώματα καὶ τὴν ἀποθέωση τῆς δύναμης δὲν εἶναι σήμερα παρὰ μὴ κρύα γκριζομαυρὴ στάχτη. Καὶ ὁ λάτρης τῆς βίας, μυστικοπαθῆς, μεθυσμένος λαὸς τῶν Γερμανῶν, ὀλόκληρος με ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις θὰ εἶναι ἠθικὰ τουλάχιστο ὑπεύθυνος μπροστὰ στὴν πανανθρώπινη συνείδηση γιὰ τὸ τερατοῦργημα τῆς βάνανσης θρησκείας, μέχρι τὴν ἡμέρα πού ἔμπρακτα θὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι πιά ὄργανο κακοῦ στὰ χέρια τῆς ἱστορίας. Ἄν οἱ ἄλλοι πιστοὶ τῆς θρησκείας εἶναι ἠθικὰ ὑπεύθυνοι, οἱ ἱερεῖς τῆς με τὰ ζωώδη σαγόνια καὶ τὰ μικρὰ μέτωπα, με τὰ μάτια τὰ φωτισμένα ἀπ' τὶς ἀναλαμπές μᾶς σαδιστικῆς ἠδονικῆς ἐγκληματικότητος, πρέπει

νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ γρηγορώτερο με τὰ σώματά τους σὲ θέση ὀριζόντια, τοὺς τόπους με τὰ ψηλά κυπαρίσσια καὶ τοὺς ξύλινους σταυροὺς, τὰ νεκροταφεῖα. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐκδίκηση εἶναι ἐπιεικὲς τιμωρία.

* * *

Στὶς ἀποφασιστικὲς αὐτὲς μέρες, τὶς ζωερὰ χρωματισμένες ἀπὸ χαρὰ καὶ ἀπὸ ἀγωνία, ἀπὸ συντριμμούς, περιπέτειες, σπαραγμούς καὶ τρόπαια νίκης, ἀφοῦ πρῶτα θάψαμε τὸν ἐξολοθρευτὴ ἀντίπαλο με τὰ φαρμακερὰ νύχια καὶ τὸ δαιμονικὸ πρόσωπο, κ' ἀφοῦ τέσσαρα χρόνια — τί ἀτελείωτος καιρὸς — δὲν ἀποθέσαμε οὔτε στιγμὴ τὴν πανοπλία τῆς μάχης, δὲν πρέπει σήμερα νὰ μείνουμε οὔτε μὴ μοναδικὴ στιγμὴ ὄρφανοὶ ἀπὸ ἀγῶνα.

Μέσα στὴ νυχτιὰ τῆς ἐποχῆς μας μᾶς πλησίασε ἀθόρυβα στὴν ἀρχὴ, μὴ γλυκεῖα ἱερὴ Θεότητα. Τὴν ἀναγνωρίσαμε ἀπ' τὸ φωτοβόλο τῆς βλέμματος, ἀπ' τὴν κλαγγὴ τῶν ὄπλων τῆς, ἀπ' τῆς φωνῆς τῆς τὸν ἦχο, ἀπ' τοῦ προσώπου τῆς τ' ἀνέσπερο τὸ φῶς. Ἡ Δημοκρατία ἀσπιλη, καθάρια, με περήφανη κορμοστασιά, ἀναδύθηκε μέσα ἀπ' τὸ σκοτάδι, βαφτισμένη μέσα στους ἀγριούς ἀνέμους τῆς ἐποχῆς. Δὲν εἶναι ἡ παλιὰ, μουχλιασμένη, ἀραχνιασμένη, ἀσπικὴ ἰδέα. Δὲν εἶναι μὴ σκηνοθεσία ἐλευθερίας, μὴ κοροϊδία ἰσότητος καὶ μὴ κωμωδία ἀδελφότητος. Δὲν εἶναι ἡ μάσκα τῆς τυχαίας ἀριστοκρατίας τοῦ πλούτου, τῶν ἀνομῶν παχουλῶν ἀφεντάδων.

Εἶναι μὴ ζωντανή, πολυδύναμη ἰδέα, ἀμόλυνη σὰν ἀνοιξιῆτικος πρῶτο. Εἶναι μὴ ἰδέα δημιουργικὴ καὶ τρισελεύτερη πού τὴ στηρίζει στους ὄμους τοῦ ὀγγνὸς μεροκαματιάρη λαός, καὶ πού τῆς χάρισαν τὸ μοναδικὸ τους ἀτίμητο πλοῦτο, τὴ ζωὴ τους, ἀναρίθμητες νεανικὲς ὑπάρξεις. Εἶναι μὴ δημοκρατία γιομάτη ρώμη, καλόκαρδη καὶ ἐπιεικὲς ἀλλὰ καὶ δίκαια σκληρὴ σ' ὅσους μελετᾶνε τὸν ἀφανισμό τῆς. Εἰδῶν-εἰδῶν ἐνέδρες καὶ κίνδυνοι, λογιῶν-λογιῶν ἀποχωρήσεις ὀλοκληρωτισμῶν, τὴν περιβάλλουν καὶ τὴν περισφίγγουν. Ὅμως ἐκεῖνη γιομάτη λευτεριά «ἀρματαμένη ἀπὸ μέτρο κ' ἀπὸ ὑγεία κ' ἀπὸ τάξη» πρέπει ν' ἀνθίσει πλεῖρα κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς ζωῆς.

Στὶς ἀποφασιστικὲς αὐτὲς μέρες πού περνᾶμε, τὸ πρόβλημα τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ὀριστικὴ θεμελίωση, τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν κατοχύρωση αὐτῆς τῆς Δημοκρατίας, πρέπει ν' ἀποτελεῖ τὸν ἐπιούσιο ἄρτο ὅλων τῶν ἄξιων.

ΕΠΙΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΓΝΩΜΕΣ

Νίκου Στρατάκη: «ΛΕΥΤΕΡΟΙ ΠΑΛΜΟΙ», (Ποιήματα - Αθήνα, 1944).

Ο άνθρωπος απ' τη στιγμή που έννοιωσε να θερμαίνεται ή ψυχή του από μιὰ χαρά, μιὰ θλίψη, έναν έρωτικό παλμό, μιὰ φυσιολατρική συγκίνηση κι' έννοιωσε ταυτόχρονα την ανάγκη να έξωτερικεύσει αυτές τις δονήσεις της ψυχής του—νά τις κάμει τραγούδι, ζωγραφιά, ποίημα—, απ' την στιγμήν εκείνη είχε γίνει ποιητής. Απ' τη στιγμή δηλαδή που άρχισεν ο άνθρωπος να εκφράζει, να δίνει μορφή στον έσωτερικό του κόσμο, είχε ανακαλύψει την Τέχνη. Και μέσα στο πέραςμα των αιώνων βασανίζεται να εκφράσει όσο το δυνατόν πληρέστερα το περιεχόμενο της ανθρώπινης ύπαρξίς του, χωρίς να μπορεί ποτέ να βρει τον τελικό λυτρωμό. Είναι το πρόβλημα της σχέσεως περιεχομένου και μορφής, το τεράστιο και πάντα άλυτο πρόβλημα της τέχνης. Ο κάθε καλλιτέχνης έδινε τη λύση που ταίριαζε στη ψυχοσύνθεσή του, κι' έτσι παρουσιάστηκαν οι τεχνοτροπίες ή «σχολές». Στην ποίηση—που μās ένδιαφέρει αυτή τη στιγμή—οι Τεχνοτροπίες στάθηκαν πάμπολλες και διάφορες, αλλά ποτέ δεν απομακρύνθηκαν απ' τα κύρια στοιχεία του ποιητικού λόγου—το ρυθμό και τη λογική διάρθρωση του περιεχομένου—το δεύτερο άλλωστε στοιχείο άποτελεί την άπαραίτητη προϋπόθεση για κάθε έκφραση, όποιασδήποτε μορφής.

Η γενική ανάστάτωση και ή άρνηση των πάντων που δημιουργήθηκε μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, ήταν φυσικό να φθάσει και στις περιοχές της τέχνης· ο σουρρεαλισμός ήταν ή συνέπειά της. Όλο το διάστημα του μεσοπόλεμου δεινοπάθησε ή Ποίηση—και ιδιαίτερα ή δική μας—απ' την αίρεση αυτή που άρνεϊται κάθε ρυθμό και κάθε λογική—τις άπαραίτητες δηλ. στοιχειώδεις προϋποθέσεις του ποιητικού λόγου. Η αντίδραση σ' αυτές τις επιπόλαιες και άφιλοσόφητες θεωρίες στάθηκε εύτυχώς σημαντική, κι' έτσι έγινε δυνατόν να άποκτήσουμε μέσα σ' αυτήν την ταραγμένη εποχή και άληθινό ποιητικό λόγο. Στην περιοχή αυτή του άληθινού ποιητικού λόγου, που τον βλέπουμε πάντα μ' άληθινή χαρά άνήκει και ή ποίηση του κ. Στρατάκη.

Οι «λευτέροι παλμοί» άποτελούν τη δεύτερη ποιητική συλλογή ενός ποιητικού έργου σεμνού και σοβαρού, γεμάτου από ζωντανή ευαισθησία, μιέ σφριγηλή φυσιολατρεία και μιὰ φιλοπατρία καθαρά ανθρώπινη.

Το πρώτο μέρος της συλλογής με τον τίτλο «Φύλλα δάφνης» είναι τραγούδια έμπνευσμένα απ' το δράμα της σκλαβιάς μας. Δεν υπάρχουν σ' αυτό οι ιστορικές κραυγές μās όχι άληθινής φιλοπατρίας· όλα τα τραγούδια είναι πλημμυρισμένα απ' τον γνήσιο πόνο του σκλαβωμένου ανθρώπου, που νειώνει την ανθρώπινη ύπαρξή του να ματώνεται απ' την συμφορά:

*Γύρω, κοντά, μακριά, λαχτάρες γόοι
και τὸ σκουλήκι τρώει τὸν ἀνθρώ,*

*Ένας βουβός καὺμός ὄλους μās τρώει
κι ἐβούρκιασεν ἡ λίμνη τῶν παθῶν.*

(Άγωνία σελ. 16)

«Μυστικά θροίσματα» είναι το δεύτερο μέρος της συλλογής. Χαμηλοί κι' ευγενικοί τόνοι μιās λεπτῆς ψυχῆς που δονεϊται με το ήρεμο πένθος την τρυφερότητα και την όμορφιά της φύσης:

*Μὰ ὅ,τι σωπαίνει, ὅ,τι μιλά,
τὰ βράδνα τὰ σιωπηλά,
τὰ δέντρα και τὰ σύννεφα, τὰ ρόδα και τὴ θλίψη
τὴν κρουσταλλένια τὴν πηγὴ,
τὸ σούρουπο και τὴν αὐγὴ
και τ' ἀηδονολαλήματα μέσα μου τάχω κρύψει.*

(Ο Στρατοκόπος σελ. 32)

Η φυσιολατρεία του κ. Στρατάκη, δεν είναι ο θαυμασμός και ή συγκίνηση του «φυσικού» ανθρώπου· είναι ή πνευματική διείσδυση μέσα στην ψυχή της φύσης. Όταν βλέπει π. χ. ένα δέντρο, δεν συγκινηϊται μόνο απ' το χρώμα του και το σχήμα του, απ' την φυσική του δηλ. ύπαρξη, αλλά προσπαθεϊ να μπει μέσα στην ψυχή της ασάλευτης ζωῆς του και να βρει τους μυστικούς της παλμούς. «Η φοινικιά» π.χ. (σελ. 42) είναι μιὰ ζωντανή ύπαρξη γεμάτη θρησκευτικότητα, γεμάτη από «το φῶς της άρετῆς, το φῶς του ωραίου».

Δεν είναι μονάχα ή φύση που συγκινεϊ τον κ. Στρατάκη. Είναι κι' ο έρωτας, ο αιώνιος έρωτας που τον νοιώθει ο άνθρωπος σαν τη μοιραία πηγή του πόνου του και της χαρῆς του. Κι' είναι ο έρωτας δεμένος με τα όνειρά μας. Σ' ένα άγαπημένο πρόσωπο έχουμε βρει πολλές φορές τη μορφή του ιδανικού μας. Μά το ιδανικό, ξερούμε πολύ καλά, πῶς είναι πάντα άπιαστο και μακρυνό. Και δημιουργεϊται έτσι στην φτωχήν ανθρώπινη ύπαρξη ή τραγικότητα:

*Μερόνυχτα στὴν κλίνη σου σ' ἀρνήθηκε ὁ ὕπνος
τὴν ἔγνοια σου στὰ χεῖλη σου δὲν τὴν ὁμολογᾷς,
δάκρυα γλυκά, δάκρυα πικρά, ὁ μυστικός σου δειπνος
και μιὰ τρομάζεις τ' ὄνειρο και μιὰ τὸ κυνηγᾷς.*

(Έρωτικές ὀχτάβες. σελ. 34)

Κι' αν κάποτε τολήσεις να φτάσεις αυτό που νόμιζες ιδανικό σου, κι' αν μεσ' το φόβο σου μη το χάσεις το φυλακίσεις σαν πουλί μέσα στα σίδερα ενός κλουβιού, θάρθη γρήγορα ή μέρα που μόνος σου θα το άφίσεις να πετάξει, για να το νοσταλγεις και πάλι με πίκρα πολλή:

*Άπ' τὸ κλουβὶ πτεροῦγισες πουλι φυλακισμένο
μὰ ὁ κυνηγᾷς τὸ πτερό κι' ἂν σοῦχει λαβωμένο,
σὲ κρᾷζει και σὲ λαχαρᾷ κι' ἀπλώνει τὴν παλάμη
σπειρὶ νὰ γίνει τὸ φιλί, νερό τὸ ροδοστάμι.*

(Έρωτικές ὀχτάβες. σελ. 36)

Η Φύση κι' ο Έρωτας είναι οι δυο άκραίοι πόλοι, απ' τους οποίους κινεϊται ή ποίηση του κ. Στρατάκη. Μά ένδιάμεσα κι' όλες οι άλλες ανθρώπινες συγκινήσεις δονοῦν τις ευαίσθητες χορδές της λύρας του και μās μεταδίνει έτσι γνήσιους τόνους λυρικότητας.

Ο κ. Στρατάκης είναι ποιητής. Ένας ποιητής γεμάτος από φυσιολατρικό σφρίγος και λεπτή πνευματικότητα, από άπαλήν ευαισθησία και βαθύν ανθρωπισμό.

ΑΝΤ. ΜΩΡΑΤΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΟΠΙΑ

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ

Πριν λίγο ακόμα, τα ραδιόφωνα όλου του κόσμου μās ανάγειλαν απ' τα διάφορα μέτωπα, την ειρήνη. Τα βαριά τηλεβόλα, αφού διαγράψανε τόν τελευταίο τους κύκλο, σταματήσανε τὸ πυρακτωμένο τραγούδι τους πὸν ξερνοῦσε ἀδυσώπητα τὴ φωτιά και τ' ἀτσάλι. Τώρα πιά σὲ πολὺ λίγα μέρη τῆς γῆς ἐξακολουθεῖ ὁ πόλεμος με τὸν ἴδιο ρυθμό, μὰ ὡστόσο περνάει μέσα μας ἀδιάφορος και μακρυνός, γιατί ξερούμε ἀπὸ πρὶν τὴν εὐτυχημένη ἐκβασή του. Ἡ ἀναμένη αὐτὴ δάδα τοῦ ἐξωλοθρημοῦ πὸν ἀνάβει ἀκόμα σὲ μερικὰ κέντρα τῆς σφαίρας μας, ὅσο δυνατὴ κι' ἂν μās φαίνεται, μῆκε κιόλας σ' ἕνα τρίτο πλάνο με τὸν παλιὸ τῆς νίκης τῶν συμμάχων πὸν εἶναι και δικός μας παλιός. Ἡ Ἑλλάδα με τὸν πόλεμο τῆς Ἀρβαντιᾶς και με τὴν ἐσωτερικὴ τῆς ἀντίσταση στὴν κατοχὴ, πῆρε τὴν πρώτη σειρά στὸ παγκόσμιο θέατρο τοῦ θριάμβου, με ἤρωες ὄλους ἐκείνους πὸν χάσανε σ' αὐτὰ τὰ δίσεχτα χρόνια ἀδέρφια και συγγενεῖς, πὸν περάσανε στερησεις και βάσανα με λαμπρὴ στωικότητα κι' ἀντοχὴ σιδερένια. Τὰ νιάτα ἐδὼ παίξανε τὸν πρώτο ρόλο. Ὁ προσεχτικὸς κι' ἀμερόληπτος παρατηρητὴς θ' ἀνακαλύψει στὰ νέα αὐτὰ παιδιά πὸν χτυπήσανε λιονταρία τὴν καρδιά τοῦ καταχτητῆ, μὰ καινούργια συνείδηση, δημιουργημένη μέσα στὶς πολεμικὲς συνθηκὲς και στὴν πείρα τοῦ αἱματοκυλισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς ἀπ' τὸ βάρβαρο ξεφάντωμα τῶν Οὐννων, στὴ γῆ μας. Εἶνε ἡ πείρα ἡ πληρωμένη με τὴν πικρία τῆς τραγικῆς θεότητατος τοῦ πολέμου, πὸν ἔφερε τὸ μικρὸ λαὸ μας ἀντιμέτωπο με δυὸ ἀδηφάγα θείρια : τὴν Ἰταλία και τὴ Γερμανία.

Ἐπῆρχε πολλὴ λεβεντιά στὴν προθυμία τῆς νεολαίας στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ χρέους ἀντικρὺ στὴν πατρίδα. Ἀπ' τὸν πεινασμέτο ἐργάτη τῆς φάμπρικας ὡς τὸν τελευταῖο ἐργάτη τῆς πένας, ἐνωθεε νὰ πάλλει μέσα του ὀλοζώντανο τὸ θούριο τῆς ἐπερχόμενης λευτεριάς πὸν πρόβελνε στὸν ὀρίζοντα τῆς σκλαβιάς μας αἰθρο, μέσα ἀπ' τὰ μαῦρα σύννεφα τῆς ἀνταριασμένης Εὐρώπης. Ἄν ἐπιχειρήσουμε νὰ παρακολουθήσουμε τὴ θέση πὸν τῆρε μέσα σ' αὐτὸν τὸν παγκόσμιο πόλεμο, στὶς πνευματικὲς τῆς προπαντός ἐκδηλώσεις και νὰ τὴ φωτίσουμε στὴν κομμοθεωρητικὴ τῆς προβολῆς, θὰ διαπιστώσουμε κάτι τέτιο : δὲν ἦταν μονάχα ἡ ἀνάγκη σχηματισμοῦ ἐνὸς ἐνιαίου πολιτικοῦ συγκροτήματος πὸν ὠδήγησε τοὺς νέους νὰ συνεννοηθοῦν, νὰ ἐνωθοῦν και ν' ἀλληλοαγαπηθοῦν. Ἐπῆρξε ἀκόμα και ἡ θερμὴ ἀνάγκη τῆς ἀνάπτυξης ἐνὸς νέου καθήκοντος, ἀγνωστου σχεδὸν ὡς τότες, πὸν ἔφερε με πρόθυμη και εὐλαχρινὴ βοήθεια τὸν ἕνα ἀπέναντι τοῦ ἄλλου.

Εἶνε τεράστιος και ζωτικὸς ὁ ρόλος πὸν παίξανε στὴ συνεννόηση και τὴν ἀδελφωσύνη αὐτὴ τὰ νιάτα. Οἱ τόσο καινοὶ δεσμοί, τὰ κοινὰ πεπρωμένα τους ἐναντία στὴν ἀτμόσφαιρα πὸν δημιουργήσανε οἱ φθοροποιεῖς και κακόπιστες προπαγάνδες τοῦ καταχτητῆ και τοῦ ἐσωτερι-

κοῦ μας ἐχθροῦ, ἀναπτύχθηκε μέσα σὲ μιὰν ἀμοιβαία κοτανόηση, ἰερὴ κι' ἀδιάσπαστη. Δεσμοὶ συνωμοτικοί, πνευματικῆς νοοτροπίας, αἰσθημάτων, ἰδιωτικῆς ζωῆς και αἵματος ἀκόμα, δέσανε τὰ παιδιά αὐτὰ πὸν πολεμοῦσανε χωρὶς ὄπλα τοὺς θωρακισμένους λεγεωναρίους τοῦ φασισμού, με τὸ ἄσκοπο ἐκείνο νῆμα τὸ φτιαγμένο ἀπ' τ' ἀδράχτι τῆς ἑλληνικῆς καρδιάς πὸν χτυποῦσε λεύτερη στὸ στέρονο τῆς. Κι' ὁ διανοούμενος νέος, αὐτὸς πὸν πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο ἔβλεπε τὰ γύρω του με μάτι θολό, ἐπηρεασμένος πάντα ἀπὸ συναισθηματικὲς καταστάσεις και προσαρμωμένος ὑπερβολικὰ στὶς ἐξωτερικὲς μονάχα ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ὁ ἀνίκανος ν' ἀτενίσει ἀπροκατάληπτα τὶς πραγματικότητες, στὸν τεράστιον αὐτὸν ἀγῶνα στάθηκε γενναῖος και τίμιος ὅσο ποτὲς ἄλλοτες. Ἀνάμεσα στὸν κανὸ και στὰ χαλάσματα βρῆκε τὸ δρόμο πὸν τοῦ ταίριαζε. Μέσα του προετοιμάστηκε μὰ βαθύτερη ἀλλανή. Τὰ Χαϊδάρια, τὰ Μαΐντα και τὰ Μπούγελβαλντ ζυμώσανε τὴν πίστη του πάνω στὸ δίαιο, στὴν ἀγωγή, στὴν ἐπιστήμη, στὴν ἠθικότητα. Κι' ἔδωσε ἀκόμα τὴ νίκη του στὴ δημιουργικὴ τέχνη, ἰδιαίτερα στὸ λόγο πὸν γίνεκε σταθμὸς κι' ἀφετηρία γιὰ τὰ μεγάλα δράματα. Δὲν εἶναι λίγα τὰ βιβλία πὸν κυκλοφορήσανε μυστικά στὴν κατοχὴ, ἄλλα χειρόγραφα κι' ἄλλα βιαστικά τυπωμένα μέσα σὲ κάποιο ὑπόγειο ἐργαστήριο ἢ σὲ καμιά χαράδρα ἐνὸς βουνοῦ. Ἡ ποίηση, πρωτοπόρα πάντα, στάθηκε ὁ Φερραῖος τῆς ζωντανίας και τῆς ἀλήθειας ἐναντία τῆς πιδ λυσασμένης ἀντιδρασης πὸν συχνὰ ὀδηγοῦσε στὸ θάνατο. Κι' ὄλα αὐτὰ ἀπὸ νέους. Κι' ὄλα αὐτὰ πὸν γραφτήκανε στὴ σκοτεινὴ ἐκείνη ἐποχὴ ἔχουνε πάνω τους τὴ σφραγίδα τῆς δυνατῆς ἀξίας και τοῦ ἀφραστοῦ μεγαλείου ἐνὸς ἔπους πὸν θὰ μείνει σύμβολο στὶς ἐπερχόμενες γενεῖς.

Μέσα στὸ ἀπέραντο ἐκείνο χάος, τὰ πρώτα βήματα μās διανόησης ἔξακαθαρισμένης ἀπ' τὴν ψυχολογία τὴ μικροαστικὴ, δημιουργήθηκε ἕνας ἀντιθετικὸς πόλος ἀρετὰ δυνατὸς πὸν ἀποτελέσε τὸ κέντρο μās νέος κίνησης κοινωνικῆς και μιάς ἄλλης κίνησης πνευματικῆς. Ὁ μυστικὸς τύπος εἶχε κατορθώσει νὰ πάρει με τὸ μέρος του τὰ ζωντανότερα διανοούμενα στοιχεῖα πὸν δώσανε τὸ τελειωτικὸ χτύπημα στὴ λερναία Ὑδρα, τὸν καταχτητῆ. Ἀπὸ κει μέσα περάσανε στρατιεῖς ὀλόκληρες ποιητῶν και λογοτεχσῶν, δοκιμασμένων και νεώτερων πὸν οἱ τελευταῖοι με τὴν καθημερινὴ ζωὴ τους στὸν κίνδυνο, πὸν ἦταν και τὸ καθαυτὸ πεδίο τῆς δράσης τους, ἀρχίσανε νὰ κυλοῦνε μ' ἕνα ρυθμὸ γοργώτατο σὲ ψηλότερα ἀνεβάσματα και τὰ νοήματά τους πῆρνανε τ' ἀδρὸ χάρισμα μās λειτουργικῆς ποίησης. Ἡ τάση αὐτὴ ἐνισχύθηκε πρὸ παντός ἀπὸ δύο δυνατὲς ἐπιδράσεις : Ἡ μιά ἄμεσα, ἐμπειρικὰ ἐξακριβομένη, πῆγασε ἀπ' τὸ φαινόμενο τῆς ὁμαδικῆς θῆλσης ἐνὸς λαοῦ νὰ ξαναβρεῖ τὴ λευτεριά του. Ἡ ἄλλη ξεπήδησε ἀπ' τὴν ταξικὴ διδασκαλία πὸν νίκης τὸ παρελθὸν μέσα στὶς φλογισμένες πολιτεῖες και στὰ καμένα χωριά τοῦ πολέμου. Ἐτσι μιά νέα ζωὴ φανερώθηκε, μιά νέα περίοδο ἀρχις ἀπὸ τότες μέχρι σήμερα και πὸν ὡς φαίνεται δὲν πρόκειται νὰ βασιλέψει γρήγορα. Πολλοὶ ἀπὸ κείνους πὸν ἀνοῖξανε τὸ δρόμο ἐξακολουθοῦνε νὰ παράγουνε και σήμερα κι' ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἄλλους ἀκολουθεῖ πάνω στ' ἀχνάρια τους.

Ἡ δημιουργία λοιπὸν τοῦ ἀντιθετικοῦ αὐτοῦ πόλου εἶχε ἀναμφισβήτητα σοβαρὰ ἀποτελέσματα στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ κι' ἕνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὰ ἀμέσως μεταπολεμικὰ λογοτεχνικὰ βιβλία πὸν κυκλοφορήσανε και πὸν ἦταν σχεδὸν ἔτοιμα ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκόμα τῆς σκλαβιάς. Καὶ σίγουρα ὁ συγγραφέας τους δὲ θάνε παρὰ ἐκείνο τὸ ἴδιο παλλικαρι πὸν ἔβγαίνε τὶς νύχτες με τὸ πινέλλο γιὰ νὰ γράψει συνθήματα στοὺς τοίχους, Κι' ἐνὼ βρισκόταν μπλεγμένος σ' ἕναν ἀγῶνα ζωῆς

και θάνατου, σὲ μιὰ πάλῃ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του τὴ σφιχτοδεμένη μὲ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ὁλότητας, ὁ νέος αὐτὸς φύλαγε μέσα του ἀλιγότευτη τὴν ψυχικὴ του ὥφθη καὶ τὴ νοσταλγικὴ θέληση στὴ συμμετοχὴ μιᾶς καθαρᾶ πνευματικῆς ἐργασίας. Ἄλλος λοιπὸν ξεκίνησε ἀπ' τὴν ἀπλὴ ψυχολογικὴ ἀνάγκη στὸ νὰ κρατᾷ σημειώσεις τῶν μαύρων ὥρων πού περνοῦσε κι' ἄλλος ἔπαιρνε γιὰ βάση τὴν ἰδέα, πὼς τὸ νὰ γράφει ἕνα τραγούδι γιὰ τὴ λευτεριά εἶναι κι' αὐτὸ ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν πλέρια ἀνθρώπινη μόρφωση πού ἔκαιγε σὰ ἱερὴ φλόγα στὰ κρυφὰ σκολιά τοῦ ἀγῶνα. Βγάζοντας ὁ ἴδιος τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ αὐτενεργὴ διανοητικὴ ἐργασία εἶναι περισσότερο μορφωτικὴ ἀπ' τὸ νὰ δέχεται νὰ ἐπαναλαμβάνει κομματάκια ἀπὸ γνώσεις, πού τις εἶχε ἀπὸ πρὶν τεχνητὰ κομένα καὶ ραμμένα, ἔδινε ὅπως μπορούσε τὸν παλμὸ τῆς φυλῆς του μέσα σὲ δυὸ τετράστιχα. Καὶ δὲν ἦταν ἕνας ψυχρὸς ἀπολογισμὸς. Στὰ περισσότερα δούλευε ἡ φαντασία καὶ τὸ συναίσθημα. Αὐτὰ ὀδηγοῦσαν σὲ λιμάνια ἀσφάλειας τὸ ναυαγισμένο λαό. Ἡ ψυχὴ τοῦ παλλικαριοῦ πού πολεμοῦσε τὸν ἐχθρό, ἐνωθε παρὰλληλα μὲ τὸν πολεμικὸ του ἀγῶνα καὶ τὴ θέληση τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ στοὺς δημιουργικούς της τρόπους βλέπουμε τὴ σχέση της μὲ τὴ φύση, μὲ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη, μὲ τὴν τέχνη, μὲ ὁλόκληρη τὴ ζωὴ. Μέσα λοιπὸν ἀπ' τις στάχτες τοῦ πολέμου πρόβαλλε ὁλοκάθαρα τὸ ζωντάνα μιᾶς νέας κουλτούρας, μιᾶς νέας ἱστορίας μὲ βάση τὸν παγκόσμιον πνευματικὸ ἀνθρώπο. Τὸ μεγάλο πείραμα τῆς λευτεριάς πέτυχε. Ἡ εἰρήνη βρῆκε προετοιμασμένη τὴ σκέψη, τὴ λαϊκὴ ἠθικὴ, τὸ δίκιο, τις φιλελευτερες ἀρχές. Δὲ μπορεί πιά κανένας νὰ σκεφτεῖ πὼς εἶναι δυνατό νὰ ξαναγοῦσουμε στὶς προπολεμικὲς μας συνήθειες γιατί οἱ συνήθειες ἀλλάξανε ὁλότελα. Ὅλοι οἱ ὄροι, ὅλες οἱ λέξεις, ὅλες οἱ ἔνιες σιγά, σιγὰ ἀνανεώνονται, παίρνουνε ἕνα πῶ βαθύ, πῶ ὄντολογικὸ νόημα. Σὲ λίγο θάνα ἀδύνατο νὰ καταφεύγει κανένας σὲ μερικὲς λέξεις καὶ ἔνιες, ἀποδιδοντάς τους τὴν παλιὰ τους σημασία. Πρέπει ὅσοτσο νὰ ὁμοιοφύσσουμε πὼς ἂν οἱ παλιὲς ἀξίες ἔχουν κλονιστεῖ ριζικὰ ὅσο κι' ἀνεπαρόφωτα οἱ νέες δὲν φανερωθῆκανε ἀκόμα ὁλότελα. Διαμορφώνονται ὅμως μὲ χιλίους ἀγῶνες κομματιαστὰ ἐδῶ καὶ κεῖ. Ὅταν ὅμως ἡ κοινωνία τις χρειαστεῖ ἀληθινά, τότες μὲ μιᾶς θὰ βγοῦνε στὸ φῶς καὶ θὰ πάρουνε ὑπόσταση ἀνάμεσά μας. Ἔτσι τὸ τέλος τοῦ μεγάλου τούτου πολέμου μᾶς μπάζει στὴν ἀρχὴ ἑνὸς νέου πολιτισμοῦ. Τὰ ραδιόφωνα ὅλου τοῦ κόσμου πού ἀνάγγειλαν τὴ νίκη τῶν συμμάχων, δὲν ἦταν μόνον ἡ κατάθεση τῶν ὅπλων τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ κατάπαυση τῶν ἐχθροπραξιῶν στὰ διάφορα μέτωπα. Ἦταν ἀκόμα καὶ τὸ ἀνοιγμα τῆς αὐλαίας γιὰ τὴ νίκη τοῦ πνεύματος πάνω στὴ νέα ζωὴ τοῦ ἀτόμου.

ΓΙΑΝΝΗΣ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Ἡ ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΣΥΝΘΕΣΗ

Ἐνας ἀπ' τοὺς ρωμανικοὺς φίλους τοῦ Rodin μοῦ ἔλεγε, πρὸ ἔτων, ὅτι ὅταν ὁ μεγάλος Δημιουργὸς ἐφθασε στὴν ὁλοκλήρωσι τῆς τέχνης του, τοῦ μιλοῦσε συχνὰ γιὰ τὰ ἀπλά πράγματα. Ἐνα χαλκί, ἐπαναλάμβανε, μπορεί νὰ φέρῃ τὴν ἀξία τοῦ καλλιτέχνη πολὺ μακρύτερα ἀπὸ μιὰ Πυραμίδα. Ὁ ἀναστήση τὴν ὕλη, ὅποιαδήποτε κι' ἂν εἶναι, χρυσάφι, διαμάντι, ξύλο, μαλλί... ἢ βόρβορος. Ὁ γλύπτης τῆς ἐποχῆς μας δὲν ἔχει πλέον νὰ ἐκλέξη τὸ ὑλικόν του. Πρέπει νὰ τὸ πάρῃ ὅπως εἶναι: βρωμικο, κουρελιασμένο, ἀποσυντεθημένο, ὅπως τὰ πτώματα. Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ διακριθῇ ὁ καλλίτερος, ἀπ' τὸν χειρότερο, κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀπ' τὸ τίποτε ἐδημιούργησε τὸ πᾶν.

Δὲν δημιουργεῖται, βέβαια, ὁ κόσμος, μέσα στὰ καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια, ἰδίως ὁ σημερινὸς κόσμος, μακρὰ ἀπ' τὴν ἐπαφὴ τῆς πραγματικότητος. Κάθε προσπάθεια, «γιὰ νὰ κατεβάσῃ τὸ γρόνθο της», πρέπει νὰ εἶναι συγχρονισμένη. Δὲν ὀφειλεῖ νὰ χτυπάει κανεὶς τὸς ἀέρα, ζώντας δέκα, εἴκοσι, ἢ καὶ πενήντα χρόνια πίσω ἀπὸ τοὺς γείτοτάς του. Κοντὰ τους, περισσότερο παρὰ μακρὰ τους, θὰ ἐπανεύρη τὸν ἑαυτὸν του. Θὰ συγκριθῇ, θὰ ἀξιοποιηθῇ.

Τὸ μήνυμα τῆς ἐποχῆς μας θὰ εἶναι ὅτι θὰ ἀποκαταστήσῃ ὅλα τὰ καθυστερημένα ἄτομα, ὅλους τοὺς καθυστερημένους λαούς. Ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ἐγγύς, ἢ τοῦ μακροῦ παρελθόντος, θὰ μᾶς ἀνασύρη στὴν ἐπιφάνεια. Βέβαια, στὴ μοιραία αὐτὴ «ἀνταλλαγῇ» ἐκεῖνο πού θὰ κερδίσουν οἱ χειρότεροι, πού εἶναι οἱ περισσότεροι, θὰ τὸ χάσουν οἱ καλλίτεροι, πού εἶναι οἱ ὀλιγώτεροι. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ, ἀκριβῶς, θὰ πρέπει ὁ ρυθμὸς τῆς ἐποχῆς μας νὰ εἶναι ἠθικός.

Ἡ σύνθεσις, βέβαια—μεγάλῃ καὶ ἀτέλειωτῃ συζήτησις,—δὲν ἰσοπεδώνει πάντοτε, ἀλλὰ καὶ καθιερώνει τις ἀνισότητες. Ὁ πονηρὸς Ἀρουνέτος συνήθιζε νὰ λεγῇ, μὲ τὴ φθηνή, πλέον, γιὰ μᾶς, φιλοσοφία του, ὅτι ὁ Θεὸς ἀποφάσισε κάποτε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἀνθρώπο—γιατί τὸν εἶχε παρακουράσει μὲ τις ἀσυνειειές του. Ἀλλ' ὅταν ἐφθασε ἡ στιγμή, κ' ἐμέτησε τὰ κακά του καὶ τὰ καλά του, μετανόησε, γιατί τὰ καλὰ ἦταν περισσότερα. Βέβαια, μέσα στὴ σύνθεσις ὑπάρχει καὶ ὁ βόρβορος. Ἀλλὰ δὲν μπορούμε τίποτε νὰ δημιουργήσουμε χωρὶς αὐτόν. Οὔτε μπορούμε ὅλα νὰ τὰ δημιουργήσουμε χρυσᾶ, ἢ ἀργυρᾶ, ἢ ἀδαμάντινα, ἢ κέρνινα! Ἴσως θὰ μᾶς ἐκούραζαν.

Ἀφοῦ δὲν μπορούμε νὰ ἐξαφανίσουμε τὸ κακόν, ἢ τὸ ἄσχημο, ἢ τὸ ἐπιζήμιο, πρέπει τουλάχιστον νὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε. Νὰ τὸ ἀναγνωρίσουμε. Εἶναι ἀκατανόητο νὰ θέλουμε νὰ βλέπουμε, μόνον, ὅτι μᾶς ἀρέσει. Μία ἀπομόνωση αὐτοῦ τοῦ εἶδους, θὰ ἦταν ἡ μορφή τοῦ χειρότερου ἐγώισμοῦ. Ἀκατόρθωτη, ἄλλωτε, καὶ ἀνεφάρμοστη.

Πρόκειται, λοιπὸν, γιὰ μιὰ συμμαχία τοῦ κακοῦ μὲ τὸ καλόν, τοῦ ἀρχείου μὲ τὸ ἠθικόν; Ἀξίες ἀπόλυτες, πού ἀσταθοῦν ὅταν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθοῦν στὰ ἄτομα. Δὲν πρόκειται, τουλάχιστον ὄχι ἐπὶ τοῦ

παρόντος, για μιὰ συμμαχία, αλλά για για μιὰ «ανάποφευκτη» αναπροσαρμογή—ξένη και δική μας. Θέλουμε να βρούμε, όλοι, ένα τρόπο όμαλης διαβίωσης.

Ο ζωγράφος, ο αρχιτέκτων κι' ο ποιητής, όταν είναι ανώτεροι ξεχωρίζονται κατά τοῦτο, ὅτι γνωρίζουν να συλλαμβάνουν, ταχύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τις ἀντίθετες ἐννοιες—και να τῆς ἐνώνουν. Να προσαρμόζουν τὸ ἄσπρο και τὸ μαῦρο. Να συγκερνοῦν τὰ χρώματα, πὺ θεωρήθησαν ἐχθρικά, τὸ κόκκινο με τὸ πράσινο, τὸ γλαυκὸ με τὸ κίτρινο. Ἀπὸ τὴν ὑπέροχη περίπτυξη τῶν γραμμῶν, ἀπ' τὸ σμίξιμο ὄλων τῶν χρωμάτων, ὄλων τῶν ἤχων, ὄλων τῶν ἐνοιῶν, ιδίως τῶν περισσότερο ἀσυμβίβαστων, βγαίνουν τὰ ἀριστουργήματα.

Ἀπὸ τὴ προσέγγιση τῶν ἐχθρῶν και τῶν φίλων, θὰ βγῆ ἡ νέα ἀνθρωπότης. Τὰ ἀδύνατα, ὑπάρχει κανένας πὺ θὰ μπορέσει να τὰ κάνει δυνατά; Θὰ εἶναι, αὐτός, ὁ μεγαλόθυμος, ἐκείνος πὺ θὰ μετρηθῆ ἢ ἀξία του με τὴν ἀγάπη του. Ἔχουμε, ὅλοι, πολλά, πάρα πολλά να θυμηθοῦμε. Ἀλλά ἔχουμε, ὅλοι, πολλά, πάρα πολλά να λησμονήσουμε—δηλαδή να συχωρήσουμε. Καὶ στοὺς ἄλλους, και στὸν ἑαυτὸ μας. Ἐκεῖ ἔγκειται ὁ πλοῦτος μας. Ὅχι μόνον στὶς διεκδικήσεις μας, αλλά και στὶς παραχωρήσεις μας. Καμμιά δύναμη δὲν εἶναι μεγαλειότερη ἀπὸ τὴν συγγνώμην.

Ἀλλά θὰ ρωτήση κανεὶς: πὺ συναντήσαμε, ποτέ, τὴν Ἀγάπην, ξεχωριστὴ ἀπὸ τὴ Δικαιοσύνη; Ἐκείνην πὺ δὲν ὀρθοδοδεῖ, μόνη, ἀλλὰ χωλαίνει; Ὑπάρχουν, στὴν ἱστορία, ἡμερομηνίες, σταθμοί, πὺ τὰ πράγματα σταματοῦν και πέρνουν μιὰν ἄλλη κατευθύνση. Εἶναι οἱ σπάνιες στιγμὲς πὺ χαράσσεται, με ἀνεξίτηλες γραμμές, ὁ διαχωρισμὸς τὸῦ μέλλοντος ἀπὸ τὸ παρελθόν. Μιά τέτοια στιγμή εἶναι ἡ σημερινή.

Ἀνεβοκατέβηκε, ἡ μπαλάντσα, αἰῶνες ὀλόκληρους, ἀνάμεσα ἀπὸ φίλους και ἐχθρούς. Ἀποκατέστησε τὸ δίκαιο, τὸ ἀνθρώπινο. Ἐφρόβισε: κ' ἐδίδαξε τὴν ἐκδίκηση, με τὸ πῦρ και με τὸ σίδηρο. Ἔφερε τὸν καθαρμό, ἀλλ' ἀνανέωσε τὴν τραγωδία.

Ἐπαύσαμε, ὅλοι, τὸ αἰσθανόμαστε, να ζοῦμε σ' αὐτὴ τὴν ἀντινομία. Κάτι, πὺ δὲν εἶναι βέβαια ἐκφυλισμὸς, ἔχει ἀμβλύνει, στὴν καρδιά μας, τὸ μίσος πρὸς τοὺς νικημένους ὁποιοδήποτε κι' ἂν εἶναι! Πρόκειται για μιὰ ἐκδήλωση ἀξιοπρόσεκτη, ὄχι μόνον καινούργια, ἀλλὰ και γενικότερη, ἄλλοτε μόνον ὑποσυνειδητή, ἄλλοτε ἐνσαρκωμένη σὲ λόγους και σὲ πράξεις. Κι' ἐδῶ, κι' ἄλλοῦ, τὴν βλέπουμε παντοῦ. Μᾶς φαίνεται ὅτι ἀρχίζει μιὰ νέα ἐποχή.

Μὲ τὰ παλιά, με τὰ φθαρμένα, με τὰ ἀνάξια ὕλικα πὺ διαθέτουμε, ἔχουμε να δημιουργήσουμε, ὅλοι ἀνεξαιρέτως, κάτι πολὺ σημαντικό. Τὸ νέο Κτίσμα, πρέπει, ἀπάνου ἀπὸ ὅλα, να μὴ μοιάζει, σὲ τίποτε, με τὰ παλιά. Ἡ κάθε ἀξία, ἀτομικὴ ἢ ἐθνικὴ, πρέπει να ἐνταχθῆ, ὄχι ἀνεξάρτητη, ἀλλ' ἀλληλέγγυη με τις ἄλλες. Πρέπει να μᾶς συνδεση, και τὸν καλλίτερο και τὸν χειρότερο, ἕνας παγκόσμιος, ἕνας πανανθρώπινος ρυθμὸς. Μιά δημιουργία πὺ θὰ εἶναι στὴν οὐσία της, μιὰ Σύνθεση.

Ε. Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ

Κ. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ Π. ΝΟΤΑΚ

BIBLIOTHELIKO
 "ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ",
 Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28, ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ. 55-536

ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ *)

ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Ἀμαρτωλοὶ» Νουβέλλα	Δρχ.	150
ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Ἐαρινὸ» διηγήματα	>	150
ALEXANDER-STAUB: «Ὁ Ἐγκληματίας κι' οἱ	>	
δικαστές του»	>	200
ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ ΝΙΚΗΦ. «Ἡρωϊκὴ Συμφωνία» ποίημα	>	75
ΓΙΑΝΝΑΤΟΥ ΣΠ.: «Μικροὶ ἄνθρωποι σὲ δύσκο-	>	
λες ὥρες» διηγήματα.	>	100
ΤΑΚΗ ΔΑΝΑ: «Εἶμαι ὁ ἄθροπος»	>	150
> > «ἩΜΕΡΕΣ Αἰῶνες»	>	150
> > «Χωρὶς τίτλο»	>	150
ΛΟΥΡΙΕ ΟΣΙΠΠ: «Ντοστογιέφσκη» ἡ ζωὴ και τὸ	>	
ἔργο του.	>	100
ΚΟΒΒΑΤΖΗ ΑΣΤΕΡΗ: «Πρῶτη Ἀνοιξη» Νουβέλλα	>	150
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ὁ ἄλλος δρόμος» στίχοι	>	300
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ἡ τελευταία τῶν ρω-	>	
μαντικῶν» διηγήματα	>	150
ΝΑΤΣΟΥΛΗ ΝΙΚ. «Συγκοινωνιακὰ Θέματα»	>	1000
ΝΙΤΣΕ ΦΡΕΙΔ.: «Ὁ Ἀντίχριστος»	>	150
ΠΑΠΠΑ ΝΙΚ. «Τὸ αἷμα τῶν ἀθῶων» ποιήματα	>	200
ΠΑΠΑΔΗΜΑ ΑΔΑΜΑΝ.: «Ἡ Πορεία μιᾶς γενιᾶς»	>	
Λογοτεχνικὰ Χρονικὰ.	>	150
ΠΙΕΡΙΔΗ ΓΙΑΓΚΟΥ: «Ὁ Καβάφης» συνομιλίες, χαρα-	>	
κτηρισμοί, ἀνέκδοτα.	>	100
ΡΟΜΠΕΡΤ ΑΛΛΑΝ ΚΟΥΣ: «Πάστωρ Χ» ἀστυνομικὸ	>	
μυθιστόρημα.	>	150
SOEREN KIERKERKAARD: «In vino Veritas»	>	200
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ: «Πῶς κατακτῶνται οἱ	>	
γυναῖκες».	>	100
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ὁ τόμος Α/Β ἄδետος	>	1500
> > χρυσόδետος	>	2000

*) Ἐμβάσματα γι' ἀποστολὴ βιβλίων ἄς ἀπευθύνονται στὸν κ. Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟ, Γ' Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνας.

Τ Α Κ Η Δ Α Ν Α

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΧΩΡΙΣ ΤΙΤΛΟ

ΑΘΗΝΑ 1945

ΤΥΠΩΝΕΤΑΙ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΣΤΙΓΜΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1945

Ζ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ

Ἡ ἀποψη τοῦ πνεύματος
κι' ἡ σιάση τοῦ ἀνθρώ-
που μπροστά στις τυφλές
δράσεις - ἀντιδράσεις τῆς
ἐποχῆς μας.

Α. Ε. ΑΕΤΟΣ

Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ
ΤΑΠΕΙΝΩΣΗΣ

Ἡ ἀπογύμνωση τοῦ ἀν-
θρώπου ἢ δυσπιστία πρὸς
κάθε πεποίθησι κι' ὁ πνευ-
ματικὸς προσανατολισμός.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΓΚΟΒΟΣΤΗ

Ν. Δ. ΠΑΠΠΑ

— ΤΟ ΑΙΜΑ
ΤΩΝ ΑΘΩΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ”

ΑΘΗΝΑ 1945

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΚΛΕΩΝΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΧΡΟΝΙΚΟ

ΕΚΔΟΣΗ

<ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ>